

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Rev. Patr. Joannis Laurentii Berti, Ord. Eremit. S.
Augustini, Theologia Historico-Dogmatico-Scholastica,
Seu Libri, De Theologicis Disciplinis**

Berti, Giovanni Lorenzo

Monachii [u.a.], 1749

De Theologicis Disciplinis Liber Vicesimus Secundus, De veritate Religionis
Christianæ, aliarumque profanum vanitate.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-83665](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-83665)

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS LIBER VICESIMUS SECUNDUS,

De veritate Religionis Christianæ, aliarumque profanarum Vanitate.

SUMMARIUM.

I. Ratio Ordinis.

Ratio Ordinis.

ILLUM est inter humanarum virtutum officia præstantius Religione, cultumque supremi Numinis: ideoque licet hoc Opere moralia præcepta singillatim non explicemus; quæ tamen Religio vera sit, à superstitione immunis, & ab omni errore purgata, erit hac dissertatione inquirendum. Ac perstringenda primum Gentium idololatria paucis contractisque adnotationibus: quas non solum à Christianæ Religionis Apologistis Arnobio, Firmico, Commodiano, Clemente Alexandrino, ac Magno Protoparente, cæterisque Patribus delibavimus; verum

etiam à Poetarum figmentis, atque Theologia Gentilium, à Giraldo, Boccaccio, Vossio, Seldeno, aliisque magnopere collustrata. Tum acuendus stylus adversus Mahumetismum, adeo suo quoque auctori improbatum, ut, ne turpitudinis, mendacii, maximæque improbitatis argueretur, interdixit gregariis suis literarum culturam, verique disquisitionem. Posthac veritas Religionis nostræ momentis firmissimis confirmabitur; refutatisque sectis hæreticorum, quid vera Christiana Religio profiteatur, tradetur in Apostolici Symboli Expositione. Hoc itaque libro, mole quidem parvam, sed argumento magnam ac perutilem disputationem complectimur, suomet titulo, absque ulla præfatiuncula, commendatam.

CAPUT I.

Serviendum Deo in ea Religione, quæ in primis Idolatriam execratur.

SUMMARIUM.

1. Exploditur plurium Deorum commentatio.
2. 3. 4. 5. 6. 7. & 8. Propositio 1. Probatur.

9. Usque 15. Propositio 2. Probatur.
16. Usque 22. Propositio 3. Probatur.
23. Usque 30. Propositio 4. Probatur.

Exploditur plurium Deorum commentatio.

IN primo hujus Theologici Operis libro dedimus operam, ut uniuscujusque animo immota hæreret unius Numinis existentia, atque inde explo-

deretur plurium Deorum commentatio. Nunc de Religione ac fide Christiana, cæterisque divinarum virtutum officiis acturi, in eos iterum calamus perfringimus,

gimus, qui profana eruditione tumidi ex Theologia Gentilium audent in nostram insurgere. Adversus errores istos pingendam principio duximus Romanorum, Græcorumque superstitionem. Hi duodecim *Consentes* Deos coluere, octo autem *Selectos*, iisque addiderunt turbam Deorum minorum immensam. Consentes Dii, qui & Penates, & Urbani dicti sunt, duodecim numerantur, sex masculi, atque sex feminae: horum nomina exhibent duo illi versus apud Ennium,

Juno, Festa, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Jovi, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Dicam modo quam fuerint insipientes Deorum istorum cultores.

2. PROPOSITIO I. Summæ dementiæ est inter Divos censere masculos Deos Consentes.

PROBATUR I. DE JOVE.

3. Probatur 1. Jupiter alius est Argivus, id est Apis, qui Niobem sororem compressit; de quo Apollodorus scribit lib. 2. *Potestatem regni in libidinem convertit.* Alius Phrygius, id est, Tantalus, qui Ganimedem Dardani regis pronepotem flagitiosissime rapuit. Alius Cretensis, scilicet Asterius, vel Xanthus, qui vim intulit Europæ filia Agenor Regis Cananæorum. Hinc exorta fabula, quæ de uno Iove narratur, & nihil sunt quam plurium perditissimorum hominum flagitia, quæ in unum quadrare non possunt; nam Rex primus Jupiter vixit inchoato Regno Sicyoniorum, qui imperare cœperunt circa annum M. 2148. Raptor Ganimedidis vixit tempore Ehud, sive Aod Judicis Israelitarum, & nefarium scelus patravit post annum M. 2680. Violatio Europæ refertur ad annum ducentimum ante bellum Trojanum, qui est mundi 2820. ante primam Olympiadem 408. Nequeunt ergo hæc omnia convenire Jovi, quem Romani à loco Templi appellarunt Capitolinum, Tarpejum, Latialem, Vimineum, Olympium, Jovem autem, quasi ille fuerit *Juvans pater*; non, ut quidam putarunt, *Juvans patrem*, cum dicatur Saturnum parentem suum regno expulisse, apud Tullium in 2. de Natura Deorum. Itaque nil stultius fingi potuit, quam pro vero Numine Jovem habere: primo quia ridiculum est facere satorem, Condito remque hominum, quem con-

stat ab aliis hominibus longe post mundi exordia fuisse progenitum. Deinde quia insanum est uni viro tribuere facinora quæ à pluribus fuere patrata. Insuper quia impium est appellare Opitulum, Tonantem, Lucetium, Dapalem, aliisque magnificis titulis raptorem virginum, & puerorum constupratorem. Postremo, quia non sinunt hæc aliaque flagitia à Lactantio, Minucio Felice, Commodiano, & Arnobio ex ipsa Gentilium Theologia manifeste comprobata, ut Jovem, non dicam optimum, sed virum tolerabilem existimemus.

II. DE NEPTUNO.

Neptuni nomine Veteres significarunt aquam maris, deducto nomine à *nubendo*, quod aqua terram nubat & cooperiat: atque ita ex falsedine, undarumque regressu facta, ut Augustinus scribit lib. vii. de C. Dei cap. xxii. Salacia, & Venilia. Vossius deducit Neptuni nomen à *νῆπτο, lavo*, Cicero in 2. de Nat. Deorum à *nando*. Personam vero Neptuni tradit libro v. Diodorus fuisse filium Rheæ, qui omnium primus tractavit maris negotia. Romani illum, qui Romulo consilium dedit de rapiendis Sabinis. Hinc Consum appellarunt, ludosque Circenses Festa Consualia. Nos cum viris doctissimis arbitramur fuisse Japhet Filium Noe, cui post diluvium ferunt obtigisse insulas Mediterranei, & continentem Europæam, ut ei ob mare transmittendum opus fuerit Nauticam instituere. Cyclopes, alique ferocissimi, & ab humanitate alieni dicuntur filii Neptuni ob maris violentiam, ut scribit Gellius lib. xv. N. A. cap. 21. & Phornutus apud L. Giraldum Synt. V. pag. 216. Exploditur ergo fabulosa Neptuni divinitas 1. quoniam nihil est aliud, quam mortuum elementum. 2. quoniam quæ de eo narrantur conficta sunt ex historia Japhet filii Noe, quem Gentiles Saturnum dixerunt. 3. ob insanam libidinem, de qua vide Clementem Alexandrinum Tom. III. Biblioth. PP. pag. 8.

III. DE VULCANO.

Vulcanum ex ipso nomine liquet esse ignem; sicut enim appellatur quasi Volcanus, quomodo Mulciber & Aetnaeus, à mulcendo, molliendoque ferro, & à flammis ab Aetna monte erumpentibus. Ita dixere Cooperarium Minervæ, quod ignis adminiculo artes plurimæ exerceant.

ctantur, & conceptum vento, quod hoc flante flamma exardeſcat, receptumque in Lemnō, ob fabricas inſulæ. At Poetæ commenta ſunt, ob deformitatem de cœlo fuiſſe dejectum, ejuſque arte Martem ac Venerem in adulterio deprehenſos, evocata ad ſpectaculum ſupri Deorum turba. Plura Auguſtinus in iv. de Civ. Dei cap. 10. & Gregorius Nazianzenus Orat. 1. in Julianum. Sententia noſtra Vulcanus eſt Tubalcain, de quo Genēſis iv. 22. nam huic conveniunt, quæ de Vulcano ſcribit lib. v. Diodorus fuiſſe malleatorem ferri, atque ætis. Itaque ſive nomen ſpectemus, ſive commenta Poetarum, ſive profanam ac ſacram Hiſtoriam, Vulcanus eliminandus eſt à concilio Conſenſum.

IV. DE MARTE.

6. Specioſum videtur nomen Martis; quem Latini appellant hoc nomine, quod maribus in bello præſit, magnaue *vortat*. Sed hæc ſunt Mars, Mavors, aliæque plura bellorum nomina; ideoque Martem quoque dicimus Quirinum ab haſta, necnon truculentum, cæcum, atrocem, ultorem, ſanguineum. Martis cum Venere adulterium narrat Statius, Minucius in Octavio, & Arnobius. Homerus lib. v. Iliad. ait Martem haſta percuſſum à Diomede, quod adverſus Gentes urgent Clemens Alex. in Admonit. & Cyprianus de Vanitate Idolorum. Athenis accuſatum ſcribunt Pauſanias, & Demoſthenes in Oratione *κατ' ἀελοφάνειαν*, nec non Auguſtinus lib. xviii. de Civit. D. cap. 10. Hinc iudicii locum appellaverunt *Areopagum*, nam Græcis Mars dicitur *ab interficiendo*, *ἀρεός*. Ductor luporum ob belli feritatem appellatur à Plauto in Truculento: & lupi paſſim à Poetis dicuntur Martii. Hinc Romulum, quem lactavit uxor Faſtuli Laurentia, quam Lupam ob prostitutionem vocitabant, Latini tanquam Martis filium ſuſcepere. Non alia fuit perſona Martis, quam Nimbrodus, ſive Belus, de quo Gen. xi. v. 8. Poſt illum eodem nomine deſignati ſunt potentiſſimi bellatores, ut Oreſtes matricida, quem ſerunt accuſatum Athenis. Ergo nihil aliud Martis nomine intelligimus, præterquam hoſtilia bella, contentiones, ac milites truculentos.

V. DE MERCURIO.

7. Mercurium alii quidem dictum putant à mercurio cura, unde nummarium ſaculum tenet, atque juxta hanc etymologiam *R. P. Berti Theol. Tom. IV.*

logiam percipitur cur etiam appellatus ſit Hydrargyros, ob argenti theſauros, quos navigando comparant mercatores. At alii Mercurii nomen deducunt à *mediū currere*, ita ut nihil ſit aliud, quam eloquium vel ſermo; ideoque æpponunt alas illius capiti ac pedibus propter verborum velocitatem. Hinc Auguſtinus fictitium numen demonſtrat lib. vii. de C. D. cap. 14. Antiqui Mercurium ſaribus ac latronibus præpoſuere: unde Prudentius.

*Expertes furandi homines hac imbuti arte
Mercurius, &c.*

Fabuloſos Mercurios enumerat Cicero in iii. de Nat. D. Illum, quem cum Statio faciunt inventorem citharæ liquet eſſe Jubal, Gen. iv. 21. Nuntius Jovis, cujus meminit Horatius lib. 1. Od. 10. & evocator animarum, de quo Virgilius in iv. Aeneid. conſectus eſt ex iis, quæ de Angelis, atque de horum principe Michael tradunt ſacræ literæ. Vide Carolum Moreau Cl. Ordinis Scriptorem T. ii. Op. Tertull. pag. 40. & Mendicū Chriſti Commodianum ab eo verſu, *Mercurius veſter fiat cum ſaraballo deſtitutus*. Nulla eſt ergo fabuloſa Mercurii divinitas.

VI. DE APOLLINE.

Apollinem eſſe ſolem Eruditi omnes ſentunt, nomenque derivant *ἀπό πάλλειν*, quod eſt, radios jaculare, ſive ab *ἀπαιώ*, id eſt, terrena *φοβεο* ac *diſſolveo*. Ita dicitur *ἄλλος* perſpicuus, *φαιβος* ſplendidus, & *λύκος* à luce, necnon *λαβίς* ab obliquo per Zodiacum curſu. Legendus Auguſtinus lib. vii. de Civ. D. cap. 16. & Macrobius in Saturnalibus cap. 17. Apollinis autem, quem nobis pingunt Poetæ narrat ſupra Admonit. ad Gentes Clem. Alex. & Lact. lib. 1. divin. Inſtit. cap. 10. Addit Firmicus libro de Errore profanarum Relig. turpiſſimum pueri Hyacinthi deſiderium. Servilem in ducendis armentis conditionem Apollinis commemorat lib. xvi. cap. 13. ejuſdem Operis Auguſtinus, ubi plura ex profana eruditione Vives. Apollinis iram immiſſamque ab eo peſtilentiam deſcribit Homerus Iliad 1. ejuſdem adverſus cæteros Deos objurgationem narrat Homerus ipſe libro xxiv. De Daphne, quam Apollo ſerveſcens libidine inſecutus eſt, nec tamen potuit comprehendere, adeas Commodianum, & Eusebii Opus. iv. edit. à Sirm. pag. 199. Aut ergo Apollo ſol eſt, aut homo obſcænus, improbus, iracundus, abjectus, & impotens. Sex ergo maſculi

8. Probat 6. de Apolline.

D d

Con-

Consentes ficticia numina sunt; quod erat demonstrandum.

9. PROPOSITIO II. Ridiculum & in-
Propositio 2. recundum est in numero Deorum Con-
sentium putari feminas.

PROBATUR I. DE JUNONE.

10. Priusquam de Junone dicam, præ-
Probat 1. mitto in genere rationes, ob quas non
de Junone. debeat inter Numina sexuum admitti
discrimen. At prima depromitur à tes-
timonio Varronis, de quo Augustinus
in iv. de Civit. Dei cap. 27. Secunda
est ratio philosophica tradita à Novatia-
no de Trinit. cap. 6. quoniam ea in di-
versitatem membrorum recidunt, quæ
veniunt ex nativitate in dissolutionem.
At sine diversitate membrorum sexus
nequit secerni. Tertiam rationem sup-
peditat Arnobius in ii. adversus Gen-
tes, ex quo fæmineus sexus admittatur
tantum ob generationem: & generatio
corporea habeat cum materiæ decisio-
nem, tum exordium temporis atque oc-
casum. Addit quartam Lactantius in i.
divinarum Institut. cap. 16. quoniam si
Dii uterentur fæminis, quotidie nova
Deorum turba consurgeret. Quintam,
& sextam profert eodem loco Lactan-
tius; quoniam si Dii coeunt, domos,
urbesque habeant necesse est, nec non
fæminæ sint viris imbecilliores. Postre-
ma ratio est Athanasii in Orat. contra
Gentes, quod fæminæ ab ipsis idolola-
tris neque ad communia Reipublicæ con-
silia admittantur. Hæc lectoribus no-
stris jam percipientibus vim argumen-
tationum sufficit fuisse proposita.

Junonem ergo dicimus esse aerem;
& conjugem Jovis, quia æther, &
aer conjuncti sunt: atque ita sentiunt
Cicero 2. de Nat. Deorum, Macrobius
Saturn. i. cap. 15. Servius in i. Aeneid.
& Augustinus in iv. de C. D. cap. 10.
Hinc Græcum nomen *ἠὴρ*, ab *ἀήρ*, aer,
& Latinum *Lucina*, aut *Lucetia*, à luce.
Varro tamen Terram putat, ideoque
dictam *Fluvionam*, atque *Pomonomam*;
atque ita confundi potest cum *Feronia*.
Huic olim erecta simulacra ad Soractem
montem, prope urbem Anxuris, id est,
Tarracinam, atque in partibus Aetru-
riæ maritimis, ubi Desiderius Longo-
bardorum Rex condidit Petrâ sanctam.
Junoni tribuunt profani Scriptores in-
cestum, quod illis exprobrant Firmicus
cap. 4. & Tertull. cap. 9. Apologetici.
Illius adversus Trojanos indignationem
describit in i. Aen. Virgilius: de ejus
Asylo idem Poeta libro 2. & Augustinus

in i. de Civit. Dei cap. 4. ubi probat
Diis invitis everfas urbes, ereptosque
Penates. Phereponus Animad. p. 576.
imprudentiæ Augustinum, aliosque Pa-
tres redarguit, quod ausi fuerint uti
pro Religione Christiana iis armis, quæ
& Ethnici adversus Christianos tractare
poterant; sed gerit se potius Pherepo-
nus impudenter, atque imprudenter.
Enimvero si capta E. G. à Philistæis Ar-
ca, si dirutum templum Jerosolymita-
num, si adversæ aliquando res Chri-
stianorum, verus Deus hæc & prædixit,
& in vindictam peccatorum impleri pas-
sus est, & non semel in terris inimico-
rum omnipotentiam suam demonstravit.
Econtra constat eversum Ilium, & ere-
ptos Penates diis ipsis invitis, insciis,
& reluctantibus; it ut Juno, de qua
modo loquimur, ut Aeneam perderet
supplex Aeolum ventorum regem fuerit
allocuta:

*Gens inimica mihi Tyrrhenum navi-
gat æquor,
Ilium in Italiam portans, victosque
Penates.*

Ut legitur in i. Aen. atque, ut habetur
in x. tabescens invidia jurgiis Venerem
adierit, ne Diis Penatibus novam Aeneas
urbem excitaret. Hæc itaque Junonis
incesta libidine, invidentia, iracundia,
imbecillitate, atque confictis ex aere
terraque nominibus fabulosum ipsius nu-
men evertitur.

Notandum hoc loco adversus hæreti-
cos, qui ex vetustis quibusdam imagi-
nibus audent præferre Paulum Aposto-
lorum Principi Petro, quod iste occu-
pet sinistram, ille autem dexteram; olim
in simulacris Capitolii fuisse ad dexte-
ram Jovis Minervam, sinistram tenente
Junone. Respondet Vossius in lib. de
Orig. Idolol. Minervam esse Junoni an-
teponendam, quod probat ex iis simu-
lacrâ. At aperte refellitur ex lapidibus
Albæ Julæ, Augustæ, Mediolani, &
qui asservantur apud Transilvanos: ubi-
que enim Junoni primus locus concedi-
tur. Vide Gruteri Inscript. Deorum
pag. 14. & v. Refutatur etiam Vossius
Virgiliano Junonis carmine:

*Asi ego, quæ Divum incedo regina,
Jovisque
Et soror, & conjux.*

Nullum est ergo argumentum illud
hæreticorum ex veteribus numisma-
tibus.

II. D.

II. DE MINERVA.

11. Venit ſecundo loco Dea Conſenſus
 Probatur 2. Minerva. Hanc ætherem, ſive ſupre-
 mam aeris partem putat Macrobius in
 111. Saturnal. de qua opinione etiam
 Auguſtinus in VII. de C. Dei cap. 16.
 Sed communior eſt opinio nil eſſe aliud
 quam Sapientiam, ſic appellatam à me-
 moria, quaſi *Memineruam*. Hinc dicitur
 de capite Jovis progenita, & ob ad-
 mirationem aut velocitatem *Παρθένος*, ob
 perennitatem *Αἰθρῆος*. Reputatur in-
 ventrix artium, quoniam ſapientia
 omnium operum eſt effectrix. Negat
 Bocaccius in 2. de Genealog. Deorum
 huic Minervæ haſtam, armaque con-
 venire: at aliter ſentit in Deorum Ima-
 gin. Vincentius Regienſis. Nos arbi-
 tramur primo cum Tertull. cap. 47.
 Apolog. Minervæ numen fictum eſſe ex
 ignorantia eorum, quæ de Sapientia Dei
 Chriſtiana docet Theologia, & de Ge-
 neratione Verbi ex Dei mente. Deinde
 cum omnes ſcribant Minervam inſti-
 tuiſſe nendi texendique artem, proba-
 bile eſt eſſe Noemam de qua Gen. IV.
 22. Aut ſit Minerva æther, aut ſoror
 Tubalcain, aut poeticum ſapientiæ
 ſigmentum, conſtat immerito cenſeri
 inter Numina.

III. DE VENERE.

12. Tertia Dea eſt Venus: quo nomine
 Probatur 3. intelligimus primo vim gignendi plantis
 de Venero. atque animantibus inditam; nam Ve-
 nus dicitur quod ad cuncta *veniat*, &
 Proſerpina, quod ſata in lucem *proſer-
 pant*. Deteriori ſenſu accipitur pro vo-
 luptuoſa libidine: ejusque ſimulacra for-
 mata primum ad ſimilitudinem Cratinæ
 meretricis, quam deperibat Praxiteles.
 Obſcœna, quæ de Venero narrantur, in-
 ſeſtatur Auguſtinus in IV. de Civit. Dei
 cap. 10. Homerus in V. Iliad. narrat
 Venerem deriſam à Minerva, ſauciatam
 à Diomede, & ad genua Martis provo-
 lutam. Venus Cypria fuit ſcortum Re-
 gis Cinyræ, ut demonſtrat Voſſius lib. 1.
 de Orig. Idololat. cap. 17. Plura de hac
 Venero Clemens Alexandr. in Admonit.
 & Lactantius in primo de falſa Religione.
 Venus *Calva*, de qua Cyprianus in libro
 de Idolorum vanitate, conſecrata ob
 Romanas puellas, quarum capillis per-
 ſecta olim adverſus Gallos tormenta bel-
 lica. Denique Venus, quam teſte Eu-
 thymio coluerunt Saraceni, eſt Agar
 uxor Abraham, & genitrix Iſmaelis; à
 qua Iſmaelitarum, & Saracenorum ge-
 nus. Et quidem Agar idem eſt ac Fa-
 cunda ab *Ἰνν*, *Congrego*, ideoque
R. P. Berti Theol. Tom. IV.

Proſerpina. Videndi Cedrenus in Vita
 Mahumetis, Seldenus de Diis Syriis
 Synt. 11. cap. 4. Voſſius de Idolol. lib. 11.
 cap. 31. Aut Venus Agar ſit, aut ſcor-
 tum Cinyræ, aut ſalax & voluptuoſa
 libido, nullum habet characterem divi-
 nitatis.

IV. DE VESTA.

Proximum eſt Veſta. Hanc aliqui,
 ut ait Ovidius in VI. Faſt. terram pu-
 13. tant, quæ ſua *vi ſtat*. Sed probabilius de Veſta.
 eſt eſſe ignem, & nomen accepiſſe ab
 hebræis vocabulis *וֶשֶׁת* & *וֶשֶׁת*, unde
 Græcum *Εστία*. Dicitur Virgo, quod
 ignis, inquit ibid. Ovidius, *ſemina nul-
 la remittat*. At immerito hunc Ignem
 perpetuum dixere. Accenſum prima
 die Martii ſcribit Macrob. in 1. Saturn.
 cap. 12. Extingtū negligentia Veſta-
 lium virginum Aemiliæ, & Tuciæ refe-
 runt Varro, & Val. Maximus lib. VII.
 De Veſtalibus dictum lib. 1. cap. 7. non
 aliaratione Dæmon Veſtæ cultum intru-
 ſit, niſi ut ſimiam ſe gereret Dei præci-
 pientis Levit. V. 12. perpetuam ignis in
 altari cuſtodiam. Si ergo Veſta ignis
 eſt, tot erunt Veſtæ, quot lychni, quot
 lampades, quot lares, quot fornaces,
 quot favillæ. Verum pudet in his im-
 morari.

V. DE CERERE.

Ceres terra eſt, ſic dicta, quod fru-
 ges gerat, vel *creat*, verbo Latinorum
 14. Probatur 5. antiquo: unde Apulejus lib. XI. *Ceres*,
 de Cerere. inquit, *omnium terra creatrix*. Virgi-
 lius in 1. Georg. ait quod annum ducit
Liber & alma Ceres, quoniam meſſis,
 & vindemia ſunt vertentis anni indicia.
 Appellatur ob naturam ſegetum flava,
 munifica, rubicunda. Redimitur co-
 rona ſpicarum, eique mactatur porca
 ſegetem avide depaſcens.

*Nam ſata vere novo, teneris lactan-
 tia ſuccis*

Eruta ſetigeræ comperit ore ſuis.

ait in 1. Faſt. Ovidius. Hinc exorta fa-
 bula de Cerere gravidata à Jove: terra
 enim ſæcundatur calore ſolis. Eadem
 ergo Ceres, & Proſerpina. De hujus
 raptu ſcripſit tres libros Claudianus cla-
 rus ſui ævi Poeta; quem Florentinum
 faciunt Petrarcha, Landinus, Politia-
 nus, at Giraldus & Barthius Alexandri-
 num. Pingitur Claudiani fabula nobi-
 lis mulier Sicula Hennenſis, quam cum
 Optimates amarent, ruſticus dives (Pla-
 tonem à divitiis appellant) junctis qua-

Dd 2

drigis

drigis rapuit: sed fugiens in proximum lacum Percum demersus est. Mater raptæ Virginis cum villico Triptolemo doloris acerbitate navim conscendit, & iactata maris tempestatibus pervenit ad urbem Atticam: ibique docuit incolas agrorum culturam. Hinc appellata Ceres à patria Siciliæ, Hennensis, Catinensis, & Trinacria: ab adventu in Græciam Elusina; quo nomine appellatur etiam Juno Lucina adveniens, ut auxilium afferat parientibus. Atque hinc apparet origo Poeticarum fabularum Cereris, & Triptolemi.

VI. DE DIANA.

15. **Probatur 6. de Diana.** Ultima Dearum Consensum est Diana, eadem prorsus cum Cerere, ut animadvertit Hieronymus in Proem. Comment. Ep. Pauli ad Eph. Dianæ nomen est à Jana, adjecta litera D. decoris causa, ut demonstrat Ludovicus Montiosus in Gallo Romæ Hospite: idem docet Macrobius in 1. Saturnal. cap. 9. repugnante tamen Vossio. Jana autem est à Jano, sive Apolline, & sole. Atque hinc Diana soror Apollinis. Translatum propterea Dianæ nomen etiam ad lunam: ideoque imago Dianæ faciem præfert, & in antiquis numismatibus inscriptionem, *Diana Lucifera*. Appellatur à Græcis *Ἀρτεμις*, quia aerea secatur: & Hecates triceps, vel tergemina ob triplicem lunæ formam, plenam, mediam, falcatam. Habetur Virgo ob lunæ candorem: & tamen ob fecunditatem legimus in antiquis numismatibus Dianam Polymammam. Commenta Poetarum de Diana orta ex Dictæ, sive Britomarte filia Ebuli Regis, quæ in sylva fugiens violentiam Minois sese præcipitavit ex rupe; ideoque vocatur Diana Dictynna, & dicitur sylvarum Dea, & cassium retiumque inventrix. His ergo Dianæ Triviæ, aliorumque Consensum Deorum fabulæ refutantur.

16. **Propositio 3.** PROPOSITIO III. Eodem loco habenda est fabularis selectorum Deorum historia.

PROBATUR I. DE JANO.

17. **Probatur 1. de Jano.** Dicendum restat de Diis selectis, quos Consentibus addidere, ut numerum complerent vicesimum. Sunt autem Janus, Saturnus, Genius, Liber, Orcus vel Pluto, Sol, Luna, & Tellus. Janum ex Gentilium Philosophorum sententia S. P. lib. VII. de Civ. Dei cap. 7. probat esse mundum: & ideo bifrontem finxerunt, quasi una facie ortum spectet, altera occasum, sive ob quatuor mundi

partes quadrifrontem. Quidam apud Macrobius in 1. Saturn. cap. 9. dixerunt Janum esse cælum, ita dictum ab *eundo*. Ipse Macrobius ait esse solem; nam Janus appellatur Vertunus, quia sol sese per cœli gyrum convertit, Confrivius à conferendo, Parulcius & Clusius quia oritur, & occidit, & à Poetis Matutinus Pater. Hinc Jani simulacra habent digitorum nexus 365. respondentibus numero dierum anni; cujus mensem primum à Jano Januarium appellarunt, quoniam tum sol prima efficit dierum incrementa. Jani vero personam Gopropius 4. libro Orig. Antwerp. contendit esse Japhet filium Noe; Zanchius de Origine Cenomanorum, ipsum Noha, Vossius lib. 1. de Origin. Idol. cap. 18. Javan filium Japeti. At sive à Noe, sive ad aliquem ex ejus posteris Janum referas, parum interest; nam satis hinc Jani origo, numinisque vanitas deprehenditur.

II. DE SATURNO.

Saturnus, qui & *χρόνος*, omnium fere 18. consensu est tempus, hoc distinctum **Probatur 2. de Saturno.** nomine quod annis saturaretur, & ideo dicitur filius cœli, & Deus falcifer, quoniam omnia metit, orbiumque cœlestium dimensione peragitur. Recte Lactantius Div. Instit. 1. cap. 11. probat filium cœli non esse Deum, quia Deus cælum condidit: neque Saturnum revera esse patrem Deorum omnium, si ipse à Cœlo genitus est. De stella Saturni, quæ à terra distare dicitur semidiametris 13171. stellisque aliis, quibus gentes divinitatem tribuerunt, plura Augustinus lib. VII. de Civ. Dei cap. 15. Saturnum antiquiorum alii putant Adamum dictum Saturnum ab hebraica voce *סַטֵר*, *latere*, quoniam post peccatum se abscondit à facie Domini. Sed melius referas Saturnum ad aliquem ex Noha posteritate, à quo Italia Saturnia dicta est longe ante adventum Evandri, & Aeneæ, atque ab ipsa Aboriginum institutione. Traditio est, licet falsa, veterum Rabinorum, Cham exsecuisse pudentia patris sui, ne deinceps liberos procrearet. Fabulantur Poetæ de Saturno consimilia. Quædam de Saturno diximus libro XII. cap. 1.

III. DE GENIIS.

Genios Ethnici dixerunt, quasi gignendarum rerum præfides, sive Deos 19. singulis datos, dum gignantur. **Probatur 3. de Geniis.** Servius in ea Virgillii verba, *Quisque suos patitur manes*, scribit, cum nascimur duos Genios nobis destinari, Bonum incli-

inclinantem ad bonum, Malum ad malum. Derivatos liquet ex iis, quæ traduntur de Angelis; ut diximus libro x. cap. 19. Cum Gentes præſſe gignendis hominibus putaverint Junonem Lucinam, conſequens eſt, Genios, ſi darentur, ipſius Junonis ſervulos eſſe.

IV. DE LIBERO.

20.
Probatur 4.
de libero.

Proximo libro xxiv. de Baccho, ſive Libero Patre, à quo Bacchanalia dicta ſunt, quædam narrabimus. Sat eſt modo, ſignificari hoc nomine vinum juxta illud Virgilianum,

Et multo in primis hilarans convivia Baccho.

Ad elevandam, & evertendam hujus falſi Numinis divinitatem agit Auguſtinus lib. vii. de Civ. Dei cap. 21. de turpitudine ſacrorum, quæ in Liberi Patris honorem celebrabantur. Hinc occaſionem arripuit Phereponus Animadv. pag. 580. ſtomachandi in ſanctum Epiſcopum, eoquod tam ſæpe *πρεσβυτερος* verba faciat in Opere hoc etiam à mulieribus & adoleſcentibus legendo. At qui Auguſtinum legerit, viderit ab illo reticere nefariam in Liberum Proſymni cupiditatem, fabricata ex ſicorum arboribus inſtrumenta, Bacchi paſſionem à ligno, turpiſſimamque torturam: quæ tamen ad ignominiam Idololatrarum Clemens Alexandrinus, Arnobius, alique deſcribunt. Mirum ergo Phereponum reprehendere in Auguſtino licentiam, ubi laudare debet temperantiam. Sed magis mirum eo loci Phereponum exaggerare adoleſcentis Auguſtini vitam ſat, ut ille ait, *libidinofam*: cum Auguſtinus nunquam, poſtquam baptiſmo initiatus eſt, indulſerit carnis illecebris, neque Pherepono poſſent vitia adoleſcentis innotefcere, niſi ea manifeſtaſſet humilis Auguſtini conſeſſio. Debebat etiam Criticus ille audaciſſimus legere in Epiſtola Fraſmi à ſe ipſo edita ſup. pag. 461. *Adoleſcens* (Auguſtinus) *babuit concubinam, quod humana permittunt leges: & hac non repudiata, ſed erepta, adſcivit alteram.* Deinde non ignorabat Phereponus, libros de Civ. D. adverſus Cultores Deorum falſorum occaſione irruptionis Gothorum, non pro adoleſcentium ac mulierum otio, fuiſſe ab Auguſtino conſcriptos, Bacchatur ergo, inſanitque Phereponus.

V. DE PLUTONE.

21.
Probatur 5.
de Plutone.

Plutonem alii Orcum dixerunt, quaſi receptorem mortuorum, ab Orca.

Summanum quoque appellarunt; quaſi ſumum Manium, cui celebre olim delubrum in montibus Vicetinis. Similiter Acherontem, & Cocytum. Juvenalis Sat. 11.

Eſſe aliquos manes, & ſubterranea regna

Et contum, & Stygio ranas in gurgite nigras

Atque una tranſire vadum tot milia cymba

Nec pueri credunt, niſi qui nondum are lavantur.

Voffius lib. 1. de Idolol. cap. 18. haud male conjicit Plutonem eſſe Chamum filium Noe in partem occidentalem proſectum; & ideo appellatum Deum Inferorum. Erit ergo diverſus à Plutone, de quo paulo ſupra in *Cere*, uterque tamen improbus & ſceleſtus.

VI. DE SOLE, LUNA, ET TERRA.

Ad Solem omnes Deos refert in 1. Saturnal. Macrobius, pluresque referendos eſſe conſtat ex dictis. Perſæ ſolem Mithram appellaverunt, à rege hujus nominis, qui regnaſſe dicitur Aeliopoli. Mithra litatum in latebris refert de errore prof. Relig. Firmicus. De luna pariter ſupra. A lucendo lunam nominari, docet Cicero. Græcis dicitur *Σελήνη*, nam *σέλας* eſt idem ac lumen. Fæminam ac marem crediderunt Egyptii, & Luni templum commemoratur à Spartiano in Caracalla. Terra demum eſt magna illa Deorum Mater, de qua Auguſtinus lib. vii. de Civit. Dei cap. 23. & ſeqq. Rhea, Ops, Cybele; ſoror Veſtæ, filia Cæli, Saturni conjux: in Aty ſignificatur ſos, aut ſeges: unde fictus Cybelis cum Aty concubitus. Auguſtinus citato libro cap. 26. pertrahat de turpitudine ſacrorum Matris magnæ; de quibus inquit, *Nihil Varro dicere voluit, nec uſpiam me legiſſe commemini.* Phereponus in hunc locum, *Mirum, ait, cum innumeri ſcriptores de iis ſint locuti, quorum loca plura indicabit Gerardus Joannes Voſſius Operis de Orig. Idolol. lib. 3. cap. 53.* Citandus erat liber 11. ſed error Typographi, iſque minimus. Immerito autem Phereponus de Auguſtino miratur, quod verba illa protulerit; *Nihil Varro, &c.* Scribit enim S. Pater nullibi ſe legiſſe interpretationem ſacrificiorum illorum, quamquam ea ſacrificia narraverint Servius, Apulejus, Statius, & alii. Id adnotavit Vives, & ipſe Auguſtinus

22.
Probatur 6.
de ſole, luna,
& terra.

Dd 3

prie-

prioribus verbis hæc addens : *Defecit interpretatio, erubuit ratio, conticuit oratio.* Cum inanibus itaque castigationibus Phereponi mittimus Cybelem, atque Deos omnes selectos.

23. PROPOSITIO IV. Una cum Romanis, Græcisque idololatriæ à vera Religione aberrarunt Gentes reliquæ, quarum profana Numina vetus Testamentum commemorat.

24. Hæc quarta thesis addenda erat, ne De Deo Baal. quis melioris conditionis existimaret Deos alienos, à quorum cultu prohibentur Judæi. Horum Deorum exponam breviter nomina & characteres. Phœnices, & Chananæi coluerunt Deum *Baal*, de quo Judic. 11. 13. III. Regum XVI. 31. & alibi. Baal significat Deorum principem. Alii Saturnum, alii Herculem, alii Apollinem dixerunt. Sed idem est, ac Babyloniorum Belus, Rex olim consecratus in solem, filius, ut arbitror, Nemrodi. Bel autem idem est, ac *Deus*, unde Beelphegor, Beelzebub, & consimilia: ideoque Græci Jovem communiter interpretantur. Baal additur Astaroth Judic. 11. 13. quam propterea aut Lunam, aut Venerem, aut Junonem eruditi conjectant: hanc præsertim coluere Sidonii, sculptamque scribit Porphyrius bovino capite, expresso in cornibus lunæ symbolo. Hæc Regina cœli; de qua Jeremias XLIV. 17. *Baal-is* nominatur Philoni Biblio. Vide quæ diximus Tom. I. pag. 64. Grotius in cap. XI. Danielis v. 38. scribit eundem esse Baal, ac Deum Maozim, & Baal-semen, quem idem Philo asserit esse Jovem Olympium, & Phœnicibus Saturnum. Porro postrema duo nomina significant tantum *Deum cœli, sortem ac validum.*

25. Madianitæ coluerunt Deum Beelphegor; de quo Num. XXV. 3. Origenes Hom. in Num. 23. ait fuisse *speciem quandam turpitudinis*, & Isidorus lib. VIII. Orig. *simulacrum ignominie*: & litatum illi maxime à fœminis scribit in cap. 4. Osee Hieronymus. Erit ergo idem ac Deus Hortorum. At Joannes Seldenus Syntagm. I. de Diis Syriis cap. 5. nititur demonstrare non alium esse à Baal, cujus Templum extiterit in summitate montis Phegor: quod videtur comprobari nominis etymologiâ. Et quidem Baalim sacrificatum in excelsis liquet ex quarto Regum XVI. 4. unde Augustinus Calmet in disert. de Numin. Chananæorum infert Baal esse solem. Verum cum Beel sit nomen Dei commune, & Phegor locum de-

monstret, nil certi ex solo nomine Beelphegor deduci potest.

Ammonitæ adorantur idolum Moloch. 26. Eo nomine non videtur significari nisi De Deo Mo. Deum Regem. Probant viri docti Molochum ipsum esse Saturnum; quoniam idolo Moloch immolabantur pueri, & puellæ, ut constat ex Levit. XX. 2. & IV. Regum XXI. 11. 10. Ita litatum Saturno scribunt Lactantius lib. I. cap. 31. Minucius in Octavio, Tertullianus in Apolog. & Augustinus in VII. de Civit. Dei cap. 19. Factum id quoque à Carthaginensibus; unde Silius Italicus,

*Mos fuit in populis, quos condidit
advena Dido,
Pescere cæde Deos veniam, ac fla-
grantibus aris,
Infandum dictu, parvos imponere
natos.*

Non repugnant dictis, qui opinantur Moloch esse nomen stellæ, quam Ammonitæ tanquam Regem venerabantur: nam & in stellis veteres, ut supra diximus, Reges suos coluerunt, ac præsertim Saturnum.

Chaldæi ignem, atque in igne lucem, 27. solemque venerabantur. Auctorem habemus Herodotum in Clio. Hinc nolumus minata urbs, de qua Genesis XI. 31. & II. Esdræ IX. 7. scilicet, *Ur Chaldæorum*, ut à Sole, quem Hebræi vocant שמש, *Scemesc*, Josue XIX. 38. *Bethsames*. Facile hinc percipiuntur Chaldaica nomina imposita Dan I. 7. Danieli, Ananiæ, Misaeli, & Azariæ. Daniel dictus est *Balthassar*, quasi Custos mysteriorum Beli, à כל nomine Idoli, & משה recondere, ac חצר thesaurum. Ananias appellatus *Sidrach*, quasi mala depellens: Misael *Misach* ob Opim, vel Terram, quæ à Chaldæis dicitur Dea שך Sach inquit Junius in Daniele. Meminit festorum Σακκίων Athæneus, & Dio Chrysostomus apud Grotium in Jerem. XXV. 26. Azarias denique *Abdenago*, quasi עבד, *Servus*, נגן, *Negonis*, id est, Ignis ab נה, splendescere. Vides, ut opinor, hinc derivatam Græcorum idololatriam, ut diximus lib. I. cap. v.

In Accaron regia urbe Philisthinorum percelebris fuit cultus Beelzebub, 28. de quo IV. Regum I. 2. Satis de hoc idolo in libro X. cap. 18. unde infertur hoc nomen fuisse impositum ignominie causa Jovi, & Deo cœli, sive soli, quem coluerunt Accaronitæ; ac jure & merito

to Matth. xii. 24. & Lucæ xi. 15. tributum idem nomen Principi dæmoniorum; quem ſcimus ex angelo lucis factum Beelzebub, *Deum muſcam*, ac *Domini ſtercoris*. Vide igitur quæ ibidem ſcripſimus, & Seldenum de Diis Syr. Synt. 2.

29. De Templo Dagonis. Celebre fuit apud Philiftinim, urbem que Azoto templum Dagonis, commemoratum i. Regum v. 2. Referebat Dagon ab umbilico & inferius figuram piſcis, ſuperne hominem, quales Græci fecerunt Tritones, ſemineoque ſexu Nereides. Appellatio ergo Dagonis eſt ab *דג*, *Piſcis*. Hinc ubi legitur citato Regum cap. v. 5. *Dagon ſolus truncus remanſerat in loco ſuo*; innuitur abſciſſis palmis, hominiſque deleta figura, tantum remanſiſſe quod piſcem referebat. Videtur idem eſſe Dagon, ac Derceto dicta à Strabone, & Macrobio Atargatis, culta apud Aſcalonem urbem Syriæ, ubi ſtagnum reſertum piſcibus: nam Derceto vocatur, quaſi *דגת*, *Degeto*, piſcis ſemina. Plura citato Syntag. Seldenus, Antonius Nebrifſenſis cap. 6. & Gyrardus in Derceto, vel Athara; ubi animadvertit diſtinguendam Dercetum à Dea Syria Luciani, quoniam hæc non piſcis erat, ſed *πῖσα γυνή*, *tota mulier*. Ex his autem conſtat Dagon eſſe Tritonem, quem Poetæ fingunt filium Neptuni & Salaciæ, id eſt, aut marinum

piſcem, aut unum ex filiis Noe cultum Tritoniſ ſymbolo, Dercetum autem Venerem.

Plura alia Gentium idola in ſacris literis commemorantur, ſed minime, ut De Idolis de iis diſtincte tractemus, neceſſe eſt. Michæ & Hujusmodi ſunt idola Michæ & Labani, Labani, Genef. xxxi. 19. & Jud. xvii. 5. appellata ab Hebræis *Teraphim*, *תרפים*. Erant autem Laminæ quædam aureæ, quibus maſtato homine primogenito, eique obtorto collo, inſcribebatur ad auguria captanda nomen inmundi ſpiritus. In Vitulo aureo, quem Amos viii. 14. appellat delictum Samariæ, quoniam colebatur in Bethel non procul à Samaria, expreſſus Apis Egyptiorum. Fuit is, auctore Herodoto, Epaphus, aut Joſeph, tauro ab idololatriſ comparatus tanquam miniſter Cereris, frumentique proviſor. Adramelech 14, Regum xvii. 31. id eſt, *Rex potens*, cui filios concremabant, non alius eſt à Moloch, vel Saturno, de quo ſupra. Idem dicendum de Melchom apud Sophoniam i. 5. *Militia cæli* ibidem ſunt aſtra. Eodem ergo pacto falſæ religioni mancipati ſunt Phœniceſ, Chananæi, Madianitæ, Philiftinim, Caldæi, Ammonitæ, cæterique omnes plurium Deorum Cultores, ac Romani & Græci ante Salvatoris adventum, atque veræ Religionis per orbem univerſum propagationem.

CAPUT II.

Veram Religionem nequaquam vigere apud Turcas, & Mahumetanos.

SUMMARIUM.

I. 2. 3. 4. 5. & 6. Propoſitio i. de Mahumetana Religione.

7. 8. 9. & 10. Quæſita Mahumetanorum ſolvuntur.

De Mahumetana Religione.

EXPLORA Idolorum vanitate, demonſtrandum eſt non extare Religioſum Dei cultum apud Mahumetanos hoſtes Chriſtiani Nominis inſenſiſſimos. Id vero ut aſſequamur, comparanda eſt Mahumetana ſecta cum ipſa, quam proſitemur, Chriſtianorum Religione, nam hanc præſtare Idololatrarum ſuperſtitioni, necnon legi Hebræorum ultro Turcæ ac Saraceni fatentur. Si cui autem à nobis dicenda jejuna, dilutaque videbuntur, adire poterit vel Orthodoxos ſcriptores, Turrecrematam, Marraccium, & Thyrfum Gonzalez, vel Heterodoxos Grotium, Levinum, & Bibliandrum, pui plura de hoc argumento conſcripſerunt. Do tamen operam, ut quæ hi minutatim pertractant, habeas

in epitomen redacta, debitaque argumentationum ſerie diſpoſita.

PROPOSITIO Mahumetana Religio in ſe quidem abſolute, ſed maxime dum comparatur Chriſtianæ, apparet execrabilis, repudianda, & Divino cultui, hominumque ſaluti repugnans.

Demonſtratur primo comparatione Mahumetis cum Chriſto. Quamquam à Mahumetanis plura de Chriſto ejusque virginæ Matre fabuloſa narrantur, V. G. nomen *Jeſu* arcanum eſſe ac barbarum, Mariam filiam fuiſſe Amrani, cum ea æquiparandam Fatimam à Mahumete genitam, delapſum Evangelium de cælo nocte Menſis Rambdani decima tertia, aliaque hujus ſariniæ complura; ſcriptum tamen eſt in Alcorano Chriſtum eſſe

esse Messiam Dei benedictum, Dei verbum, Mentem, ac Sapientiam, ut liquet ex Azoara v. & x. probantque ex Authenticis textibus Euthymius Zigabenus, & Levinus Warnerus, nec id inficiari audet quispiam Saracenorum. Mahumetem vero fuisse prædonem, narrat Chronica Mahumetis citata à Grotio lib. vi. n. 4. & fuisse adeo mulierosum, atque impudicum, ut jactaret habere se solum vim generativam, quam habent simul homines quadraginta, legitur in Alcorano Azoara xlii. & xliii. ut prætermittam alia Mahumetis vitia, de quibus Petrus Abbas Cluniacensis, & in Historia Turcica Sanfovinus. Præterea Jesum patrasse complura miracula, sanasse cæcos claudosque, conceptum fuisse de Spiritu sancto, evectum in cælum, habetur in Alcorano Azoara xi. & xiii. quamquam ibidem aliqua fabulosa enarrentur, ut de avibus ex luto à Christo formatis. At Mahumetem genitum consueti naturæ ordine credunt Saraceni, imo extat librum ipsius Generationis apud eos pervulgatum: signa vero Mahumetis celebrata sunt columbam ad grana in aure ejus inclusa advolasse, apparuisse ei, nullo teste, dum morbo Epileptico laboraret Gabrielem Archangelum, è puteo, in quem statim saxorum congeriem iniecit, humanam vocem erupisse. Christum denique esse Prophetam in lege Moysis prædictum testatur Alcoranus, ac Turcæ omnes fateantur; Mahumetem esse Prophetam prænuntiatum in Evangelio, ut iidem autumant, mendacium est apertissimum, cum potius Christus prædixerit venturos Pseudoprophetas Matth. vii. 15. & Itaque æquum est, ut Religio instituta à Dei Verbo ac Sapientia, sive à Messia divinitus concepta, atque in cælos assumpto præferatur sectæ, cujus auctor est Pseudopropheta, & carnalis homo raptor, atque impurissimus. Atqui constat ex ipso Alcorano Christum esse Messiam, verum Prophetam, ac mirabilium operum auctorem; Mahumetem vero mulierosum, raptorem, prædonem, ex Azoara xix. lxxv. & lxxvi. Aequum est ergo, ut Religio Christiana præferatur Mahumetana.

2. **Demonstratio 2.** Secundo demonstratur ex collatione Alcorani cum Evangelio. Evangelium ipsum elapsum de cælo ait, ut dixi supra, Mahumetes, & licet à nobis depravatum credant Saraceni in iis, quæ spectant ad prædictionem sectæ Mahumetanae, in historia narrare vera non denegant. At Alcoranus quanta à ve-

ritate historiæ aliena ignavis rudibusque deprædicat? Solem quiescere in fonte ad quem pervenit Magnus Alex. legitur Az. xviii. Templum Mechæ ædificatum ab Abrahamo habetur Az. ii. Mariam Virginem educatam apud Zachariam Prophetam Az. iv. Simulacrum pro Jesu cruci suffixum Az. xi. Rursus in Evangelio nil Deo indignum reperies: in Alcorano autem quamplurima; cuiusmodi est manum habere frigidam, & sellâ gestari, de quo plura Cantacuzenus Or. 2. & 4. in Mahumetem. Nihil præterea occurrit in Evangelio ridiculum & insulsum. At in Doctrina Mahumetis stella Veneris fuit pulcherrima mulier: mures in Arca Noe nati sunt ex stercore Elephanti, & feles leonis ex halitu: mors aries est stabulans inter cælum & inferos: luna in manichas Mahumetis delapsa est, ut mittam fabulas alias, de quibus vide Cantacuzenum loco citato, & Grotium num. x. Hinc sanctus Eulogius apud Thyrsium Gonzales lib. 3. cap. 9. refert juvenem Mahumetanum sola lectione Alcorani perspicue illius falsitatem deprehendisse. Enimvero, ut ex dictis argumentationem subinferam, extrema dementia est præbere fidem libris narrantibus, quæ repugnant historiis, quæ tradunt Deo indigna, & quæ venditant fabularum commenta. Alcoranus est liber hujus plane fursuris. Ergo præbere fidem Alcorano extremæ dementiæ est.

3. **Demonstratio 3.** Tertiò probatur comparando dogmata Alcorani cum Institutionibus Christianorum. Præcipua Alcorani dogmata collecta à Cardinale Turrecremata sunt, primo hæreses quæ impugnant Trinitatis mysterium, Incarnationem, cultumque sanctorum. Deinde quæ faciunt Deum corporeum, atque auctorem peccati. Accedunt opiniones absurdæ de Anima, quam Mahumetani arbitrantur esse portionem quamdam animæ Dei, necnon de Angelis, quos credunt genitos ex flamma ignis. Animorum denique felicitatem constituunt in carnalibus oblectamentis. Iisdem igitur argumentationibus, quibus hæ hæreses profligantur, Mahumetismus quoque confoditur. At urgere possumus speciale argumentum. Ante promulgationem legis Mahumetanae, fatentibus Saracenis, vera erat, cæterisque præstantior Christiana Religio; neque enim tunc viguisse credunt Mosaicam, aut admittebam superstitionem Gentilium. Nulla vero ante Mahumetis adventum extabat Religio, nisi aut Judæorum, aut Gentilium, aut Christianorum. Pri-

ribus ergo à Mahumetanis rejeſtis, neceſſario Religio Chriſtianorum eſt admittenda. Atqui ante Mahumetem Chriſtiani profitebantur ea dogmata, quæ modo Saraceni rejiciunt. Mahumetes enim nonniſi ſeptimo ſæculo apparuit. Ergo dogmata, quæ modo Mahumetani reſellunt, ante annum 622. quo incipit Aera Hegiræ, ſeu Mahumetica, vera fuerunt. Fieri autem non poteſt ut falſum dogma ſit, quod tranſactis ſæculis verum fuit.

4. Demonstratio 4. Quartò probatur ex Alcorani, & Evangelii moralibus præceptis. Præſcribit Evangelium perpetuam conjugum fidem: Alcoranus dat repudiandi licentiam. Proponit Evangelium unicam uni viro uxorem, ut ſervetur mutus amor, ſtudioſumque liberorum: permittit Alcoranus ad fovenda diſidia, & irritamenta libidinum alias ſuper alias uxores. Prohibentur Chriſtiani carnales illecebræ: permittitur Mahumetanis cujuſque voluptatis turpitudine. Chriſti fideles rejiciunt Judæorum circumciſionem per legem gratiæ abrogatam; & Mahumetis aſſectæ, repudiata lege veteri, reponunt in circumciſione vim prope totam. Legendus Euthymius, & Georgevitiſ de Ritibus Turcarum. Econtra lex Chriſtiana permittit temperatum cibi, viniſque uſum: Turcica tanquam rem execrandam in Alcorano Azoara xvi. vetat ſuillam carnem, potumque vini etiamſi moderatum. Præponenda eſt autem lex honeſta jubens, & illicita prohibens legi quæ vetat licita, ac turpia permittit. Lex Evangelica jubet honeſta, vetatque turpia: & Mahumetica prohibet honeſta, ac proponit illicita. Igitur lex Evangelica Mahumetana præponenda eſt.

5. Demonstratio 5. Quintò demonſtratur ex Alcorani, & Evangelii propagatione. Chriſtus Evangelium promulgaturus primum miſſionem ſuam comprobatur Divinis, humaniſque teſtimoniis, appellatque Judæos ad ſcrutationem divinarum Scripturarum. At Mahumetes in abſcondito cum Serigo Apoſtata fabricato Alcorano, præcipit Azoara xiiii. ne quis in novam Religionem inquiret; & ne falſitatis redarguatur, prohibet etiam gregalibus ſuis cum divinarum ſcientiarum ſtudia, tum humanarum. Elegit Chriſtus pro Evangelii propagatione, exiguum numerum pauperum: adſciivit ſibi Mahumetes turbam prædonum vim armis inferentium ſtatuens Azoara xviii. Religionem eſſe armorum pedifequam. Annuntiatum principio Chriſti Evangelium in Synagogis Jurisperitorum, tum in

R. P. Berti Theol. Tom. IV.

Athenienſium Areopago, urbibuſque univerſi mundi cultiſſimis: at Alcoranus inter Arabes, ac Saracenos rudes, ignaros, incultos, prædiſque deditos, ut libro iiii. Emendat. Temporum cap. de Periodo Arabum ſcribit Scaliger. Diſcipuli denique Chriſti legem adverſantem carni & ſanguini repugnantibus Tyrannis potentiſſimis promulgarunt; Mahumetani ſingulis morem gerentes, fretique armis rebellium, qui ab Heraclio deſecerant, longe lateque religionem ſuam propagaverunt. Quare in promulgatione Evangelii nihil non mirabile, non Divinum: & in propagatione Alcorani nihil non irreligioſum, non violentum. Sic itaque ratiocinabor: Non ſplendet virtus divinitatis in acceptatione legis proponentiſ voluptates in quas inhiat concupiſcentia, probatæ duntaxat ab impiis, & quæ aut mali ſuaſione, aut metu extorquet aſſenſum. Splendet quidem, ſi acceptetur lex inimica mundo, ſenſibusque repugnans, non cogente Promoventiſ auctoritate, armorumque potentia. Ergo in ſola promulgatione Evangelicæ legis, non in fortuna exituſque Alcorani fulget virtus divinitatis.

6. Demonstratio 6. Poſtremo utimur hoc argumento. In Alcorano, Az. i. & xii. in Libro Doctrinæ Mahumetis, atque in Mahumetis Teſtamento in lucem edito à Theodoro Bibliandro legitur Chriſtianos poſſe in ſua lege ſalvari: unde recte Petrus Paſchaſius contra Mahumetanos pag. 30. num. 26. ait: *Multis in locis Mahumetus in Alcorano affirmat Chriſtianos optimam habere & colere legem, eſſeque in ſtatu ſalvationis.* Nullus tamen Chriſtianorum putat aliquem ſalvari poſſe in lege Mahumetica. Et quidem recte: cum enim unus ſit Deus, una veritas, una ſalus; oportet, ut unus ſit Deicultus, una vera Religio, & una ad ſalutem via. Aſt ita urgentur Mahumetani: Magis certa eſt doctrinæ veritas, & via ſalutis in Religione, quam veram & proficuum eſſe tenent tum Chriſtiani, tum Saraceni, quam in Religione illa, in qua poſſe hominem ſalvari Chriſtiani negant, & ſoli Saraceni arbitrantur. Atqui poſſe hominem ſalutem conſequi in Religione Chriſtianorum tradunt tam Chriſtiani, quam Saraceni; ſalvari autem in Mahumetica putant Saraceni ſoli, negantque Chriſtiani. Igitur magis certa eſt doctrinæ veritas, & via ſalutis in Chriſtiana Religione, quam in Mahumetica. Conſimili argumento permotus Henricus Quartus Galliarum Rex cum auდიſſet à Miniſtris Reformatæ

Ee

Reli-

Religionis etiam in Ecclesia Romana salutem esse, Calvinianam hæresim ejuravit.

RESPONDETUR MAHUMETANIS.

7.
Quæstio 1.
Mahumetanorum solvitur.

Saraceni nullis, ut diximus, disciplinis imbûti solis argumentis utuntur rudibus, insulsisque, quibus etiam obviis, ac palmaribus exemplis respondendum est, allatis jam lib. vii. de Trinitate cap. 7. & proximo volumine de Incarnatione lib. xxv. cap. xi. Fidem ergo Divinæ Trinitatis, atque Incarnationis adversus illos propugnare non erit Candidatis nostris perdifficile. Quædam sunt peculiariora, quæ ipsis tenaciter inhærent. Inquirunt primo, quomodo Deo Filium tribuamus, cum non habeat uxorem? Respondemus non esse Deum corporeum, ut filium gignat carnali complexu; sed ejus generationem quamdam habere cum productione verbi mentis nostræ analogiam: id vero magis esse credibile, quam angelos spirituales genitos à flamma ignis, & ab anima Dei decisam animam Adæ: scriptum denique in Alcorano natum Christum ex Virgine; nec minus esse mirabile in temporali generatione non esse patrem, quam in Divina non dari matrem sive generantis uxorem.

8.
Quæstio 2.
Solvitur.

Deinde inquirunt, undenam certissimus dogmata de Verbi Incarnatione ac de Trinitate non fuisse à Majoribus nostris in Evangeliorum libros intrusa? Respondemus autem id nos certissimis argumentis evincere. Principio quoniam Apostoli, quos Mahumetes ait fuisse viros sanctissimos, ac Saracenos, certissime Evangelia non depravarunt. Ab Apostolorum autem tempore per universum orbem Codices Evangelici sparsi sunt omnium fere gentium lingua conscripti. Si ergo autographum credunt Alcoranum penes se delitescens, ac solo Arabum idiomate exaratum, eorum non integrum opinantur Codicem Evangelii ubique terrarum multiplici lingua diffusum? Præterea impossibile est tantum facinus Divinas literas depravandi attentasse universos Christi fideles; aut potuisse perficere: si vero id ausi fuissent perpauci, profecto Ecclesia universalis repugnasset, præsertim cum ante Mahumetem fuerit, Saracenorum consensione, verax & sancta. Insuper si in Christi honorem excogitassent Christiani adulterare Evangelia, curassent expungi narrationem mortis ejus turpissimæ atque teterrimæ, quam adeo indi-

gnam Christo putant Musulmani, ut eo divinitus sublato credant affixum cruci simulacrum & corpus umbratile. Ulterius divinitatem Christi Turcis incredibilem, æternamque generationem ipsius tradidisse literis Joannem Evangelistam adversus hæreses Cerinthi, & Ebionis, testantur Hieronymus, alique Patres, qui præcesserunt Mahumetem: Trinitatem vero divinarum Personarum definivit Synodus Antiochena contra Paulum Samosatensem anno 260. & ipsam Verbi divinitatem contra Arium Nicæna Synodus anno 325. nec unquam Antitrinitarii, vel Ariani ausi sunt affirmare depravata à Catholicis Evangelia. Tandem dicant Saraceni quandonam hæc dogmata fuerint à nobis intrusa. Num post Mahumetem? Id quidem aperte est falsum, nam eadem professi sunt, atque ex Evangelicis libris in sua commentaria derivarunt innumeri Ecclesiæ Patres, qui ante Alcoranum floruerunt. Post Mahumetem vero? Neque id credi potest, cum opus sit probet testimonium ipsum præcedentium Scripturam, & sacrorum Librorum multitudo, antiquitas, & coherencia.

Tertio petunt, unde probemus in Evangelio Joannis cap. xiv. ubi promittitur adventus Paracleti, non fuisse olim quadam ad Mahumetem spectantia dolo Christianorum abrasa? Respondemus istud à nobis probari iisdem argumentationibus, quibus modo demonstratum est libros nostros esse incorruptos. His vero addimus, nihil abrasum in odium Mahumetis antequam appareret, quoniam tunc ejus doctrina ac persona ignorabatur: nihil etiam postquam advenit, quoniam ipse produxisset missionis suæ hoc testimonium, atque istud in aliquo saltem Evangeliorum Codice etiamnum extaret, cum nullum tamen proferre possint Mahumetani, vel Arabicum, vel Græcum, vel Syriacum, vel Latinum.

Quærent tandem, si post Moysen creditur venisse Christus Judaicam Ecclesiam instauraturus, quare credendum non est post Christum venisse Mahumetem reformaturum legem Christianam? Respondemus hoc de Mahumete credendum non esse quoniam ejus doctrina non promovet perfectionem legis Evangelicæ, sed corruptelam. Si enim per Mahumetem perfectior est lex Christiana, quam sit Mosaica; cum lex Christi veteret dari libellum repudiij, concupiscentiam mulieris, plu-

pluraque Judæis olim permiſſa; lex perfectior eſt quæ ſervat pudicitiam, & Matrimonii vinculum atque unitatem, quam lex hæc omnia diſtumpens, & innovans abrogatam Judæorum conſuetudinem. Lex ergo Mahumetis permittens fornicationes, repudia, polygamiā, aliaque ſcelera turpiora eſt corruptela, non reformatio: alioqui lex Moyſis erit perfectior Evangelio, contra manifeſtam rationem, & communem quoque fidem Mahumetanorum. Deinde cum Deus non poſſit mentiri, credimus Chriſtum veniſſe poſt Moyſen, quoniam in lege Moyſis teſtimonium habet: non credimus à Deo veniſſe Mahumetem, quoniam in lege Chriſti non prædicuntur futuri, niſi Pſeudoprophetæ. Nam quod Turcæ inquiunt nos cap. xiv. Joannis v. 16. abraſo Mahumetis nomine ſuppoſuiſſe Paraclitum, refutatum eſt paulo ſupra; ac præterealiquet Mahumetem nec fuiſſe Spiritum inviſibilem mundo, nec docuiſſe Apoſtolos, nec veniſſe ſtatim poſt Chriſti

aſcenſionem, quæ omnia de mittendo à Filio *Conſolatore* eo loci affirmantur. Rurſus ſi Mahumetes ſalubriora præcepta attulit mundo, promulgato Alcorano abrogata erit lex Chriſtiana, nec ad ſalutem ſufficiens; quemadmodum promulgato Evangelio ceſſavit lex Moyſis. At Mahumetani putant Chriſtianam legem adhuc eſſe validam, & ſalutiferam. Denique in Evangelio, quod Saraceni credunt è cœlo delapſum, habetur regnum Chriſti fore ſempiternum, & adverſus Eccleſiam nunquam prævalitur portas inferi. Fruſtra ergo poſt Chriſtum veniſſe creditur alius Religioſus Inſtitutor, & Legislator. Præmitto quæ ſupra demonſtrata ſunt, nulum eſſe aut in perſona Mahumetiſ, aut in doctrina Alcorani, aut in promulgatione ſectæ Saracenorum, ex characteribus Divinæ miſſionis, quos deprehendi in Religione Chriſtiana dicam proximo Capite, necnon libro xxv. cap. x. ubi diſputabo de Chriſti adventu contra Judæos, & Paganos.

C A P U T III.

Demonſtratur, Fidem ac Religionem Chriſtianorum evidentiffimè veram eſſe.

S U M M A R I U M.

1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. Religio Chriſtiana evidenter eſt vera.

8. 9. 10. & 11. Objectionum ſolutio.

1. Religio Chriſtiana evidenter eſt vera.

CUM neceſſe ſit aliquem Dei cultum, Religionemque tenere, quippe id tantum negare audent Athei, adverſus eos natura ipſa, ac teſtimonio animæ reclamantibus; poteſt quiſque ex dictis inferre, ſolum Chriſtianam religionem eſſe tenendam. Nam Idolatrarum ſuperſtitionem proſtigavimus ſupra, Mahumetanam quoque ſectam modo impugnavimus; ac nullam Religionis formam præter hebraicam, quam alibi antiquatam demonſtrabo, invenies niſi aut Paganorum, aut Mahumetanorum, aut Chriſtianorum. Illorum ergo religione ejurata, Deus in Chriſtianorum fide colendus eſt. Attramen quia aſſenſus fidei, ac Religionis profeſſio debet eſſe prudens, alias opinio eſſet, non virtus; ideoque ſupponere debet certam noticiam Divinæ revelationis; rationem fidei noſtræ petentibus non ſolum respondemus adduci nos fortiſſimis argumentis ad refellenda Gentilium, & Saracenorum dogmata, verum etiam ad præſtandum aſſenſum iis, quæ pro-

R. P. Berti Theol. Tom. IV.

ponit Eccleſia Chriſti. Sunt autem argumenta illa iſtiusmodi.

I.

Religionem Chriſtianam ab exordio mundi Divina Oracula prænuntiarunt. ^{2.} Probatum 1. innumeris vaticiniis, quæ continentur ex D. Oraculis in veteri Teſtamento, & quæ omnia completa ſunt poſt Chriſti Domini Incarnationem. Non poſſumus autem hæc aut conſicta exiſtimare, aut in ſacris libris appoſita. Primo enim cætera, quæ ad Chriſtum non ſpectant, genuina eſſe facile demonſtratur. Moyſen vera ſcripſiſſe, demonſtratum eſt alio in loco. Mundi productionem, qualem ipſe deſcribit, tradiderunt Phœnicum hiſtoriæ, de quibus Eusebius 1. Præp. E. cap. 10. Aegyptii apud Dioscorum Siculum, Heſiodus in Theogonia; nec poteſt falſitatis convinci ullo profanorum ſcriptorum teſtimonio, cum ipſe cæteros omnes præceſſerit. Quæ de diluvio tradidit, probantur à Berolo, Abydeno, Luciano, & Nicolao Damalceno.

Ec 2

mascono. Legum, rituumque Hebræorum meminerunt Strabo, Tacitus, Herodotus, Phyllo Byblius. Josephi Historiam haud ignorarunt Artapanus, Eupolemus, Demetrius. Exitum populi Israel de Aegypto etiam Manetho, Lysimachus, & Chæremone commemorarunt. Miracula Eliæ, aliorumque Prophetarum nequeunt esse conficta, cum patrata fuerint coram Sacerdotibus idolorum, qui falsæ narrationi sese profecto opposuissent. Vide annotata H. Grotii ad primum de Relig. Christ. n. xvi. Si ergo hæc aliaque plura vera esse creduntur; cur non vaticinationes vocationis Gentium, atque Institutionis Christianismi? Deinde quisnam hæc vaticinia sacris Codicibus assuit? Judæorum aliquis? At impossibile est hanc nationem, cui summa religio vel unum sacrum apicem abradere, voluisse verba Divina depravare: cur ante Christi adventum id faceret, causam non habuit; postquam Christus venit, id attentare non potuit, & ob vulgatas jam Græcorum lingua scripturas, & propter populi, librorumque per Universum dispersionem. Sed neque credibile est, Judæorum aliquem in gratiam Christianorum in vetus Testamentum manus sacrilegas intulisse. Si autem Christiani hoc attentassent, revincerentur ab ipsis Judæis. Hinc recte Augustinus scribit lib. xviii. de Civ. Dei cap. 46. dispersos per orbem Judæos, ut Christiana Religio testes in omnibus gentibus habere posset. Est ergo manifestum, Prophetarum vaticinia de Christo antiqua esse, Divina, neque à Christianis conficta.

II.

3. ^{Probatur 2. ex Evangelica historia.} Verissima quoque est Evangelica Historia, quæ nobis tot Christi miracula, inculpatam vitam, mortem pro mundi redemptione, mirabilem reviviscientiam, ac plura alia apertissimæ veritatis monimenta patefacit. Literis enim consignata est à Viris fide dignissimis, qui res sua ætate gestas narrarunt, nec mentiri potuerunt, aut voluerunt. Non potuerunt quidem, cum Christus nihil in abscondito locutus sit, nihil eorum, quæ describuntur, clam perpetraverit: ideoque Evangelistæ potuissent facile falsitatis redargui ab invidis, & Christo infensissimis inimicis. Sed nec mentiri voluerunt. Cui enim bono, si nihil inde utilitatis, honorisque se percepturos videbant, sed persecutionem tantummodo, odiumque hominum, cum nequaquam eos lateret prædicari à se

Jesum Crucifixum Judæis scandalum, Gentibus autem stultitiam? Neque credibile est falsa narravisse in gratiam Magistri. Hujus enim, quem Hebræi expectabant præpotentem & gloria circumdatum, minime tacent parentes humiles, nativitatem in præsepio, neglectam vitam, tenuissimam apud Optimates existimationem, suppliciumque Crucis terribilissimum. Accedit, quod scripserint jam illo è vivis sublato: quem propterea, nisi resurgentem vidissent, cur decepti, ac spe frustrati hominem commendassent invisum Synagogæ in eos quoque pauperes, obscuros, ac numero exiguos, cædes minasque spiranti? Dubitare ergo non possumus, quin sacri Evangelicæ Historiæ Scriptores nobis vera narraverint. Quæ autem ab iis tradita sunt, incorrupta à nobis servari, capite præcedenti adversus Sacerdotes demonstravi.

III.

4. ^{Probatur 3. ex Christi miraculis.} Facta à Christo miracula tam illustra ac manifesta sunt, ut ab ullo sanæ mentis nequeant in dubium revocari. Verit in nuptiis Canæ Galilææ aquam in vinum, spectantibus convivis pluribus, aquam non Apostolis sed Sponsi famulis in hydrias fundentibus, ac degustante merum architriclino. Hominem maligno spiritu vexatum spectante universa Synagoga sanavit, cum à demonio jactaretur in medio. Adolescentem viduæ filium revocavit ad vitam, cum efferretur ad tumulum, comitante turba civium, ac universo populo obstupesciente. Cæcum à nativitate notum omnibus illuminavit, frustra Pharisæis miraculi gloriam technis & maledictis Christo detrachere molientibus. Paralyticum è tecto demissum coram immensa populi multitudine sanavit. Infirmum triginta & octo annorum morbo laborantem, atque ab omnibus derelictum uno verbo ad probaticam restituit sanitati. Magnam hominum multitudinem satiavit, ita ut etiam superessent fragmenta, quinque panibus hordeaceis. Lazarum quadriduanum ad vitam revocavit, adstantibus ad monumentum Pharisæis, qui non semel postea hominem in Bethania viderunt colloquentem & manducantem. Ipse Christus à mortuis surrexit, apparuitque Mariæ Magdalene, Simoni Petro, Discipulis euntibus in Emmaus, Discipulis omnibus simul congregatis, quingentis aliis viris ac feminis. Cætera Christi miracula prætermitto. Hæc itaque palam facta, & comprobata testimoniis innumeris non possunt ali-

aliqua ratione denegari : cumque miracula sint invicissimum veritatis argumentum, ex his Christianæ Religionis veritas mirifice confirmatur.

IV.

5. *Probatur 4.* Tam mira est Evangelii promulgatio, ut sola demonstret sui ipsius certitudinem ac veritatem. Principio enim propagatum est à perpaucis hominibus nulla philosophorum doctrina imbutis, nullo patrocinio terrenorum principum commendatis, non armis & eloquentia præditis, sed profectis in orbem binis ac binis, absque pera & calceamentis, omnique præsidio hominum destitutis. Atque hi induti virtute ex alto, absque prævio studio omnium gentium linguam edocti, & absque naturali facultate vel arte omnium morborum curatione præclari, fuerunt Christianæ Religionis columnen ac fundamentum. Deinde non adierunt tantummodo rudem ac sylvestrem multitudinem sed Christum annuntiarunt in ipsa celeberrima urbe Jerosolyma, in qua Magister ligno suspensus occubuit, posthac in Græcorum philosophorum congressibus, in ipsa Roma dedita tum maxime literarum cultui, ac superstitioni Deorum, atque in universo propemodum orbe, ac provinciis regnorum omnium amplissimis. Præterea non inficiam tantum plebem ad se perduxerunt : sed Reges, Philosophos, Tyrannos, atque ipsos idolorum Sacerdotes, adversariosque præcipuos. Tandem iis non obvia sensibus proposuerunt, præscripseruntque genio, libidini, vetustisque moribus consentanea : sed prædicarunt sapientiam absconditam, Deum in Trinitate unum, Dei filium crucifixum ac mortuum, proposito credentibus præmio Gentibus inaudito, visione summi Dei & corporum resurrectione, laetisque præceptionibus, ut frangerentur idola, abrenuntiaretur divitiis ac voluptatibus, supplicia æquo lubentique animo ferrerentur, atque à viris uxores, à parentibus filii, à fratribus, ubi causa adesset religionis, divellerentur & fratres. Atque hæc tam sublimia & ardua talium hominum prolata eloquio, quæ virtus suadere poterat humanâ scientiâ inflatis, & carnalibus, nisi Divina, & occulta vis Religionis?

V.

6. *Probatur 5.* Affine est argumentum, quod nunquam adversus institutam à Christo Religionem potuerint portæ inferi prævalere potuerunt. Præcursores ipsius incestuosus

Rex capitis damnavit : ipsum Christum, omnibus adversus eum conspirantibus, cruci Pilatus appendit : Petrum Apostolorum Principem Herodes catenis vinxit, Claudius Nero in Cruce suspendit : alii omnes Apostoli exilio, ac morte multati. Neque in hos sævitum tantummodo Romanorum Imperatorum edictis, & Proconsulum immanitate ab Ecclesiæ incunabulis fideles dispersi sunt, proscriptis bonis, corporibusque omnium tormentorum genere dilanatis. Exortæ fuerunt etiam ipso priori Ecclesiæ sæculo complures hæreses, quæ tamen veritatem Religionis nostræ non potuerunt labefactare. Norunt, qui veterum scripta legerunt, quanta moliti fuerint Simon, Cerinthus, Menander, Saturninus, Basilides, Valentinus, alique ministri Satanæ. Hæc autem Persecutorum, atque hæreticorum machinamenta proximis sæculis, ut produnt historiæ, minime cessavere. Neque in corrupti fuerunt ab initio mores fidelium omnium, quamquam non adeo forte corrupti : dissensiones quippe, & fornicationes Corinthiorum redarguit Paulus, & vitia in septem Ecclesias irumpentia scriptor Apocalypsis Joannes. His autem minime obstantibus efficere non potuit aut furor persequentium, aut apparentia peregrinarum doctrinarum, aut demonis nequitia, ut navis tot, tantisque procellis jactata fluctibus mergeretur : quod profecto evenire debuisset, si non illam regeret virtus Altissimi, & spiritus veritatis. Huc spectant argumentationes, quibus demonstro libro xxv. cap. x. Christum esse verum Messiam, divinumque Legislatorem.

VI.

Argumentum sextum ac postremum ex eo deducitur, quod Christiana Religio cæteris omnibus præstet. *Probatur 6.* Primo id evincitur ex dignitate institutoris. Hunc enim nemo dixerit elatum inani gloria, cum evangelizaverit pauperibus, & regni honorem, hominumque plausus repulerit. Nemo dixerit hominum gratiam captasse, cum palam arguerit hypochritum Phariseorum, textisque flagellis e templo ejecerit profanatores. Nemo dixerit subdolum circumventorem, cum doctrinam suam annuntiaverit in Templo, & in Synagogis. Nemo denique inanum præceptorum promulgatorem; cum ipse omnium prius eadem impleverit sectando vitam humilem, & subeundo mortem turpissimam. Habes ergo in Religionis nostræ Institute rectissimum intentionis finem,

finem, manifestam conscientiam veracitatis, & exempli operisque confirmationem. Et tamen ipsius dignitatem ac potentiam testimonia, ac prodigia innumera comprobarunt. Compara huic legislatores ceteros, & longe præstantiorem invenies, non dicam Græcis sapientioribus viciorem omnium scđitate inquinatis, aut Romanis cultu dæmonum, & fraterna cæde pollutis, sed ipso Moyse, ejusque vita, licet probatissima, cum rebus à Christo gestis nullatenus est comparanda. Deinde liquet Christianæ fidei præstantia ex Evangelicis præceptis: in quibus nihil offendes, quod repugnet vel immutabili legi naturæ singulis inditæ, vel sanioribus Sapientum documentis, vel morum regulæ ac probitati. Jubemur enim Deum colere, Parentes diligere, turpia vitare, singulis benefacere. Hæc cum natura dictante complures servanda esse præceperint, conspurcarunt tamen institutis aliis juxta inseminatæ, concupiscentiæ, & prave indolis incitamenta. Nam Idololatriæ nihil non contaminatum: horrenda autem summopere consuetudo victimas humanas mactandi. Ex Philosophis Plato plurimum Deorum cultum inexit: Aristoteles lib. v. Politic. cap. 11. docet indecoras artes conservandæ Tyrannidis, etiam cum Religionis abusu. Stoici nullam aliam virtutem agnovere, quam bonorum operum ostentationem, ut omnibus essent admirationi, humanarum laudum captatores superbissimi. Epicurei sprete religione solam voluptatem sectarunt. Hebræorum autem præcepta aliqua institutis Christianorum conformia sunt, plura istorum promissiones ac signa, nonnulla œconomix causâ pronis ad idololatriam ad tempus præscripta. Religio ergo servans externis ritibus, animoque Dei cultum, proponens omnia erga proximum humanitatis officia, probans virtutes quotquot consensu hominum habent decorem honestatis, damnavit flagitiosa quælibet, etiam si sola mente versentur; & nihil agens causa terrenæ voluptatis, aut philuciæ, cæteras omnes antecellat, necessum est. Denique felicitatem, quæ immortalem animum explere possit, hæc religio sola promittit; aliæ nec agnoverunt: nam de perenni vita animorum aliqui dubitarunt, quidam transitum hominum in bestias commenti sunt, nonnulli dixerunt solam virtutem, cujus vis in perferendis malis sita est, sibi præmium esse, alii epulas & concubitus expectant: quæ omnia vel sunt mortalis vitæ necessita-

tes, vel saltem habent pericula, anxietates, interitum. At spes firmissima Christianorum Divinis promissionibus, & resurrectione Redemptoris, corroborata, tendit in vitam sempiternam, in Deo absconditam, nulloque corporis animique incommodo affectam. Cum vero admittendam constet beatitudinem, quam omnes homines cupiunt, nec profecto expeterent, nisi assequi possent; ea tantum Religio vera existimanda est, quæ veram beatitudinem pollicetur. Quamobrem spectata dignitate Institutoris, præceptorum æquitate, nec non excellentia mercedis, debet professio Christianorum cæteris omnibus anteferri.

CONTRARIA ARGUMENTA SOLVUNTUR.

Potest adversus dicta primum objectionari. Quod ipsi Apostoli Evangelicam Historiam conscripserint, atque autographi sint libri, quibus narrantur Christi miracula, ac præcepta Religionis nostræ traduntur, incertum prorsus est, atque inexploratum: labascit ergo primum, ac proximum argumentum. Prob. ant. I. Cum plura Evangelia ab ineunte Ecclesia fuerint sub nomine Apostolorum conficta, & evulgati libri complures apocryphi; possunt esse ejusdem generis scripta, quæ à credulis primi ævi Christianis fuerunt recepta. II. Facile eventire potuit in Jerosolymorum excidio, ut dispersis illius Ecclesiæ monumentis falsa ac mendosa supponerentur. III. Recipit Ecclesia inter Canonicas scripturas scripta quadam sub nomine Apostolorum, ut Epistolam Pauli ad Hebræos, secundam Petri, Catholicam Judæ, & Apocalypsim Joannis, nec tamen constat habere reapse illos, quorum nomen præferunt, auctores. Pariter ergo dubium est scripsisse Evangelia Matthæum, Lucam, Marcum, Joannem.

Resp. nego ant. Cum enim habeamus constans sæculorum omnium testimonium, nefas est de auctoribus Evangeliorum dubitare, ac multo minus de rebus à Christo gestis, pro quarum confirmatione mentiri, nihil, ut vidimus, Apostolorum intererat. Ad probat. I. dico, ob eandem rationem, ob quam rejiciuntur Pseudo-Evangelia, alique libri apocryphi, à nobis scripta retineri Apostolica; id est, quia illa nunquam universalis Ecclesia probavit, hæc autem unanimi ac perpetua traditione recepit. Enarrantur præterea in Pseudo-Evangeliis facta quadam Christi aut pugnantia, aut absque ullo teste patrata,

8.
Objectioni 1.

9.
Solutio.

iii

in Evangeliiſ autem publica doctrina, & Chriſti opera facta coram multitudine populorum, atque omni teſtimoniorum genere confirmata. Ad alteram probationem reſpondeo non à ſola Jeruſolymitana Eccleſia receptam Chriſti doctrinam ac religionem, ſed præterea Antiochiæ, Corinthi, Ephēſi, Romæ, atque in univerſo propemodum orbe, in quo Evangeliorum Codices fuerunt ante Jeruſolymitanum excidium diſperſi. Ad tertiam hoc habeto reſponſum. Si incertus eſſet auctor ſcriptorum, quæ commemorata ſunt, quia de ipſo auctore nonnulli veterum dubitarunt; certiffime tamen Evangelia conſcripta fuiſſent ab Apoſtoliſ, quoniam in hoc veteres omnes conſentiunt: ſed nego etiam, non eſſe adſcribenda ea ſcripta Auctoriſ, quorum præſerunt nomen, cum privato aliquorum iudicio præponi debeat traditio Apoſtoliſ Eccleſiæ ſatis jam explorata, ac diſcuſſa.

10. Obijciunt 2. Deinde opponi poteſt. Apoſtoli, cum ignari eſſent, ac ſimplices, facile decipi potuerunt. Primo ipſe Chriſtus potuit cum iſi, qui infirmos ſe fingerent, convenire. Deinde fallere eos potuit rerum apparentia, & rumor vulgi. Inſuper fuerunt, fortasſe, quos Chriſtus ſanavit, infirmi non re ipſa, ſed imaginatione duntaxat. Demum ipſi Apoſtoli cum impenſe Chriſtum diligerent, potuerunt ob nimium amorem deludi præſertim in apparitionibus poſt ejus mortem ac ſepulturam.

II. Reſp. evidentiffimum eſſe quod Apoſtoli non fuerint circa facta à Chriſto prodigia decepti. Sane Chriſtus non potuit cum ſuppoſitiſ infirmis fraudulentæ conventionis pacifci. Etenim aliqua ejus prodigia facta ſunt in univerſa populi multitudine, ut multiplicatio quinque panum; & impoſſibile eſt in-

gentem turbam in ſimulationem conſpi-
raſſe, & ex ea neminem fraudem poſtea patefeciffe: aliqua patrata ſunt ad preces exterorum, ut Centurionis, & mulieris Chananæ, quibuſcum conveniſſe Chriſtum nequit oriri ſuſpicio: aliqua evenerunt coram invidiſ Phariſæiſ, quorum ſtudio præcipuum erat Chriſtum deprimere, & gloriam ipſius obſcurare, ut curatio paralytici, & dæmoniorum expulſio. Prima ergo conjectura evidentiffime exploditur. Sed nec ſimulaſſe infirmitatem quos Chriſtus ſanavit, liquet: quis enim à primo nativitatſ die ſe cæcum fingeret, ut apparenter illuminaretur? quis triginta & octo annis ſimularet paralyſin? quis cum Lazaro quatuor diebus jaceret in ſepulchro? quis ſineret ſe à dæmone vexari, & elidi? Hiſ non apparenter redditam à Chriſto fuiſſe lucem, vitam, ac ſanitatē, tam certum eſt, quam intereſſe non potuit ſimulatio eorum, qui receperunt beneficia; nec falſus rumor, cum cæcum à nativitate recepiſſe lumen ſpectarent omnes, teſtarentur parentes, & perperam occultare tentarent invidia in Chriſtum tabeſcentes Judæi. Paralyticum quoque ſerentem grabatum ſuum, & Lazarum revocatum ad vitam ſinguli propriiſ oculiſ inſpexerunt. Nulla ergo hic ſimulatio, aut falſus rumor occurrit. Cæcitatem ipſam, paralyſim, mortem in ſepulchro jacentiſ, quiſ, niſi inſaniam omnino, dixerit imaginationiſ effecta? Denique non ſefellit Apoſtoliſ exiſtimatio Magiſtri; nam & diutius fuerunt increduli, & pluribuſ experimentiſ veritatem contrectaverunt, & accepta à ſe ipſiſ miraculorum virtute dubitare non poterant Magiſtrum, à quo acceperant, ea caruiſſe.

Cætera argumenta perquiras libro I. cap. VII. & lib. XXV. cap. XI.

CAPUT IV.

Non eſſe connumerandos inter Chriſti fideleſ, nec fructum Redemptioniſ illiſ percepturoſ, qui ejus Divinitatem atque Incarnationem non conſitentur.

SUMMARIUM.

1. An Chriſti fideleſ, qui non conſitentur Divinitatem, & Incarnationem.

2. 3. 4. 5. & 6. Propoſitio Probatur.

7. 8. 9. 10. Uſque 21. Solvuntur Objectioneſ.

An Chriſti fideleſ, qui non conſitentur Divinitatem, & Incarnationem.

VERAM Religionem, quam Chriſtianam eſſe demonſtravimus, ſe profiteri autumant gregaleſ omneſ Socini contentendeſ, non eſſe à fidelium numero expungendos, qui myſteria

quoque fidei noſtræ præcipua, id eſt individuam Trinitatem, & Dominicæ Incarnationiſ Oeconomiam præfractæ oppugnant, aut negant. In eodem ſuto hæſiſſe Hugonem Grotium liquet ex hiſ, quæ

quæ habet Tom. iv. Op. Theol. pag. 752. *Sunt aliæ quæstiones intricatiores de distinctione, unitate Patris, Verbi, & Spiritus sancti, de duabus in Christo naturis, earumque proprietatibus, sine quarum nimis exacta cognitione, nihil impedit quo minus aliquis sit Christianus.* Exactam quippe cognitionem non appellat hoc loco Grotius sublimiorem Theologorum doctrinam, sed firmam fidem illorum mysteriorum, scribens hæc non computari inter dogmata, sine quibus in veteri Ecclesia nemo Christianus existimabatur, & super his conspici in antiquorum scriptis non tantum dissimiles locutiones, sed interdum libertatem quoque sententiarum. Ita pariter sentiunt omnes illi, qui putant homines singulos, dummodo pagani non sint, & Deum colant, ac servant legis præcepta, debere frui omnium Ecclesiarum commercio, confiteri, & colere fraternitatem; ut in iv. Instit. libro sect. 2. cap. 33. nititur demonstrare Episcopus, necnon Auctor operis, cui titulus *Irenicum Irenici*, p. 73. Refellunt tam perniciosum errorem Scholastici omnes commonstrantes necessitatem Fidei explicitæ in Christum, & luculenter Placidus Troylus Abbas Cisterciensis de Fide, sive Tractatu 111. articulo 3. alique recentiores; necnon Antonius Arnaldus in opere de necessitate Fidei in Christum, & ex Protestantibus Georgius Bullus celebris, & eruditus Episcopi adversarius in dissertatione, quæ sequitur Defensionem Nicænæ Fidei: eidemque Episcopo, cæterisque Remonstrantibus, ac novis Ebionæis opponimus proximam definitionem.

2. PROPOSITIO. Non sunt habendi tanquam Christi fideles, neque hæreditatis ejus participes erunt, qui ad normam legis Evangelicæ mores componentes in capite de Divina Christi natura à nobis dissentiunt.

3. Probatur primo ex scripturis. Marci ultimo 15. ita Christus Dominus Apostolos allocutus est: *Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur.* In ea doctrina, ac ministracione baptismi comprehendit invocationem Trinitatis, constat ex cap. xxviii. Matth. 19. Igitur qui Trinitatis mysterium, & Domini nostri Jesu Christi divinitatem non profiteretur, is neque Christianam fidem amplectitur, nec salvus erit. Deinde Joannes cap. 1. postquam nobis Christi divinitatem proposuit, verso 12. inquit:

Dedit eis potestatem filios Dei fieri, iis, qui credunt in nomine ejus. Ac 111. cap. 18. *Qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.* Qui ergo in Christum non credit, neque filius Dei est, neque hæres, sed extra Christi ovile expulsus, atque dejectus. Præterea in Apostolicis Actibus cap. iv. 12. ait Petrus: *Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* In quo ergo nomine salutem consequentur, qui rectam Christi fidem abjiciunt? Hæc aliæque plura diluere nequeunt, aut Sociniani reponentes, quod sufficiat credere Jesum esse Messiam, præter naturæ ordinem de Spiritu sancto conceptum, novique fœderis auctorem; aut Remonstrantes ad hæc addentes fidem quoque præexistentiæ Christi ante Incarnationem: nam ut libro vii. demonstratum est, non hæc tantum dogmata, sed etiam Filii Dei consubstantiali Patri divinitatem nobis sacrosancta Evangelia proponunt.

Confirmatur Catholica veritas Patrum exploratissima Traditione. Enimvero S. Martyr Ignatius in Epistola ad Ephes. illos, qui Christi denegant divinitatem appellat *Domus corruptores, qui non hæreditabunt regnum Dei.* Irenæus lib. 111. cap. 21. *Qui nude (inquit) tantum hominem eum dicunt ex Josepho generatum, perseverantes in servitute pristina inobedientiæ moriuntur, nondum commixti Verbo Dei Patris, neque per filium percipientes libertatem: paucisque interjectis: Ignorantes autem eum, qui ex Virgine est Emmanuel, privantur munere ejus, quod est vita æterna.* Tertullianus Libro de Anima, cap. 1. ait: *Cui veritas comperta sine Deo? cui Deus cognitus sine Christo? cui Christus exploratus sine Spiritu sancto?* Ac de præscript. cap. 13. & 36. fidem, qua credimus Christum Deum esse commendat, & necessariam deprædicat. S. Hieronymus ad cap. 111. Epist. ad Ephesios: *Non possumus esse filii per adoptionem, nisi prius fidem Filii Dei, & intelligentiam recipiamus.* Idem luculentissime tradit S. P. Augustinus de Corrept. & gratia cap. vii. sed hæretici trium duntaxat priorum sæculorum nobis doctrinam, Fideique confessiones objectant.

Accedit momentum ex Ecclesiastica Historia. Nam statim ac exortæ sunt hæreses adversus Salvatoris nostri divinitatem, ac salutiferam Incarnationem, non tantum illas Ecclesiæ Pastores refellere, ac eliminare studuerunt, verum & professores à fidelium cœtu exturbant.

4.
Probatur
ex traditione
Patrum.

5.
Probatur
ex Historia
Ecclesiastica.

runt. Ebionæos ab incunabulis Eccleſiæ tale facinus auſos proſtigavit S. Joannes Evangeliſta, ut ſcribunt in Catalogo Hieronymus, & in 111. adverſus Hæreſ. cap. 11. Irenæus. Nec proſtigavit tantum; mendaces, Antichriſtos, ſeduciores appellat cap. 2. prioris Epiſtolæ, eosque ab æterna vita arcet quinto ejusdem Epiſtolæ capite. Cum vero circa annum 195. Theodotus, diſtus ab arte Coriarius, Deum eſſe Chriſtum negaret à Victore ab Eccleſiæ communione ejeſtus eſt, ac Byzantii primum, deinde Romæ in ſummum contemptum, ludibriumque venit, ut narrat Epiphanius Hæreſ. 11v. Cajus apud Eusebium lib. v. H. Eccl. cap. 28. & in poſtremo de Præſcript. Tertullianus, ſive Auctor illius Additamenti. Ejusdem rei cauſa proſcriptus eſt, ac reprobus ab omnibus initio tertii ſæculi Artemon, paulo poſt Beryllus Boſtrenſis, ac deinceps Paulus Samofatenus, qui, auctore Athanaſio in lib. de ſalutari Adventu, protulit hanc de Chriſto blaſphemiam: *Prædeſtinatione quidem fuit ante ſæcula, ſed Nazarethi primum extare capit.* Vige-
bat Pauliana hæreſis, quam damnarunt Patres Antiocheni, interdicta impio hæreſiarchæ Eccleſiaſtica communione, circa annum 260. Falsum ergo eſt, Chriſti fideles trium priorum ſæculorum, cum iis, qui negabant divinitatem, & Incarnationem Chriſti coluiſſe fraternitatem.

6. Præterea quis non videt quanta confirmatur. ſequantur abſurda, ſi tanquam Chriſti diſcipuli habendi ſint, qui moralia præcepta tenentes ſibi pro libidine dogmata fingunt? Principio non viri prudentes, ſed ſtulti fuiſſent, qui ab Arianis martyrium perpeſſi proprio ſanguine Chriſti divinitatem comprobarunt: imo ab idololatriſ ad necem quæſiti facile potuiſſent declinare tormenta affirmantes Chriſtum à ſe non Deum, ſed hominem tantum humilem, ac probum haberi: quod, ut opinior, non fuiſſet Judæis ſcandalum, Gentibusque ſtulticia. Patres vero cuinam bono hæreticos ſcriptis laceſſire, ferire anathemate, & tam exoſos habere, ſi credidiſſent futuros in cœleſti Jeruſalem concives ſuos, & in Eccleſia viatorum membra ſibi corporis compagine conjunctos? Ipſi denique hæretici cur tanto molimine Romanam communionem evertere, & dogmata nobis adverſa ſtabilire conantur, ſi omnes, dummodo peccata vitemus, in qualibet ſectâ ſalutem, ac perpetuam felicitatem aſſequimur? Aut ergo una fides tenenda eſt, aut fruſtra Martyres

R. P. Berti Theol. Tom. IV.

occubuerunt, fruſtra Patres inſectarunt Apoſtatas, fruſtra hæretici ipſi in nos tam audacter inſiliunt.

DILUUNTUR OBJECTIONES.

Ex Epiſcopio poſſunt hæc opponi. 7. **Objeſtio 7.** Primum: In antiquis ſymbolis, quæ Catechumeni accedentes ad baptiſmum recitare tenebantur, exprimitur tantum nomen Patris, filii, & Spiritus ſancti, ut liquet ex Irenæo lib. 1. cap. 2. & Tertulliano libro de velandis Virginibus cap. 1. & de Præſcript. cap. 13. nulla facta mentione de Verbi divinitate, aut de Perſonarum diſtinctione; neque poſſunt hæc ſymbola dici mutila, aut imperfecta, cum Irenæus ſymbolum ſuum tam abſolutum appellet, ut nihil ei poſſit addi, vel detrahi: quod & affirmat ibidem Tertullianus.

8. **Solutio.** Reſp. in eo ſymbolo myſterium Trinitatis, & Incarnationis præcontineri: Trinitatis quidem, nam tres perſonæ ſingillatim enumerantur, & in earum fidem, earumque nomine proſitetur Catechumenus ſe baptizari, & ad baptiſmum accedit jam fide Chriſtiana imbutus, & Catholicum verborum illorum ſenſum tenens: ideoque ſymbolum Catechumenorum abſolutum, ac perfectum eſt, quoniam illi nihil addi poteſt contrarium, eſſi poſſint ipſa myſteria enucleatius exponi. Hoc veriſſimum eſſe conſtat, quod tam Irenæus, quam Tertullianus ſcribant, perſeverare in ſervitute priſtinæ obedientiæ, qui Chriſtum putant nudum hominem. Accedit quod Catechumenorum ſymbolum in libro Conſt. Apoſtolicarum VII. cap. 41. ad hunc modum ſe habet: *Credo, & baptizor in unum ingentum, ſolum, verum Deum omnipotentem, Patrem Chriſti, creatorem, atque opificem univerſorum, ex quo omnia: & in Dominum Jeſum Chriſtum unigenitum ejus filium, primogenitum omnis creaturæ, qui ante ſæcula genitus eſt, non creatum, per quem omnia facta ſunt, &c.* Arbitror hoc ſymbolum eſſe alterius brevioris expoſitionem. Eſſi enim de Auctore Conſtitutionum Apoſtolicarum inter eruditos plane non convenit, conſentiunt omnes plura inde utilia hauriri ad explorandam veterem diſciplinam, ut ſcribunt Joannes Bona de Rebus Liturgicis cap. 8. §. 4. Joannes Morinus P. 2. de Sacramento Ordinis p. 20. & Joannes Fronto in Prænotatis ad Kalendarium Romanum §. 5. Adde Catechumenorum ſymbola fuiſſe præſertim inſtituta, ut ejurarent idololatriam, ac

ff

Dec.

Deorum multitudinem, ut dixi libro VII. cap. 4.

9. **Obiectio 2.** Ob. 2. Justinus in Dialogo cum Tryphone pag. 268. inquit: *Verum enimvero non amittitur illud, hunc esse Christum Dei, si probare nequeam, & extitisse ipsum prius filium Conditoris hujus universitatis, & esse Deum, ac genitum ex Virgine, omnino interim demonstrato hunc esse Christum illum Dei, qualiscunque demum is futurus sit.* Itaque connumerari possunt inter veros Christi fideles, qui ipsum nec Dei filium, nec Conditorem univerforum, imo nec filium Virginis, & Incarnationi præexistentem fateri nolunt.

10. **Solutio.** Resp. nego consequentiam. Justinus eo loci, ut dixi lib. VIII. cap. 2. refellit Tryphonem argumento, quod appellant *ad hominem*. Dixerat paulo ante Trypho: *Omnes nos Christum hominem ex hominibus nasciturum præstolamur.* Itaque S. Justinus, Cur ergo, inquit, negas Jesum Nazarenum esse Messiam, quod percipere nequeas illum fuisse natum ex Virgine, & Divinam habere naturam? Si Judæi omnes præstolantur Christum purum putum hominem, eccur ajunt Jesum, in quo impleta vidimus vaticinia Prophetarum, non esse Messiam, quoniam huic competere nequeunt characteres divinitatis? Caterum posthac Justinus Christum Deum esse luculenter demonstrat; & paulo supra pag. scilicet 264. de Christianorum genere scripserat: *Agnoscent Christum Dei filium, qui ante luciferum, & lunam fuit, & ex Virgine generis Davidici caro factus nasci sustinuit.*

11. **Instantia 1.** Insurgens: At ibidem Justinus affirmat eos, qui negant Christum prius extitisse, & Deum esse, ac natum ex Virgine, adhuc esse ex vero Christianorum genere, licet ipse neget se talibus assentiri: *Sunt enim (inquit) nonnulli, & amici ex genere nostro confitentes ipsum esse Christum, sed hominem ex hominibus genitum esse affirmant: quibus ego minime assentior.*

12. **Solutio.** Respondet Bullus legendum esse, *ex genere nostro*; quod videtur probari ex verbis præcedentibus Tryphonis asserentis præstolari Judæos hominem ex hominibus nasciturum: ita enim tota ratiocinatio Justini coheret. Ac ex alia parte facilis fuit mutatio ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου γένους, in ἀπὸ τοῦ ὑμετέρου γένους, quemadmodum ibidem irrepsit τοιαύτων pro τῶτων. Addit male convenire hoc nomen γένους Christianis, qui ex diversis nationibus collecti sunt, illo quippe vocabulo non

secta, aut congregatio hominum idem institutum persequentium significatur, sed gens, sive populus eadem stirpe progenitus. At labascit hæc postrema ratio Georgii Bulli, quamquam responsio sit ex priore capite valde probabilis. Etenim Plato, quem magni Justinus fecit, de philosophantium quadam secta ait in Ep. VII. φιλοσοφούντων τὸ γένος, & apud Eusebium lib. IV. cap. 26. dicitur à Melitone Sardiano Christianorum congregatio θεοσεβῶν γένος; in Actis quoque Ecclesiæ Smirnenis de Martyrio Polycarpi legitur apud eundem Eusebium τοῦ γένους Χριστιανῶν ἀρετῇ; ac demum latinissime non solum dicimus Genus Achillis, aut Herculis; sed etiam de aliqua hominum societate, quos natura, aut religio conciliat, Genus hominum, genus fidelium, &c. Potuit ergo Justinus idem vocabulum usurpare etiam de societate, ac multitudine Christianorum, quamvis hi ex diversis nationibus sint collecti. Magis itaque mihi placet altera, & communior responsio S. Justinum per τὸ ex genere nostro designare Ebionæos, qui licet non essent in communionem Ecclesiæ Catholicæ, sibi tamen Christianum nomen arrogabant, & Christiani censebantur, in quantum secernebantur ab idololatriis, & à Judæis, confitentes venisse Messiam. Et quidem Justinus in Apologia II. ad Antoninum Pium discipulos Simonis, Menandri, & Cerinthi appellat promiscue Christianos, non tamen puræ alioquæ piæque sententiæ, ut eodem Dialogo cum Tryphone dicit aliquos Chiliastas; sed quemadmodum Philosophis, cum eis non sint communia dogmata, nomen tamen, quod à Philosophis ducitur, commune est.

13. **Instantia 2. & Solutio.** Hanc responsionem alia via Remonstrantes, alia Sociniani nituntur evertere. Illi qui Christum Virgini præextitisse, & de Spiritu sancto conceptum fatentur, inquit, Justinus non loquitur de Ebionitis, sed de iis tantum, qui Christi divinitatem oppugnabant, & tamen eos affirmat esse ex genere nostro. Comprehenduntur itaque in Christiano genere, qui negant Christum esse Deum. Et quod Justinus de Ebionitis non loquatur probant, tum quia nimis frigide contra Ebionæos locutus esset, si dixisset tantum se iis non assentiri, cum in tot aliis gravissimis capitibus dissentiret: tum etiam quia hoc in loco quibusdam è genere nostro, id est, Christiano opponuntur plerique, qui eadem sentiebant, ac Justinus; unde intelligere est agi de ejus-

ejuſdem generis hominibus. Ita Joannes Clericus in Hiſt. Eccleſ. ad annum cxi. num. 10. At ſutilla, inepta, vaniſſimaque iſta ſunt. Nam quis niſi Ebionita, aut conſimilis ſectæ homo, putat Chriſtum purum eſſe *hominem ex hominibus genitum*? aut quis id affirmans credit illum *præter naturæ ordinem à Spiritu ſancto* conceptum, quod neceſſarium eſſe ad Chriſtianorum fidem inquit paulo ſupra idem Clericus? Juſtinus ergo *quosdam ex genere noſtro* affirmantes Chriſtum eſſe tantum hominem, intelligit Ebionæos, & tamen eos non recipit in Eccleſiæ communionem, quia non credunt, quod etiam Arminiani profitentur, è Spiritu ſancto conceptum. Clericus ergo ex ipſa ſua fide reſellitur. Juſtinus autem illos hoc loco hæreticos non appellat, quoniam adverſus Tryphonem, & Judæos pernegantes veniſſe Meſſiam, non adverſus Ebionitas ſilum exercet: ſed appellat ex genere noſtro, quia licet non ſint ex Eccleſia Catholica, ſunt tamen ex genere illorum, qui annuunt veniſſe Chriſtum.

14.
Inſtantia 3.
& Solutio.

Ex adverſo Sociniani ajunt: Si Juſtinus comprehendit in genere Chriſtianorum Ebionæos negantes Chriſti præexiſtentiam atque divinitatem, cur nos eadem ſentientes ab Eccleſia repellimur? At hi eadem reſponſione revincuntur; quippe Juſtinus connumerat Ebionitas in genere Chriſtianorum proſitentium adventum Chriſti, non in communionem Chriſtianorum credentium quæ docuit Chriſtus: ſiquidem poſt ea verba, *quibus ego minime aſſentior*, addit, *non enim hominum traditionibus ac doctriinis juſſi ſumus à Chriſto credere, ſed eis quas beati Prophetæ promulgarunt, & ipſe Chriſtus docuit*: & in eodem Dialogo pag. 252. variis hæreticorum ſectis enumeratis, inquit, *cum quorum nullo communionem habemus*.

15.
Inſtantia 4.
& Solutio.

Si dixeris: Non potuit Juſtinus à Chriſtianorum cœtu amovere aliquam hæreticorum ſectam: cum in altera Apologia aperte inter Chriſtianos enumeret etiam Socratem, & Heraclitum, qui ſpretis idolis unum Deum coluerunt; Reſpondeo philoſophos iſtos dici à Juſtino Chriſtianos quatenus unum Deum cum Chriſtianiſmo agnoverunt, & deſtati ſunt Ethnicorum ſuperſtitionem, quam ipſe Juſtinus eo loci inſectatur: non autem dici Chriſtianos, quatenus pertineant ad Eccleſiam, & regnum Chriſti: eo nempe ſenſu, quo Tertullianus Animam unum Deum invocantem appellat naturaliter Chriſtianam;

R. P. Berti Theol. Tom. IV.

& quemadmodum ait idem Juſtinus in prima Apologia pag. 46. *Juxta partem aliquam ſeminalis rationis*.

Opp. 3. Primo ſæculo Eccleſia Jeruſolymitana habuit cum cæteris fidelibus communionem, & tamen conſtabat ex Nazaræis & Ebionitis, cum in ea aliquo tempore ſervata fuerint legalia.

16.

Objeſtio 3.

Reſp. fabulam eſſe putidiſſimam, quam ſtudit venditare Auctor *Ironiconum* p. 73. & recoxit Joannes Clericus in H. E. ad annum lxx. num. 1. Eccleſiam enim Jeruſolymitanam uſque ad Adriani tempora *cognitionem Chriſti genuine ſuſcepſiſſe*, teſtatur Eusebius lib. x. H. E. cap. 5. neque Remonſtrantium commentatio nititur aut Scripturis, aut veterum Scriptorum teſtimonio. Ait quidem Hieronymus in Epistoſa lxxiv. ad Auguſtinum, Cerinthum & Ebionem propter hoc à Patribus anathematizatos, *quod Legis cæremonias cum Evangelio miſcuerunt*; ſed quod hi neceſſarium putabant, Eccleſia Jeruſolymitana aliquandiu ſervavit œconomix cauſâ, ut diximus libro xx. cap. 10. Quare *ma* irrogatur injuria priſcis Jeruſolymitanæ Eccleſiæ fidelibus, (qui in conventu habito anno Ae. Ch. 50. poſt Petri, & Jacobi ſuffragia communi decreto ſtatuērunt Gentes converſas non ligari lege Moysi, ut habetur Act. xv.) dum appellantur Nazaræi, atque Ebionitæ. Falſo etiam has duas ſectas unam eſſe ſcribit ibidem Joannes Clericus; nam Hieronymus citata Epistoſa inter Auguſtinianas 89. aperte ab Ebionitis diſtinguit hæreſim Mineorum, ſive Nazaræorum; & ait iſtos credere in *Chriſtum filium Dei, natum de Virgine Maria*: cum de Ebionitis aperte aſſerens de Script. Eccl. num. ix. aſſerere, *Chriſtum ante Mariam non fuiſſe*. Ac Ebionitas putaviſſe Chriſtum eſſe nudum hominem, filium Davidis, non filium Dei, obſervavit Tertullianus lib. 2. de carne Chriſti, Epiphanius H. 30. Eusebius lib. iiii. H. E. cap. 27. aliique veteres. Ideo autem Hieronymus in Epistoſa ad Auguſtinum poſt hæreſim Ebionis commemorat etiam hæreſim Nazaræorum, quoniam & hi cum Ebionæis cæremonias legis tanquam neceſſarias ſervabant; de quo argumento cum Auguſtino Hieronymus diſceptabat, At licet in obſervantia legis Moſaica utriusque convenirent; Nazaræi tamen Chriſtum Dei Filium, Ebionæi tantummodo hominem cum Cerinthianis prædicabant, ut liquet ex dictis; & accuratè animadvertit ſanctiſſimus parens Auguſtinus in libro de Hæreſibus num. ix.

17.

Solutio.

Ff 2

85

& x. Errat ergo Jo. Clericus confundens ex Epistola Hieronymi Ebionitas cum Mineis, sive Nazaræis; & nifalor, etiã doctissimus Martianæus Tom. iv. Operum S. Hier. pag. 623. male apposuit notationem, *Minei Judæi Ebionitæ*. Verum quidquid sit de utriusque sectæ discrimine; nego fideles Jerosolymitanos, qui non cogeabant gentes judaizare, fuisse Ebionitas, aut Nazaræos: nisi hoc postremum nomen pro Christianis universis accipiat; quos novimus ex cap. xxiv. Act. Apost. dictos à patria Salvatoris nostri *Nazarænos*.

18.
Objectio 4.

Oppones 4. Si Ebionæi, ac Pauliani, sive Samosatenses, necnon Theodotus ac Beryllus ideo damnati fuerunt, quia putarunt Christum esse nudum hominem, ac Nazarethi primum cœpisse; sat erit hæc impia dogmata refutare, ut quis in fidelium communione censeatur, nec invidia facienda est iis, qui in ardua quæstione de Verbi divinitate ab aliis dissentiunt. Expellantur itaque ab Ecclesia, si libet, Sociniani, at non Ariani, alique hujus generis homines.

19.
Solutio.

Resp. ejectos à communione fidelium hæreticos illos non solum quod præexistantiam, sed etiam quod divinitatem Christi negarent. De Ebionæis nuper diximus. De Paulo Samosatensi scribunt in Ep. Synodica PP. Antiocheni, negasse Christum *Dominum Deum suum*, nec dissentit S. Pater de Hæresibus num. XLIV. Idem legitur de Theodoto in Præscriptionibus Tertulliani cap. 53. & de Artemone apud Eusebium lib. v. H. Ecc. cap. ultimo: de Beryllo denique ibidem

lib. vi. cap. 3. Quare argumentum retorquetur.

Opp. ultimo Matth. xix. 17. cuidam Christum interroganti, *Quid boni faciam, ut habeam vitam æternam?* respondit, *Si vis ad vitam ingredi serva mandata*. Sufficit ergo servare præcepta, quamvis non credantur mysteria, quæ superant humanum captum.

Resp. nego consequentiam: ad observantiam enim præceptorum fides in Christi divinitatem præsupponitur; *Non enim per legem promissio, sed per justitiam fidei*, inquit Apostolus ad Rom. iv. 13. & præced. cap. 22. *Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi in omnes, qui credunt in eum*. Qui Christum interrogavit, forte ejus fide jam erat imbutus; nam apud Marcum x. 17. legitur hæc interrogasse *genus flexo ante eum*: aut Dominus fidem in divinitatem suam commendavit præmittens ea verba, *Quid me interrogas de bono? Unus est bonus Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, &c.* Non sunt ergo inter Christianos revera connumerandi, qui de Salvatore nostro humana tantummodo sentiunt,

Vipereo promunt semperque ex corde venena,

Filius, ut dicant, est creatura Dei: Quis magis auxilium præstat sapientia mundi,

De ingenito genitum que negat esse Deum.

Ita de Sectariis Venantius Fortunatus lib. ix. num. 6.

C A P U T V.

Detestandas esse tanquam Christianæ Religioni adversas sectam Calvinistarum, Lutheranorum, aliorumque Protestantium.

S U M M A R I U M.

1. Definitio Religionis, & ejus interni, ac externi actus.
2. Veritates fundamentales veræ fidei non sunt apud hæreticos.

3. Non inveniuntur apud hæreticos actus externi veræ Religionis.
4. usque 9. Hæreticorum Religio enervatur.

I.
Definitio
Religionis,
& ejus interni
ac externi
actus.

APUD hæreticos non extare veram Ecclesiam, & fidelem Christianorum cœtum, liberiori stylo alibi ex certis notis curabimus demonstrare. Nunc brevi quantum illi à Religione Christiana extorres censendi sint, ne eos de fide ac Religione differendo omnino prætermittamus, statuam ob oculos. Est autem Religio, ut illam ex Cicerone definiunt S. P. Aug. q. 31. ex 83. & D. Thomas q. 80. *virtus, qua*

superioris cujusdam naturæ, quam Divinam vocant, curam, ceremoniarumque affert. Illam definitionem his verbis Theologi tradunt, *Religio est virtus, quæ exhibet cultum Deo debitum*. Coli Deum fide, spe, & charitate, ait S. Pater cap. 3. Enchiridii. Hi sunt Religionis interni actus: exteriores vero, sacrificium, oratio, &, quæ huc spectant, sacrorum mysteriorum, Sacerdotum, rituumque observatio.

Faci-

2. Veritates
fundamenta-
les veræ fidei
non ſunt
apud hære-
ticos.

Facile hinc deprehenditur, quam hæreticorum ſectæ ſint à vera Religione alienæ. Nam ſi de fide ipſorum inquiratur; nec veritates *fundamentales*, quas ſaltem credendas & ipſi poſt Jurium non denegant, in Sectariorum libris incontaminatas invenies. Deum unum, quem Apoſtolica fides, & ratio ipſa ſingulis indicat faceret omnipotentem, & qualibet re excogitabili meliorem, qualem nobis Heterodoxi pro libidine pingunt? Abſolutam ejus potentiam Joannes Calvinus ad cap. 2. Jobi appellat rem deſteſtabilem ac diabolicam, necnon Scholaſticorum commentum: ejusque diſcipulus Theodorus Beza lib. 1. adverſus Heſhuſium arguit falſitatis illa verba Gabrieli Archangeli, *Non erit impoſſibile apud Deum omne verbum*. Quid vero ſentiunt de Dei bonitate? Deum operari mala culpæ; & ad peccatum impellere voluntate effectrice, ſcribunt Calvinus lib. 1. Inſtit. cap. 18. & Beza in Summa Chriſtiana Aphoriſmo 2. Hinc Deum Calviniſtarum eſſe diabolum, cum ſit auctor homicidii, acmendacii & ſeminator zizaniorum, probant ex Catholicis Becanus Opuſc. 111. cap. 15. & ex Lutheranis Tilmannus Heſhuſius in libro de Erroribus Calv. Et tamen de Deo ſimilia ſentire Lutherum, ac Melancthonem colligitur cum ex illius Aſſert. Vittembergenſibus art. 36. tum ex hujus Annotationibus ad cap. vii. 11. Epiſt. ad Rom. Quam abſurda de Trinitate effutiant, norunt omnes. *Trinitatis* vocabulum penitus rejiciunt ſinguli cum Lamberto Danæo libro contra Genebrardum. Chriſto ignorantiam tribuunt Lutherus in Conc. de Nat. Zwinglius ad cap. 2. Lucæ, Calvinus ad 24. Matthæi. Cruci ſuffixum deſperaffe ſcribit idem Hæreſiarcha lib. 2. Inſtit. cap. 16. & in Annot. ad Biblia vernaculâ linguâ edita anno 1562. Genevenſes miniſtri, in caput Mat. ſeptimum ac viceſimum, Chriſtianam ſpem, ut alibi diximus, tollunt, illam in ſuperbam inflatamque fiduciam commutantes, dum inquirunt juſtificatum certo ſcire, ſe non poſſe excludi à gloria, & excidere à gratia. Nullum mehercle habent vinculum charitatis ſe ipſos mutuo amore proſequentes. Albertus Molinaus, & Illyricus appellant Calviniſtas idololatrias, corruptores Divini verbi, blaſphemos, mendaciorum architectos, infernales molofos, ac miniſtros miſſos à Satana: Calvinus econtra Lutheranos in Admon. 3. ad Joachimum Weſtphalum, vertiginofos, phreneticos, bardos, ſaltuoſos, improbos, calumniatores. Fruſtra nobis

pariter diſſidia, & jurgia objectanti. Hæc illi invicem ejaculant ob diſcrepanciam dogmatum circa Coenam Domini- cam; at nullus Catholicorum ob hanc cauſam proſcindit alterum; ideoque ſi nos aliquando in charitate deficimus, ſervamus tamen unitatem religionis ac fidei, quæ unitas ab ipſis frangitur ac diſcinditur.

Neque inter ſectarios Religionem invenies; ſi actus exteriores inſpicias. Orationem; niſi præfracte mentiantur, etiam dominicam illam, ac principem tæterarum, debent reprobare. Nequeunt ſincere dicere: *Dimitte nobis debita noſtra*, cum impiis credant nunquam peccata remitti; juſtos vero nunquam ſanctitatem amittere. Revera Puritani ea verba non proferunt. Quis appellaret ſpiritum præcum, & non potius inſaniam, Adamitarum, qui Deum colunt & orant nudo corpore in hortibus ambulantes? Fanaticorum, qui tanquam dæmone arrepti decedentes in terram geſtus edunt oris deformitate, membrorumque torturâ horrendiſſimos? Ejulantium, qui nil Deo gratum putant præter lacrymas atque ſingultus? Sacrificia major hæreticorum pars abjicit, Miſſam abrogat, ſacrosque ritus tanquam ſuperſtitioſos condemnat. Tempſa diruit, ſacras Imagines incendit, ipſum Redemptionis ſignum, crucem ſcilicet Domini frangit. Ergo Divos adeo ſunt injurioſi, ut nec probent ſolemnia Martyrum antiquitus inſtituta, nec cultum ipſis impendant, nec illorum patrocinio ſe committant, nec interceſſione ſe communiunt: quarum rerum afferunt quidem ineptas, futilesque cauſas, ſed eas omnes, reſellendas, ubi ſingillatim dogmata vindicabimus Romanæ Eccleſiæ. Nunc enim ex his concluſionem hanc apertiſſimam deducimus, carere ſectas hæreticorum actibus omnibus Religionis, tam internis, quam externis.

Atque ne tam jejune pertractetur argumentum iſtud ampliſſimum; eadem momenta, quibus ſupra demonſtrata eſt veritas Religionis Chriſtianæ, evincunt falſitatem doctrinæ ſectariorum. Nulla Divina oracula horum adventum prænuntiaverunt, niſi ea, quæ prædixerunt fore, ut adverſus Eccleſiam inſurgerent Antichriſti, pseudoprophetæ, ſeductores. Calvinianam, ac Lutheranam hæreſim aperte calamitatem clademque Eccleſiæ allaturas vaticinatus eſt in Templo Burdigalenſi perhumilis Dei famulus F. Thomas Minorita, quem ſcurriliter excipit Beza impudens ſtilus, ac ſatis tutatur eventus rerum. Quidquid

3. Non invenitur apud hæreticos actus externæ veræ Religionis.

4. Hæreticorum Religio Divinis oraculis enervatur.

accidit Germaniæ, vaticinata fuerat celebris sanctimonialis Hildegardis. Quæ in Anglia venerunt sub Henrico, & Elisabetha manifeste prænuntiavit virgo illa celebris Cantiana, quam Novatores, tanquam pythone agitatam capitis damnarunt. Inter prænuncios serpentium hæresum Florimundus lib. 1. cap. 3. connumerat Hieronymum Savonarolam, de quo varia fuisse hominum judicia, scribit in Historiarum suarum libro IV. Guicciardinus. At nil refert ad vaticinationum veritatem hominis aut probitas, aut audacia: nam Genevensium apostasiam etiam dæmon fertur prædixisse his versibus:

*Quæ tanto studio expetitur modo
grata Lemani
Unda lacus, pariet jam mox fasti-
dia summa.*

Ex vaticiniis itaque apparet, quam protestantium religio sit detestabilis.

5.
Confutatur
ex Historia
Evangelica.

Quemadmodum ex Evangelica historia habemus veritatis apertissima munimenta; ita ex libris sectariorum produnt se innumera falsitatis indicia. Credimus Evangelistis, viris humillimis, Divino numine afflatis, narrantibus quæ audierunt, & optimorum Scriptorum prærogativa exornatis. Hoc idem in causa est, ne credamus Heterodoxis ambitione inflatis, falsariis, à dæmone edoctis. Lutherum illorum antesignanum animum suum pascere conviciis, ac maledictis, scripserunt eo vivente Erasmus, & Bucerus; desiderari in ipso moderationem, ait non semel Melanchthon. Muncerus dux Anabaptistarum sibi Evangelistæ nomen attribuit, Messia David Georgius, Zwinglius se in somniis à phantasmate accepisse sensum verborum illorum, *Est enim Phæse, id est, transitus Domini*, proprio ore affirmavit. Depravasse Evangelia ad infringendum Catholicum de Eucharistia dogma liquet ex editione Tigurina novi Testamenti anni 1525. ubi legitur: *Hoc enim significat corpus meum*. Quis ergo sanæ mentis poterit doctoribus istis præstare fidem?

6.
Infirmitas
ex gestis mi-
rabilibus &
portentosis.

Ut diximus præterea confirmari Christianam Religionem gestis mirabilibus, ac portentosis; ita detestamur sectas hæreticorum plebem decipientium signis, & prodigiis mendacii. Celebriora Anabaptistarum miracula sunt è lacu extrahere retibus copiam piscium, ignaros, & illiteratos expedire legere sacra biblia. At hæc duo, quæ tam magnifice prædicant, non excedunt dæmonis faculta-

tem. Voces Londini ex antro erumpentes, & Angelis attributæ, fuisse puellæ, cui nomen Elisabetha Crosta, à sectariis ad hanc nequitiam inductæ dirutus paries, & publicum judicium patefecit. Fuerunt itaque Calvinianæ sectæ testimonia non cœlitus demissa, sed, ut contigit quoque Mahumetis dolo, per summam fraudem conficta. Quid acciderit Luthero dæmonem adjuranti, & Calvino fingenti resurrectionem Brulei, vide apud Bellarminum lib. IV. de notis Eccl. cap. 14. Melchiorum Hofmannum de suo reditu, ac triumpho divinitus, ut jactabat, admonitum, Argentorati squalidus carcer, & inedia confecit morte tristissima, ac tærrima. Interitum mundi, quem futurum die 3. Octobris anno 1533. tam asseveranter prophetavit Stiphelius, adhuc expectamus sæculis duobus exactis. Legite Historias Ræmundi, & Laingæ. Sat est, si cum Erasmo in Diatriba de lib. arbit. asseramus nullum, ut vocant, Reformatorum adhuc exitisse, *qui vel equum claudum sanare potuerit*.

Præterea ad confirmandam veritatem Religionis Christianæ produximus mirram Evangelii propagationem. Longe diversa via processit hæresis. Hujus præcones non acceperunt doctrinam illo lapsu Spiritus sancti; sed excucullati illi, Lutherus, Petrus Martyr, Oecolampadius, Bucerus, Ochinus, sacris, quas magno studio didicerant, abusi sunt disciplinis. Ac facti Apostata nunquam inter se convenerunt; nec mirum si data sententiarum libertate plures lascivientis ingenii homines deceiverint. Non leges sensibus repugnantes promulgarunt, sed libidini, ac noxiæ libertati percommodas. Permittunt Anabaptistæ uxorum promiscuum usum; Adamiæ prorsus nudi invecunde conveniunt; Sacerdotes contrahunt matrimonia; Calviniani libertatem sibi audacter vendicant, & leges Magistratum contemnunt. Sectæ hac ratione institutæ haud mirum si impios alliciant, sublato maxime Ecclesiastici Judicii timore, rejecta Confessione Sacramentali, facta libertate frangendi jejunia, & absque ullo merito, aut opere sempiterna beatitudine repromissa. Vim etiam, ac tyrannidem adhibuerunt. Necati in Anglia, quod Henricum VIII. non agnoverint tanquam Ecclesiæ caput, clarissimi viri, Joannes Fischerus Episcopus Roffensis, & Cardinalis amplissimus, Thomas Morus supremus regni Cancellarius, & præter ingentem Monachorum numerum, etiam probatissi-

7.
Conferitur
ex mira
Evangelii
promulga-
tione.

ma mulier, ac mater Cardinalis Poli Margarita Comitiffa Sarisburiensis. Regnante Elifabetha perforata presbyteris auriculæ candenti ferro, & infusi Catholici urfinis pellibus à molossis dilaniandi. Contra omnium principum jura.

Post varias clades miserorum, & cadis acervos

Infantum, comes exornat Spectacula Mater

Supplicio, Regum soror, & fidiſſima conjux,

ſcilicet Maria regina capite truncata anno 1587. duodecimo Kal. Martii. Geuſii, id eſt, Calviniffæ Belgæ in ſola urbe Brilæ 184. Martyres maſtarunt. Quid in Galliis Huguenoti? Matronas intortis crinibus equorum caudæ alligare, viros capite tenus defodere, evellere linguam, ſacerdotes cruci affigere, ori fervescens oleum infundere, extrahere inteſtina ſuſtis circumvoluta, ventrem ſupratis viduis pulvere tormentario diſrumpere, aliaque horribilia iconibus & Epigrammatibus expreſſa à Verſtegano in Theatro crudelitatis hæreticorum. Hac ratione ſteſit aliquando, floruitque idolorum ſuperſtitio, Gothorumque ſævum imperium; at nunquam Chriſtiana fides, & Apoſtolica Eccleſia: quæ non vi armorum, ſed Martyrum ſanguine propagatur.

8.
Invalidatur
ex Eccleſia-
ſticis pænis.

Quinto argumento demonſtravimus Chriſtianæ Religionis firmitatem, quod non potuerit adverſus illam prævalere hæreſis, ac malitia: nam ſi in Eccleſia hæretici deprehenduntur, exeunt excommunicatione percuſſi; ſi vivunt improbi, pœnitentiis, & correctionibus ſubjiciuntur. At non ita ſe gerunt refractarii. Prævaluit adverſus illorum hæreſim hæreſis; nam ex Lutheranæ factione prodiit Carolſtadiana deſectens ad Berengarianam negantem in Cœna diſtribui Corpus & Sanguinem Chriſti: Carolſtadiana peperit Zuinglianam, quæ quadragies circa Euchariffiam dicitur ſententiam muſaſſe. Hinc Anabaptiſtæ, aliæque peſtes. Lutheranorum alii rigide ſervant Confeſſionem Auguſtanam; emolliunt alii, & Melanchthonem illius Confeſſionis Architectum accuſant tanquam Lutheranæ doctrinæ depravatore, ac idololatram. Inter Calviniffas alii Jacobini, alii Cauſarii, alii Liberi: & tamen ſeſe invicem patiuntur, ac mordent tanquam angues invicem complicati. En quomodo prævalent in ſectis portæ inferi, & ſpiritus mendaciorum. Turpitudines morum non ſolum ibidem regnant, quod humanum eſt; ſed etiam probantur, quod eſt

irreligioſum, atque ſacrilegum. Comendatur Joannes Leidenſis, qui induxit polygamiam, habuitque ſimul ternas uxores: ac Theologi Wittembergenſes inſontem judicarunt mulierem matrimonio conjunctam patri, fratri, ac marito. Habetur inter religioſiores Petrus Martyr publice Argentorati cum ſæmina Deo ſacra ſcortatus. Andreæ autem Carolſtadio, qui primus eſt ſacerdotibus uxorem duxit, non tantum laudum præconia, ſed & ſacrilega Miſſa ſolemniter decantata, in qua prior Collecta: *Deus, qui poſt tam longam & impiam Sacerdotum tuorum cecitatem, beatum Andreæ Carolſtadium ea gratia donare dignatus eſt, ut primus nulla habita Papiffici juris ratione uxorem ducere auſus fuerit, &c.* Reliqua me pudet referre. Ac ſufficienter hinc demonſtratur Sectariorum Eccleſias inteſtinis hæreſibus, & ſceſerum approbatione labefactari.

Poſtrema ratio, quæ demonſtrat Chriſtianæ fidei præſtantiam ſuperiori capite 111. petita eſt ex conditione Inſtitutoris, & æquitate præceptorum. At quoniam fuerunt Sectariorum ſigniferi? Unus poſt ſolemnia vota ſacratæ Virginis conſuprator; alter ob turpius crimen Novioduni ſigmate in tergo notatus; neuter vero habens propriæ miſſionis auctoritatem. Quæ autem in hæreticorum libris moralium diſciplinæ principia? Solum apoſtaſiæ & incredulitatis flagitium animas perdere: homicidia, adulteria, & peccata qualibet horribilia nihil obeſſe credentibus: omnia bona opera eſſe ſordes & inquinamenta: privatum cujuſque ſpiritum eſſe regulam fidei ac morum: juſtū nulla hominum lege teneri. Hæc tantum, ne commemorem reliqua, flagitiis omnibus viam ſternunt, ablegant ſtudium virtutis, diſidia fovant, & Reipublicæ tranquillitatem perturbant. Si aliquando inter nos ſcandala, & perversi mores ſcernuntur, adverſantur institutionibus noſtris, atque malitiam noſtram, non Eccleſiæ documentum, habent cauſam. Econtra in hæreticorum conventu ad ſcelera pertrahit ipſa doctrinæ conditio. *Mundus ex hac doctrina quotidie redditur deterior*, inquit Lutherus ipſe in Poſtilla domeſtica impreſſa Jenæ Conc. 2. Dom. 1. Adventus. Conſimilia Muſculus in libro de Prophetia Chriſti, & Calvinus in Comment. 2. Petri 1. 2. Caret ergo Proteſtantium Eccleſia dignitate institutionis, & diſciplinæ æquitate, atque tot argumentationibus convellitur, quot Chriſtianam religionem communiunt, & roborant.

9.
Enervatur
ex condicio-
ne inſtituto-
ris, & æqui-
tate Præce-
ptorum.

CA.

CAPUT VI.

Romanæ Ecclesiæ Symbolum tanquam Apostolicum esse recipiendum.

SUMMARIUM.

1. Quatuor fidei Symbole.
2. De Symboli nomine.
3. An Apostoli Symbolum condiderint, & quo tempore, & modo.
4. De modo Symboli.
5. Propositio 1. Probat.
6. 7. & 8. Propositio 2. Probat.
9. Usque 16. Solutio Objectionum.

1.
Quatuor Fidei Symbole.

QUATUOR Fidei Symbole sunt cæteris illustriora, Romanum, sive Apostolicum, Nicænum, Constantinopolitanum, & quod tribuitur Athanasio. Secundum ac tertium pro eodem habetur à pluribus, quod postremum sit alterius auctarium. De Nicæno constat editum in magno Concilio habito Nicææ in Bythinia anno Sylvestri Papæ xii. id est, Ae. v. 325. consensu Episcoporum cccxviii. ibique appositum vocabulum *συμβολον* adversus hæresim Arianam, ut diximus lib. vii. cap. 13. Constantinopolitani auctores esse Patres cl. qui ad Synodum convenere adversus Macedonium, Aetium, & Eunomium, anno xv. Damasi, id est, Christianæ Ae. 381. consentiunt omnes. De Symbolo Athanasiano disputatum est lib. viii. cap. 8. Inquirendum restat de Symbolo Apostolorum, quod ab Apostolis editum negant quamplurimi; inter quos Gerardus Vossius differt. i. de tribus Symbolis, Dupinius in nova Bibliotheca Tom. i. pag. 14. Auctor Anglus Historiæ Symboli Apostolici cap. 1. num. 20. & 21. Apostolis tribuunt Scriptores innumeri, ac omnes fere Catholici.

2.
De Symboli nomine.

Disputationem quidam instituunt de Symboli nomine, quod Nostrates interpretantur *collationem*, negat autem, oppugnatque interpretationem istam Vossius num 17. & 18. Ait significationem hanc depromptam ex antiquitatibus convivalibus male Symbolo aptari, cum veteres cœnam collatitiam, non symbolum dixerint, sed symbolam: quod probat ex Andria Terentii, ex Athenæo, aliis. Exscripsit omnia in Notis pag. 18. Dupinius. Addit interpretationem aliam ex Suida, & Turnebo comprobata testimoniis Græcorum, qui symbolum accipiunt pro *indicio*, ac *tessera*. Auctor Anonymus Historiæ symboli vocem derivat ex Gentilium *sacris*, in quibus initiatis dabantur quædam superstitionis signa, puta lychnum, gladium, hederam, papaver. Quod *symbolum* sit quasi tessera, ac

signum Apostolicæ fidei, non nego. Probant & hanc interpretationem Rufinus, Maximus, Isidorus. Videtis hujus lib. vi. Origin. cap. ult. Etiam fateor *symbolum* esse pecuniam collatam ab iis, qui cœnaturi erant communi sumptus, annulum quoque, arrham, aut signum quodcunque pactionis; nec repugno Henrico Stephano, Turnebo, Faerno, ac Fabricio castigantibus lectionem Terentianam, ubi peccato librariorum pro *symbola* scriptum est *symbolum*. At nego rejiciendam esse interpretationem priorem ob tam infirmas conjecturas, quas idem Vossius dicit Grammaticum pulverem. *συμβάλλω* idem est ac *conferre*, & *congregari*; hinc derivant tam *symbola*, qua cœnaturi conveniunt, quam *symbolum*, seu tessera, qua milites congregantur, & dignoscuntur ab hostibus. Aliæ ergo interpretationes corroborant primam, non evertunt. Pachymeres ad cap. 111. Eccl. H. Dionysii *symbolum* interpretatur *τὸν ἐπαινον*, collectam, quod approbat in suo Thesaurio Budæus. Rufinus in Exposit. Symboli inquit: *Symbolum enim Græce, indicium dici potest & collatio*. Auctor Commentariorum in Proverbia inter Opera Hier. cap. 23. *Symbolum græcum nomen est, & interpretatur collatio*. Cassianus lib. 111. de Incarnat. cap. 3. *Quod enim Græce symbolum dicitur, Latine collatio nominatur*. Scriptor Epistolæ ad Jacobum Clementi suppositæ, *Symbolum latine collatio dicitur*. Eandem esse sententiam Isidori, Rabani Mauri, & Eucherii Lugdunensis nec Vossius denegat. Horum itaque auctoritate priorem interpretationem recipimus, alteras non refutamus.

Præterea disputatur, an Apostoli symbolum condiderint, & quo tempore, ac modo. Levioris momenti sunt duæ quæstiones postremæ. Baronius ad annum xlv. editum putat anno secundo Claudii paulo post mortem Jacobi Majoris, quem Herodes capite truncavit. Rufinus in Expositione Symboli, & Isidorus Hispalensis conditum arbitrantur

3.
An Apostoli Symbolum condiderint, & quo tempore, & modo.

ita-

ſtatim poſt adventum Spiritus ſancti, cum Apoſtoli ab invicem diſceſſuri conſtituerent normam futuræ prædicationis. Huic ſententiæ facilius ſubſcibo; quamquam enim nonnulli aſſerant alias cauſas ſymbolum edendi, præſertim, ut in ſingulis Eccleſiis certa baptizandis formula exponeretur, id tamen non repugnat ſententiæ Ruſini, & Iſidori, cum potius utraque cauſa, id eſt, norma prædicationis, & baptizandorum catecheſis, atque Eccleſiarum inſtitutio eundem ſcopum attingant. Quare non video cur Voſſius num. VII. & etiam Juenin. Tom. VI. pag. 172. ſcribant Auctores diſſentire circa finem, quo Apoſtoli ſymbolum condiderunt, quia unus aſſerit editum tanquam normam prædicationis, alter tanquam Catechumenorum formulam. Eſt ergo infirmiſſimum argumentum, quod hinc depromit Dupinſius, præſertim cum temporis aut ſcitis non tam explorata cognitio, ſi nullam repugnantiam involvat, minime elevet rerum narratarum ſubſtantiam.

4.
De modo
Symboli.

Idem aſſirmandum eſt de modo, qui non unus à Scriptoribus aſſignatur. Sunt enim, qui aſſirant cum Ratberto Paſchaſio Apoſtolos condidiſſe hoc ſymbolum in commune conſulentes, ea ratione, qua eduntur Canones in Synodis Epiſcoporum. Ac placet nonnullis editum ſymbolum in eo cœtu cxx. virorum, de quo Actorum capite primo. Placet aliis unumquemque Apoſtolorum unum articulum condidiſſe: quod improbant juniores, ut Calmet in dictionario, & Troylus Tom. I. pag. 137. Non valde firmo fundamento nititur ſententia prior, ſed tamen veriſimili. Nam præter ſermonem cxv. de Tempore falſo tributum Auguſtino, perantiquum tamen, nec omnino rejiciendum, fulcitur prior illa opinio auctoritate Leonis Magni in Epiſtola 96. ad Pulcheriam Auguſtam, Innocentii III. lib. 2. Myſteriorum Miſſæ cap. 49. ut mittam Jacobum Vitriacum, & Albertum noſtrum Paravinum etiam à Voſſio laudatos. Poſterioris autem ſententiæ nulla ratio proferretur, niſi quod ita videbatur agendum: & idcirco unam non rejicimus, de altera titubamus. His vero expeditis videndum, an ſymbolum revera condiderint Apoſtoli, quod diximus negari à permultis, cujuſmodi ſunt Laurentius Valla, Eraſmus, Brentius, Calvinus, & impugnari præſertim à tribus eruditis viris Voſſio, Dupinio, & Auctore Anglo paulo ſupra commemoratis.

R. P. Berti Theol. Tom. IV.

PROPOSITIO I. Hoc ſymbolum recte dicitur *Apoſtolicum*.

Propoſitio I.
Probatur.

Non tantum hæc propoſitio fide Catholica tenenda eſt, ut inquit Caſpar Juenin; ſed etiam admittitur ab Adverſariis. *Neque enim dubium eſt*, inquit Calvinus lib. 11. Inſt. cap. 16. *quin à prima ſtatim Eccleſiæ origine, adeoque ab ipſo Apoſtolorum ſæculo inſtar publicæ, & omnium calculi receptæ Confeſſionis obtinuerit*. Eadem Voſſius num. 21. Probatur autem; quoniam Irenæus diſcipulus Polycarpi partem huius ſymboli repetens lib. 1. cap. 2. ait, *Eccleſiam per omnem terrarum orbem diſperſam ab Apoſtolis eorumque diſcipulis illud accepiſſe*. Tertullianus adverſus Praxeam de ſymbolo ſcribit, *Hanc regulam ab initio Evangelii decucuriſſe*. Hieronymus Epiſt. 38. ad Pammachium, *Symbolum fidei, & ſpei noſtræ ab Apoſtolis traditum, &c.* Plura collegit Natalis Alexander diſſert. XI. ſæculi I. quæ omnia ſaltem uſque ad num. 6. probant ſymbolum recte dici *Apoſtolicum*, & continere doctrinam ab Apoſtolis traditam, eſſi apertiſſime non evincerent, quod eſt controverſiæ caput præcipuum, ita eſſe ab Apoſtolis traditum, ut ab iis quoque ſit conditum, atque digeſtum. De propoſitione itaque, quam nullus in dubium revocat, hæc perpauca.

PROPOSITIO II. Ipſi Apoſtoli idem ſymbolum condiderunt.

6.
Propoſitio 2.

Demonſtratur: nam juxta regulam S. P. Auguſtini lib. IV. contra Donatiſtas, *Quod univerſa tenet Eccleſia, nec à Conciliis inſtitutum, ſed ſemper retentum eſt, non nonniſi auctoritate Apoſtolica traditum certiſſime creditur*. Ubi notandum eſt non dici ab Auguſtino traditum *auctoritate Apoſtolica*, quod ſcripturis, & Apoſtolice doctrinæ non repugnat, quo ſenſu fatentur Voſſius, Baſnagius, aliique hæretici, ſymbolum eſſe *Apoſtolicum*. Enimvero juxta hanc acceptionem *Apoſtolici* appellantur etiam Canones ſacrorum Conciliorum. *Auctoritatem* itaque *Apoſtolicam* hoc loco appellat S. P. ipſam Apoſtolorum inſtitutionem. Atqui ſymbolum recipit univerſa Eccleſia, ſemper retinuit, neque editum eſt in Conciliis. Itaque editum eſt ab Apoſtolis. Recipi ſymbolum Apoſtolicum ab univerſa Eccleſia fatentur Hæterodoxi. Eorum quidam ſemper retentum negant; aſſirmantque ſecundo aut tertio ſæculo fabricatum adverſus erumpentes hæreſes. At revincuntur ex productis testimoniis Irenæi, Tertulliani, & Hieronymi; atque ratione

Probatur I.
ex S. Auguſtino.

Gg

tione

tione ipsa, cum perniciosissima hæreses eruperint ipsa Apostolorum ætate. Symbolum autem istud non fuisse confectum à Synodo aliqua Oecumenica patet, nam liquet in pretio habitum ante Synodum Nicænam; & constantinopolitanam; cum Rufinus, qui Romæ cum Melania profectus est Alexandriam anno 372. symbolum Apostolicum tanquam vetustissimum laudet, quemadmodum & Hieronymus, & Augustinus, & alii, qui idem symbolum interpretantur. At solæ Synodi Nicæna, & Constantinopolitana fuerunt ante annum quadringentesimum. A nulla ergo Oecumenica Synodo symbolum Apostolicum editum est. Consentientem habeo Vossium num. XLV.

7. Affine est argumentum peti-
Probat 2. Traditione. Rufinus nuper laudatus in
ex Traditio-
ne. Exposit. Symboli, ait constare Traditione
86. majorum omnes Apostolos in unum adunatos, & Spiritu sancto repletos hoc symbolum edidisse; narrationemque his verbis orditur, *Tradunt Majores nostri*. Samuel Basnagius ad Annum 42. num. 18. ait, quod narrat Rufinus, editum hoc symbolum, *ut esset futura prædicationis inditium*, videri Apostolis injuriosum, quasi per obem dispersi possent diversa credentium animis instillare, aut scriptura non omnia complecteretur quæ sunt in symbolo, vel Paulus antequam saluaret Apostolos, diversa in Arabia annuntiaverit. At inepta nimium cavillatio. Placuit Apostolis normam fidei proponere per brevem, facillimam, non Scripturis oppositam, sed illarum compendiarium doctrinam. Falsum est præterea, solam Scripturam singulis esse apertam, & omnia ad salutem necessaria comprehendere. Ad hæc per id temporis solum vetus testamentum extabat. Cui ergo bono additum novum? Num superfluum est, vel oppositum? Ipse Paulus cur Epistolas conscripsit? Quidquid reponet Basnagius, id confirmabit Apostolici symboli auctoritatem. Atque ut ad Veterum traditionem revertar; hujus locupletes testes habemus Leonem Magnum in Epistola ad Pulcheriam Augustam, Innocentium lib. 11. Mysteriorum Missæ cap. 49. Isidorum lib. 11. de Eccl. Offic. cap. 22. Venantium Fortunatum Præfat. in hujus Symboli exegesi, aliosque etiam à Vossio laudatos num. IV. & X. Communem hanc esse traditionem omnium PP. Orthodoxorum demonstrant Genebrardus in 111. de Trinit. Fevardentius in lib. primum Irenæi cap. 2. Boverius de Unitate Fidei,

Alexander Natalis sup. cit. ac fere omnes Theologi. Neque dicas Patres, quos afferunt, non esse primi aut secundi sæculi; nam, ne producam iterum Irenæum, Tertullianum, Pseudoclementem, aliosque; Rufinus, Leo Magnus, & Isidorus non tribuunt symbolum Apostolis ex propria sententia, sed ex Traditione Majorum; ideoque hæc non est fabula ab ipsis inventa, sed narratio vera & antiquitus divulgata; manetque inconcussum istud ex Traditione argumentum.

Postremo validissima videtur ratio, quod non solum Catholici omnes in
8. Probat 3.
ratione. sententiam nostram conspirant, verum etiam opinionem contrariam arguunt magnæ temeritatis. Theologi Parisienses objecerunt Erasmo quod in Præfat. ad Paraphrasin in Matthæum ait de symbolo, *quod an ab Apostolis proditum sit, nescio*. Eadem fuit sententia sacre Facultatis Colonienfis adversus Monhe-mium, anno 1560. Genebrardus cit. loco inquit, *præfactam esse temeritatem vertere in questionem, num Apostoli vere sint auctores Symboli, quod circumfertur ipsorum nomine*. Eadem est assertio Sixti Senensis lib. 11. Bibliotheca Sanctæ, aliorumque. Addamus in gratiam Novatorum testimonium Lutheri in Colloquiis editis anno 1571. *Symboli verba ab Apostolis constituta esse credo, qui in congregatione sua hoc Symbolum verbis tam brevissimis, & consolatoriis confecerunt. Est opus Spiritus sancti remtantam brevitate, ac tam efficacissimis, & emphaticis verbis describere. Extra Spiritum sanctum, & Apostolos non potuisset ita componi, etiam si millia sæcula illud componere conarentur*. Colloquia Lutheri non legi: producit hæc Fevardentius.

AD VOSSII, ALIORUMQUE OBJECTAMENTA.

Opponit Vossius I. Nullum est argumentum, quod petunt Catholici ex nomine symboli, cum falsum sit eo vocabulo significari *collationem*. II. Qui tribuunt symbolum Apostolis, non conveniunt de fine, modo, ac tempore, quo conditum illud est. III. Ante Rufinum cccc. fere anni abiire, antequam de symbolo ab Apostolis condito ab aliquo esset auditum. IV. Ipse Rufinus in media narratione non dicit *Apostoli*, sed, *Qui symbolum tradiderunt*, velut incertus quinam illius auctores extiterint. V. Potest dici *Apostolicum*, quamvis ab Apostolis non sit editum, cum collectum fuerit ex doctrina per manus eorum tradita.

Resp.

10.
Solutio.

Resp. ad 1. assertionem nostram non fulciri sola nominis etymologiâ quamvis facillimum sit hanc quoque nuper commemoratam propugnare auctoritate Scriptorum, atque ratione. Ad alterum hæc sit responsio: Si incertum est tempus ac modus, quo Apostoli condiderunt Symbolum, quoniam in hoc non conveniunt Auctores; certissimum tamen erit editum ab Apostolis, quia hæc in re habetur magnus Auctorum omnium consensus. Tertium sic diluitur: obtinuisse hoc Symbolum ab origine Ecclesiæ, adeoque ab ipso sæculo Apostolorum, ut vidimus, non difficitur Calvinus: traditum ab Apostolis docent ante Rufinum Tertullianus, & Irenæus: Rufinus rem non enarrat ex propria sententia, sed ex traditione Majorum. Quod sequitur est inanis Erasmi conjectura; nam Rufinus inquit, *qui Symbolum tradiderunt*, relate ad Apostolos, quorum antea mentionem fecerat, ut ad discipulos Apostolorum, per quos accepimus Apostolicas Traditiones. Ad postremum dicimus *Apostolicum* esse, quod proprie ad Apostolos spectat, ut Apostolica Ecclesia, Apostolica doctrina, Apostolica sedes: ac Symbolum esse etiam Apostolicum editione, & origine, quia auctore Tertulliano ab initio Evangelii decurrit, & fatente Vossio à nullo Concilio invenitur institutum.

11.
Objectio 2.

Opponit idem Vossius: si hoc Symbolum fuisset ab Apostolis concinnatum, non prætermisisset Beatus Lucas in Actibus Apostolicis, nec fuisset Ecclesiam Catholicam rem tanti momenti ignorare. Traditum quoque esset omnibus orbis Ecclesiis, nec singulæ proprium eudissent symbolum, cum tamen diversa sint, quæ leguntur apud Irenæum, lib. 1. cap. 2. Tertullianum de velandis Virg. Optatum, Origenem, & alios. Denique circa annum quadringentesimum non fuissent diversa symbola in Ecclesia Romana, Aquilejensi, & apud Orientales, quæ tamen diversitas patet conferenti eadem symbola, ut fecit Dupinius pag. 19. explicata in Tabulis hac varietate, ex dissertatione Vossiana num. xxxi. & seqq.

12.
Solutio.

Resp. Lucam hujus symboli non meminisse, quoniam non scripto traditum erat, sed memoriæ commendatum, adeo etiam divulgatum ac notum, ut necesse non fuerit illud literis consignare, præsertim eo fine editum, ut non atramento aut charta scriberetur, sed intacta.

R. P. Berti Theol. Tom. IV.

bulis cordis, sicut affirmant Hieronymus ad Pammachium, & S. P. Augustinus serm. 222. alias 75. de Diversis. Ita non poterat Ecclesia ignorare rem omnium fidelium ore prolatam, & cordi singulorum inscriptam. Traditum Symbolum omnibus Ecclesiis non denegamus. Irenæus, Tertullianus, & alii, non symboli verba exscribunt, sed quid contineat exponunt. Diversas Ecclesias symbolo Apostolico quædam verba addidisse vel explicationis causa, vel ob exortas hæreses, haud diffitemur. Eadem fidei substantiam non immutant: & in Ecclesia Romana symbolum semper servatum est intemeratum, ut scribit in Expositione Rufinus, & ad Siricum Ambrosius.

Opponit Dupinius: Patres primorum sæculorum nunquam contra hæreticos usi sunt auctoritate Apostolici symboli, sed tantum conati sunt demonstrare doctrinæ in symbolo contentæ auctores esse Apostolos: cum tamen validius argumentum esset istud, Contra symboli doctrinam pugnat: illius constat Apostolos auctores esse: igitur pugnat contra Apostolorum doctrinam. At hac ratione usi non sunt; ideoque persuasum ipsis erat, symbolum non esse editum ab Apostolis.

13.
Objectio 3.

Resp. falsum esse, quod Patres usi non fuerint hac ratione. Cur enim S. Irenæus tanquam certum præmittit cap. 2. lib. 1. fidem, quæ traditur in Symbolo derivatam ab Apostolis, nisi ut hæreses, in quas postea stylum acuit, demonstraret symbolo Apostolico adversas? Cur Tertullianus assertit symboli Apostolici definitiones cap. 13. de Præscript. nisi ad refellendas quæstiones, *quas hæreses inferunt, & quæ hæreticos faciunt*? Præterea antiquiores hæretici, eodem, ac recentiores, præditi erant ingenio; nimirum rejiciebant Apostolicas traditiones, ac Verbum Dei depravabant. Symbolum esse Apostolicum constat ex traditione. Ad refellendos hæreticos noluerunt tanquam medium assumere quod ipsi hæretici pervicaciter oppugnabant, cum possent aliunde revinci. Nihil ergo probat argumentum Dupinii, nisi quod hæretici negaverint symbolum editum esse ab Apostolis.

14.
Solutio.

Opponit Basnagius. Si symboli auctores essent Apostoli, receptum esset in canone divinarum Scripturarum. Divina quippe esset in eo materia, Divina verba, Divinus ordo: quid est Canonicum

15.
Objectio ult.

G g 2

nicum

nicum esse, si hoc non est? Frustra respondetur non esse scriptum manu Apostolorum, nam Epistola Pauli ad Ephesios est scripta per Tychicum, Epistola ad Romanos per Phœben, ad Philippenses per Epaphroditum; & nihilominus sunt in Canone. Præterea si institutum est symbolum, ut fideles ab infidelibus secernantur, erit perfecta fidei tessera; & frustra nova symbola prodierunt. Deinde si Apostolicum est, cur in Missa non istud, sed Constantinopolitanum canitur? At assumptis non est opus argumentis, cum insita sufficiant. In nono articulo habetur, *sanctam Ecclesiam Catholicam*. Catholicum à Vincentio Lirinensi definitur, quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum. Si conditum est symbolum antemortem Jacobi, aut paulo post, quomodo Ecclesia poterat dici Catholica?

16.
Solutio

Resp. Symbolum non esse in canone, quia non est traditum, ut scribatur, sed ut audiendo perdiscatur, inquit S. P. Augustinus citato serm. num. 2. ubi de hoc symbolo interpretatur verba Jerem. xxxi. 33. *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam*. Quod addit Basnagius Canonicum esse, quod est Divinum, laborat æquivocatione. Si *Canonicum* dicas quod est in *Canone* scripturarum, symbolum non est *Canonicum*: si dicas *Canonicum* quod est *canon*, sive regula fidei, symbolum *Canonicum* est. Hoc sensu Canonica sunt plura *ἀρχαῖα*, id est, Traditiones non scriptæ: priori sensu Canonica Epistolæ Pauli eo fine editæ, ut literis mandarentur. Num illas scripserit, aut dictaverit Paulus, nil refert, dummodo scriptæ sint auctoritate

Divina. In hoc tamen Basnagius labitur, quod facit Tychicum scribam Pauli, cum Epistolam ipse non scripserit, sed detulerit Ephesum. Vide hujus Epistolæ cap. ultimum, vers. 21. Ita Epistola ad Romanos missa Corintho per Phœben Diaconissam, cap. xvi. 1. Epaphroditum quoque missum ad Philippenses liquet ex cap. 11. 25. Hunc, & Tychicum fuisse Evangelii cooperatores, sacrosque ministros affirmat Paulus, scripsisse illos Epistolas divinat Basnagius. Perfectum quidem est symbolum Apostolicum adeo, *ut omnes hæreticorum opiniones solo possint hoc gladio detruncari*, inquit in Epistola ad Pulcheriam Magnus Leo. Neque est oratio, ut ait Basnagius, exaggerata; quia etsi additæ fuerunt postea voces aliquæ; factum id non ob fidei defectum, sed ob hæreticorum audaciam, & quæ addita sunt explicant vetera, non redarguunt. Vide dissertationem nostram de symbolo non corrupto lib. vii. cap. 19. Inde colliges Constantinopolitanum non esse aliud symbolum ab Apostolico, sed hujus explicationem adversus posteriores hæreses; ideoque merito canitur in Missa: quamquam Romana Ecclesia frequentius recitat Apostolicum, ter saltem quotidie in Divinis Officiis, & in privatis precibus quam sapissime. Neque Athanasianum præterit diebus Dominicis, atque in festo SS. Trinitatis. Ita vero tria symbola usu suo reveretur ac probat; nec Apostolicum omittit in collatione Baptismi, ad quam rem dicitur institutum. Si velis vocem *Catholicam* fuisse adjectam contra hæreticos, & schismaticos, parum interest: nec plura affundam ad minimam atque invalidam objectionem.

CAPUT VII.

Apoſtolici Symboli Exegeſis.

SUMMARIUM.

1. Symbolum Apoſtolicum duodecim habet Articulos.
2. Quid ſignificet *Credo*.
3. Cur dicatur *in unum Deum*.
4. Omnipotentis verbum explicatur.
5. Creator Cæli & terræ quid dicat.
6. Articulus 2.
7. Filius unicus explanatur.
8. Quare dicatur Jeſus Chriſtus.
9. Cnr dicatur Dominus.
10. Articulus 3.
11. Conceptio Chriſti divinitus fuit peracta.
12. Articulus 4.
13. Paſſus quid dicat.
14. Crucifixus.
15. Deſcendit ad inferos.
16. Uſque 20. Solutio Objectionum Hæreticorum.
20. Articulus 5.
21. An ſurrexerit Chriſtus tertia die, & non poſt tertiam diem.
22. Reſurrexio Chriſti propria virtute peracta.
23. Articulus 6.
24. Cur dicitur ad Cælos.
25. Quid innuat ſedere.
26. Articulus 7.
27. Probatur futurum Judicium.
28. Judicabuntur vivi & mortui.
29. Articulus 8.

30. Explicantur verba *Credo, & in*.
31. Nomen Spiritus quid dicat.
32. Articulus 9.
33. Unde vocabulum Eccleſia.
34. De unitate & Sanſtitate Eccleſia.
35. Unde Eccleſia Catholica.
36. De Sanctorum communione.
37. Articulus 10.
38. Quid per hunc articulum credatur.
39. Articulus 11.
40. Cur dicatur carnis.
41. Error negantium reſurrectionem.
42. Probatur futuram primū eſſe reſurrectionem.
43. 44. & 45. Objectiones ſolvuntur.
46. Cur Saducæi non fuerint conſutati.
47. 48. & 49. Probatur reſurrectio.
50. 51. & 52. Reſutantur adverſarii.
53. Probatur reſurrectio ratione.
54. Probatur futuram reſurrectionem in eodem corpore.
55. Uſque 59. Solutio Objectionem.
60. Probatur corpora in reſurrectione fore incorruptibilia, & immortalia.
61. Quomodo Beatorum corpora incorrupta.
62. Obſectio & Solutio.
63. Quomodo corpora damnatorum incorruptibilia.
64. Articulus 12.

1. Symbolum Apoſtolicum duodecim habet Articulos.

IN duodecim articulos ſive capita ſententiaſque præcipuas dividitur ſymbolum Apoſtolorum. Primus Articulus eſt: *Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cæli, & terræ.* Symbolum Orientale addit unum; & *inviſibilem & impaſſibilem*. Deſunt alicubi ea verba, *creatorem cæli & terræ*. At nulla eſt in ſubſtantia mutatio; nam ſi Deus eſt, hunc & unum, & incorporeum, & paſſionum expertem eſſe liquet. Poſtrema verba Rufinus ait addita *hæreſeos cauſa Sabellii*, quæ Patripaſſiana appellatur. Eraſmus in Reſponſione ad Cenſuram Pariſienſium ait Orientales legere *in Deo*: ita habetur in Aquilejenſi ex editione Morelli, & Cauchii, quod Dupiniuſ tribuit errori bibliopolæ aut librarii.

Principio dicitur *Credo*, quoniam fides initium ſalutis eſt, ex Apoſtolo ad Hebræos xi. 6. Hæc vox proferitur ore; quoniam quod credimus corde, debemus ore profiteri, ut in Eccleſia nos contineri teſtemur, dicente eodem Apoſtolo ad Rom. x. *Corde enim creditur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem*. Vide Auguſtinum initio ſerm. ſive libri i. de ſymb. ad Catech. Proferitur ea vox *Credo* ſingulari numero,

quoniam actus fidei ſingillatim eſt eliciendus; & ſinguli accedentes ad Baptiſmum debent præſtare aſſenſum, & edere fidei profeſſionem. Legatur Virgiliuſ Tapsenſis inter Opera Athanaſii Tom. ii. Diſcrimen aliquod innuunt hæ locutiones, *credere Deo, credere Deum, credere in Deum*: prima ſignificat aſſenſum Deo revelanti; altera exprimit ſupremi Numinis exiſtentiam; tertia designat etiam fidei directionem in ipſum Deum tanquam in finem rationalium creaturarum. Hæc directio fieri nequit, niſi credamus Deum eſſe, ejusque promiſſis fidamus: ideoque ſi credis *in Deum*, credis *Deum*, credis *Deo*; & hæc duo in illo verbo præcontinentur.

Recte dicitur Deus *unus*, quod nulluſ Judæorum negat, auctore Maimonide in articulis num. 2. & annuerunt quoque Philoſophorum præſtantiffimi apud Laſtantium cap. ii. de Ira Dei. Dicentes ergo *in unum Deum*, execramur polytheiſmum: item hæreſim Gnoſticorum, qui duo coævæ principia ſtatuierunt, *Deum, & materiam*; quod & aſſeruit Hermogenes, & Marcion, *duns Deos aſſerens*, ut inquit lib. i. Tertulianuſ. Deinde hæreſim Simonis Magi,

3. Cur dicatur in unum Deum.

atque Manichæismum, & Dei boni, ac mali coexistentiam. Fatemur propterea unum esse novi, ac veteris Testamenti auctorem, ut animadvertit Epiph. lib. 111. adv. hæreses. Additur nomen *Patris*, primum, quia id est rerum omnium causa & origo: deinde ait Rufinus, ut intelligatur patrem esse Filium: *sicut enim nemo dicitur Dominus, nisi habeat vel possessionem, vel servum cui dominetur, & sicut nemo magister dicitur, nisi qui discipulum habeat: ita & Pater nullo pacto quis dici potest, nisi filium habens.* Hæc ergo est fides in primam Trinitatis Personam: in qua *Dei Patris* nomen conjungitur, quia non ante *Deus* esse cepit, & postea *Pater*, sed sine ullo initio & *Deus* semper, & *Pater* est. Ait auctor sermonis 181. de Tempore, inter Opera Augustini.

4.
Omnipotentis vocabulum explicatur.

Omnipotentis vocabulum destruit hæresim Valentinianorum non credentium Deum condidisse quæ facta sunt ex his quæ non erant, ut ait Irenæus lib. 11. cap. 10. Enimvero Omnipotens dicitur, cui nihil impossibile est, & qui omnia solo Verbi creavit imperio, inquit cit. Sermonis auctor. Eliminantur quoque eo vocabulo errores eorum, qui Deo tribuerunt sive mendacium, sive potentiam peccandi, cum *Deus* si mentiri, si fallere, si inique agere posset, non esset Omnipotens; ait Augustinus de Symbolo ad Catechumenos, cap. 1. Significat etiam vox Omnipotentis juxta Salvianum lib. 1. de Gubern. Dei, quod omnia regit: atque ita potentatum quoque, regimen ac providentiam Dei confitemur adversus Marcionitas, qui apud Irenæum lib. 1. cap. 29. aiebant mundum esse sub tyrannide Diaboli, & hunc appellabant *Cosmocratorem*. Refelluntur propterea hoc articulo etiam Gethliaci, Priscillianistæ, alique fatalis necessitatis assertores; de quibus dixi lib. v. cap. 2. Est etiam vocis Omnipotentis significatio apud D. Cyrillum Catech. 1v. ejus, qui nullo loco circumscriptur, nec minor est cælo: ideoque credimus etiam Divinam immensitatem, rejecta plenitudine Aeonum per *Horon* circumscripta, & quam refutavit lib. 11. cap. 4. necnon hæresi Sociniana Divinam substantiam intercludente in summitate cælorum: quam hæresim oppugnavi cap. 4. ejusdem libri.

5.
Creator cæli & terræ quid dicat.

Creatorem dicimus *cæli ac terræ*, refellentes Epicureos, & Atheos autumantes Universum conditum fortuito athomorum concursu. Ostendimus eadem voce, rerum omnium Opificem nulla indiguisse materia in tam mirabili

molitione; omniaque perfecisse *sola verbi potestate*. *Cæli & terræ nomine universa creatura significata est*, ait idem Augustinus lib. 1. de Gen. contra Manichæos. Excluduntur & hac voce duo principia Marcionis: & rejicitur hæresis Simonis, Menandri, & Carpocratis, qui affirmarunt mundum productum ab Angelis, ut inquit Epiphanius H. Carpocr. Irenæus lib. 1. cap. 21. & S. Pater ad Quodvultd. hæres. 2. & 3. Repelluntur & Origenistæ, de quibus vide cap. 6. libri x. prop. 2.

ARTICULUS II.

Proximus articulus ad hunc modum se habet: *Et in Jesum Christum filium ejus unicum Dominum nostrum.* In Aquilejensi unicum præmittitur ad filium. Venantius Fortunatus omittit τὸ *Dominum nostrum*; similiter Symbolum Orientale in schemate Dupinii. Prior discrepantia minima est; altera componitur ex Act. 11. 36. ex 1. ad Corinth. vii. 6. & ad Ephes. 1v. 6. unde liquet deberi Redemptori nostro *Dominum* characterem: cumque hoc titulo præsertim in libris Canonicis designetur, inverisimile omnio est defuisse in Symbolo ab origine Ecclesiæ. At veniamus ad Exegesein.

Explicatur hoc articulo Catholica fides in secundam SS. Trinitatis personam: quam à temporali Nativitate appellamus Christum Jesum. Hunc dicimus Filium unicum, ideoque Patri consubstantialem, quia filium natura: *Ceteri quippe licet dicantur filii, adoptionis tantum gratia dicuntur*, inquit Rufinus. Hinc apparent omnia suprema Divinitatis argumenta, eadem cum Patre natura, eadem omnipotentia, eadem æternitas. *Si filium unicum*, ait Sanctus Pater serm. 214. in Trad. Symb. *ergo ejusdem substantiæ cujus est pater. Si filium unicum, ergo ejus omnipotentia cujus est Pater. Si filium unicum, ergo Patri coæternum.* Refutantur itaque hoc articulo 1. Valentiniani distinguentes Monogen à Logo, & Christum à Jesu. 2. Cerinthiani asserentes, Christum descendisse in baptisinate super Jesum, & unum ab altero discescentes. 3. Ebionitæ negantes Christum esse filium Dei. 4. Ariani oppugnantes Verbi Divinitatem, ac Sabelliani negantes Divinarum personarum pluralitatem. 5. Nestoriani non agnoscentes unum filium, & unum Dominum, nisi unione moral. 6. Sociniani Ebionis, Arii, & Sabelli erroribus inquinati.

Fi-

8.
Quare dica-
tur Jeſus
Chriſtus.

Filius Dei dicitur Jeſus Chriſtus: de
utoque nomine lib. 11. cap. 1. Cum
Jeſus ſit proprium vocabulum Salvato-
ris, proſitemur adverſus Judæos veniſſe
Redemptorem in lege promiſſum, &
hunc eſſe Chriſtum Domini. Hac de
re utrumque nomen apponitur conjun-
ctum. Jeſus hebraice dicitur, latine
Salvator: Chriſtus græce, Unctus lati-
ne. Unctionis uſus olim fuit in conſe-
crandis, inaugurandisque Prophetis, Sa-
cerdotibus, ac Regibus: ac propterea
unctus dicitur Elias, Sadoc, David.
Unctio Salvatoris noſtri fuit ampliſſima
Spiritus ſancti virtute, juxta illud
Eſaiæ LXI. 1. *Spiritus Domini ſuper me,
eo quod unxerit Dominus me, ad annun-
tiandum manſuetis miſit me.* Eſt itaque
Chriſtus Dominus Propheſia, Lucæ VII.
17. Sacerdos, Pſal. 109. 4. & ad He-
bræos VII. 21. Rex, Lucæ 1. 32. Joan.
XVIII. 36. Apocalypſis XIX. 16. Habet
ergo omnes veri Meſſiæ Characteres.

9.
Cur dicatur
Dominus.

Appellatur Dominus Matth. XXVIII.
6. Lucæ XXIV. 34. Joan. XX. 2. & alibi
frequentiffime; & quidem proprie, cum
ſit Dominus *ingenita poteſtate*, non *con-
ceſſa*, inquit Ruſinus. Etenim *non ra-
pinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo*,
ut legimus ad Philipp. 11. 6. quia eſſe
Dominum, eſſe Deum, eſſe Conditorum
univerſorum, eſſe æqualem Patri *natu-
ra illi eſt, non rapina*; ait Auguſtinus
ſerm. CCXIV. num. 5. Ac ideo neque à
conſortio domini, quod tribuitur Filio,
excludendus eſt Pater, neque à commu-
nitione Divinitatis, quæ enuntiatur de
Patre, diſjungendus eſt Filius. Domi-
nium Chriſti eſſe pleniffimum, atque
uni-verſale, liquet ex Mat. XI. 27. &
Joan. III. 35. Singulariter Jeſus Chri-
ſtus appellatur Dominus, quia princi-
pem hujus mundi, id eſt, diabolum
ejecit, & ſpolia ejus diripuit, redimen-
do humanum Genus, expellendo cul-
tum idolorum, & Eccleſiam inſtituendo.
Primam domini hujus rationem aſſert
Paulus ad Coloff. 1. 12. alteram Joan.
XVI. 11. tertiam Petrus Act. 11. 36. Id-
circo in baptiſmate abrenunciantes dia-
bolo, Chriſto tanquam Domino ſubdi-
mur, ut regenerati, ut veræ Religionis
additi, ut in unum corpus cooptati.

III. ARTICULUS.

10.
Articulus 3.

Tertius eſt: *Qui conceptus eſt de Spi-
ritu ſancto, natus ex Maria Virgine.*
Aquilaenſe, & Orientale non habent
Conceptus, quod nec legitur apud Alcu-
inum in III. de Trinit. cap. 1. At ipſa
conceptio nativitatſ nomine exprimi-
tur etiam Matth. 1. 20. S. P. Auguſtinus

in ſermonibus ad Competentes, & in
Traditione ſymboli utrumque ponit,
Conceptus, & natus, antiqua eſt igitur vul-
garis formula, licet nec à Petro Chryſo-
logo, nec à Maximo Taurinenſi uſurpata.

In hoc articulo primum fatemur Chri-
ſti conceptionem divinitus eſſe pera-
ctam, & ejus corpus à Spiritu ſancto
fabricatum inter ſecreta uteri virginalis.
In qua, ait de Virgine S. P. Auguſtinus
ſerm. 213. *operatus eſt Spiritus ſanctus,
non homo maritus: qui fecundavit ca-
ſtam, & ſervavit intactam.* Atque ita
refelluntur Ebionæi, & Cerinthiani di-
centes Chriſtum ex ſemine Joſephi con-
ceptum. Refelluntur etiam Valentinia-
ni, & Marcionitæ, qui Chriſto tribue-
runt corpus è cælis delapſum, non for-
matum ex Virgine. Repellitur & aſſi-
nis hæreſis Appellitarum aſſerentium
Chriſtum non eſſe à Maria genitum, ſed
per illam, ſicut tranſit per cana-
lem aqua, tranſiſſe. Expungitur &
hæreſis Baſilidis, aliorumque Phantaſia-
ſtarum, qui nullum corpus Chriſto
tribuerunt, niſi umbratile. Quoniam
vero ille qui conceptus eſt, eſt idem qui
precedenti articulo dicitur Filius Dei
unigenitus, etiam revincitur hæreſis
Neltoriana, & aſſeritur Mariam veræ
ac proprie eſſe Dei genitricem. Præ-
terea affirmantes Filium Dei conceptum
& natum, non converſum in carne, re-
ſpiciamus quoque nefaria dogmata Eu-
tychetis. Hoc pacto proſitemur mira-
bilem Incarnationis œconomiam adver-
ſus omnes hæreſes à nobis libro XXVI.
pro virili parte exagitatas.

IV. ARTICULUS.

Sequitur in Symbolo, *Paſſus ſub Pon-
tio Pilato, crucifixus, mortuus, & ſe-
pultus, deſcendit ad inferos.* Deſt in
Aquilaenſi, & Orientali *ſi paſſus, &
mortuus*, ſed unum ſub eo, quod cruci-
fixus eſt, continetur; alterum ſub eo,
quod ſepultus. Abſt à pluribus *deſcen-
dit ad inferos*: viſ tamen hujus verbi,
ait Ruſinus, videtur eſſe in eo, quod
ſepultus dicitur. At, quemadmodum
oſtendam, deſcenſus ad inferos præter
corporis ſepulturam aliquid aliud com-
monſtrat. Legit idem Ruſinus *deſcen-
dit ad inferna*. Quidam hæc poſtrema
verba referunt ad articulum proximum.

Dicitur ergo Dominus Jeſus Chriſtus
paſſus, ludibria nempe, flagella, & cru-
ciatus, de quibus Evangelica hiſtoria.
Non ſolum hoc articulo refelluntur
Marcion & Menander, qui dicebant
Chriſtum in phantaſmate paſſum, verum
etiam Aphthartodocitæ ei tribuentes
verum corpus, ſed doloribus minime
ob-

11.
Conceptio
Chriſti divi-
nitas ſuit pe-
rfecta.

12.
Articulus 4.

13.
Paſſus quid
dicat.

obnoxium. Pertractabo de hac hæresi libro xxvi. cap. 6. Dum *passus* dicitur, significatur in se suscepisse vulnerum ictus, & fuisse affectum doloris sensu, non mente reluctante, sed subeunte tormenta plenissima potestate. Traditur etiam tempus, quo hæc sub Pontio Pilato gesta sunt, ne fides passionis Christi, ait Rufinus, *velut vana & incerta vacillaret*. Nam supplicium filio Dei illatum sub procuratore Pilati potuit facile ad omnium gentium aures pervenire. Arbitror & Pontii Pilati fieri mentionem, ut cum penitus Judæis ablatum sit sceptrum, jus, ac regimen Ierosolymorum, admoneamur stultos esse qui Messiam præstolantur. Videtur huc spectare quod legitur in cit. Serm. clxxx. cap. 3. *Pilatus judex erat in eo tempore ab Imperatore positus in Judæa, sub quo Dominus passus est: cujus mentio ad temporis significationem, non ad personam illius pertinet dignitatem.*

14.
Crucifixus.

Non solum passus est Christus, sed & crucifixus. Detestamur hoc verbo insaniam Basilidis asserentis non Christum suffixum cruci, sed Simonem Cyrenæum, & Mahumetis, qui substituit Judam Iscariotem, necnon impiissimam blasphemiam Manichæorum dicentium fuisse in crucem sublatum principem tenebrarum: quæ omnia refellam citato cap. 6. & sequenti. Dum genus mortis commemoramus, occurrit animo etiam humilitas Salvatoris, qui semetipsum exinanivit factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, inquit ad Philipp. 11. 8. Apostolus: unde edocemur, ut in Cruce Domini gloriemur, dum illam, in qua Dominus crucifixus est in corpore, nos gestamus in fronte, legitur loc. cit. Ex ipso mortis genere certiores quoque reddimur peccati Adæ, in quo omnes peccaverunt: nam si Christus mortuus est, omnes mortui sunt; atque ita adversus Pelagianos, aliosque hæreticos, originariam labem, Redemptoris gratiam, & regenerationem spiritus confitemur. Enimvero ex ligno, unde mors, surrexit vita; & quemadmodum scripsit Venantius Fortunatus de Cruce lib. 11. 2. & canit Romana Ecclesia:

Hoc opus nostra salutis ordo depo-
poscerat,

Multiformis proditoris ars ut ar-
tem falleret,

Et medellam ferret inde, hostis unde
laserat.

Dicitur Dominus Iesus in Cruce mor-
uus. Mors definitur à Divo Athanasio

de salut. Adventu *ψυχῆς ἀπὸ σώματος χωρεστικῆς*, animi à corpore divulsio: fuit itaque in Christo perfecta humanitas ex corpore, animaque conflata. Hanc animam non solum sensu, sed & ratione præditam credimus, damnantes hæresim Apollinaristarum refutatam lib. xxvi. cap. 8. Memores Dominicæ sepulturæ veritatem Incarnationis confirmamus, dicente Chrysologo serm. 60. *Sepultum dicis, ut veram carnem Christi, mortemque non perfunderiam probet confessio sepulturæ.*

Additur *Descendit ad Inferos*; in quo immorabor aliquantulum, cum hæc verba commentitia, & perperam appositæ continentur demonstrare nonnulli hæretici. Horum argumenta sunt 1. Hæc traditio de descensu Christi ad Inferos orta est ex prava intelligentia verborum illorum Psalmi xv. 10. *Non derelinques animam meam in Inferno*; quæ de Christo accipit Petrus Act. 11. 27. At in Hebræo est voca-

15.
Descendit ad
inferos.

bulum *שְׁאוֹל*, *Sheol*, quo significatur duntaxat sepulchrum. Genesim enim xlii. 38. ubi legimus, *Deducetis cum dolore canos meos ad inferos*, habetur in hebræo *sheol*, omnesque interpretantur pro sepulchro. Idem occurrit 111. Regum cap. 11. v. 6. & 9. Et quidem Auctor libri Tobith *שְׁאוֹל* reddidit *רֶעֶב* *רָצוֹן*, *foveam*, & Scindlerus, *terram*. Sensus ergo verborum illorum, *Non derelinques animam meam in inferno*, minime innuit descensum Christi ad subterranea animorum receptacula. II. Eadem est vis græcæ phræseos, *ἐν ᾧ*; quæ tamen nihil aliud significat, quam locum invisibilem; ex quo nimium in seite infertur locus, aut status animarum post mortem. Vossius hanc vocem derivat ab *Adamab*, id est, terra, unde & primus homo dictus est *Adam*. III. Antiqui Patres, qui *Αἴδης*, interpretati sunt *animorum stationem*, laborarunt linguæ hebræicæ imperitiâ, & ex Philosophia Platonica haurientes Græcorum fabulas, non solum iis Evangelii veritatem obscurarunt, verum etiam in absurda prolapsi sunt. Irenæus enim lib. iv. cap. 39. ait Christum spiritibus in Inferno degentibus Evangelium prædicasse, & remisisse peccata. Hermas in Pastore lib. 111. simil. 9. etiam addit, administrasse baptismum. Hæc cum sint inverisimilia, demonstrant dogma de Christi descensu ad Inferna poplarem esse credulitatem. IV. Illud *descendit ad Inferos* omittitur in symbolo Nicæno, in Antiocheno, in Sardicensi, in Constantinopolitano, in sym-

ſymbolo Pelagii, Charifii, Macharii Antiocheni, in aliis. At ſaltem Nicænum non omiſſiſſet, ſi agnoviſſet hoc dogma; quippe eo nihil magis valuiſſet ad refellendum Arium negantem Chriſto fuiſſe animam. His impetunt Catholicum dogma Gerardus Voſſius lib. 11. Harmoniæ Evang. cap. 13. & Joannes Clericus in H. Eccl. ad an. ci. quem jejunæ nimis refellit Hyacinthus Serry Exercit. LVIII. n. 11. ex auctoritate ſymboli Apoſtolicæ, & ex cap. 2. Act. Nam hoc quæritur, an in ſymbolum ex falſa Traditione deſcenſus Chriſti ad Inferna intruſus ſit, & an in Act. Apoſt. aliud Petrus demonſtret, quam corporis Chriſti è ſepulchro reſurrectionem. Affert quidem Serryus verba Jacob. Gen. xxxvii. 35. *Descendam ad filium meum lugens in infernum*; ubi *sheol* nequit accipi pro ſepulchro, in quod illatum Joſephum Pater non exiſtimabat. Verum & hoc eget fulcimento aliquo; jam enim prædicti hæretici reſponderunt, R. Salomonem Jarchi ita exponere hunc locum, *descendam in Sheol propter filium meum*, ideoque intelligitur, inquit, mortis cauſa, non conſortium. Hæc addo in gratiam Phereponi.

16. Objectiones hæc hæreticos effutire, ut Patrum traditiones, & Purgatorii dogma amandent ad Græcas fabulas: quod num utiliter moliantur, inquiram modo. Agendum primo de Interpretatione vocabuli

שְׁאוֹל, *Sheol*. Eſt Bellarminus lib. IV. de Chriſto cap. 10. ait vel raro, vel nunquam accipi pro ſepulchro; ego eâ voce ſepulchrum aliquando designari non denego: quippe ſepulchrum ſignificatur Pf. cxi. 7. & Jobi xvii. 13. nec non 111. Regum 11. 6. 9. quamquam ambiguus eſt locus iſte. Dico ea voce utrumque ſignificari, ſepulchrum, atque infernum. Primo habeo conſentientes Rabbinos; inter quos Rab. Levi ait: *Sheol eſt venter terræ depreſſior*; atque hunc oppono Aben-Ezræ, quem nobis obijciunt Sectarii. Addo traditionem Hebræorum, quos inter ſoli Sadducæi negabant ſtatum animarum apud inferos, auctore Joſepho lib. 11. de Bello Judaico: at Phariſæi, & reliqui Judæorum ſtatum illum aſſerebant, apud eundem Joſephum xviii. Antiq. cap. 2. Hanc fuiſſe ſententiam omnium Judæorum probat ex illorum Liturgiis Auctor Anglus Hiſtoriæ ſymboli Apoſt. cap. iv. num. 15. Demonſtrat Huetius in Origenianis p. 101. & Rich. Simon. in Hiſt. Critica N. T. cap. 22. Sufficiunt hi ad reſutandum Abenezram. Præterea ha-

R. P. Berti Theol. Tom. IV.

beo conſentientes hæreticos ipſos, Druiſum ſcribentem ad cap. xxxvii. Geneſis: *Sheol tam infernum ſignificat, quam ſepulchrum*. Idem affirmat Sixtinus Amama reprehendens Aben-Ezram: quos vide primo ſacrorum Criticorum volumine. Deinde ſepulchri proprium nomen eſt **קֶבֶר**, *cheber*, à **קָבַר**, *ſepelire*; nec *sheol*, pro uno uſurpatur, nam in ſacris Bibliis etiam commemoratur **מִטָּה שְׁאוֹל**, *infernus deorum*, ideoque præter *sheol*, aut foſſam ſuperficiæ terræ proximam, eſt locus ſive animorum ſtatus *depreſſior*. Ac ridicula eſt ratio, quam petunt hæretici ab etymologia quaſi ſepulchrum ſit *sheol*, quia poſtulat cadavera, à **שָׁחַל**, *petere*; ut enim terra corpus, ita additior locus petit ſpiritum. Rurſus *sheol* non ſignificat ſepulchrum Gen. xxxvii. 35. quoniam Jacob ſibi perſuaſerat filium non ſepultum, ſed à mala fera diſcerptum. Conjectura autem R. Jarchi eſt nimis ſutilis; nam Onkelos habet, *Apud filium meum*; ideoque optima eſt verſio Hieronymi, & ſalluntur Grotius, & Voſſius. Etiam Druiſus probat Hieronymi verſionem, demonſtrans particulam **אֵל**, proprie eſſe *Ad*. Denique in Pſalmo xv. *sheol* non poteſt ſignificare ſepulchrum; etenim ſepulchrum ſignificant partim ea verba præcedentia, *Caro mea requieſcet in ſpe*, partim ſequentia, *Nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem*: nec anima ſepulchro clauditur. Vide Lorinum in hunc Pſalmum, & in 11. Act. Fruſtra reponunt Calviniſtæ, *Animam*, accipi aliquando pro corpore. 1. Quia de corpore mortuo, & ſeparato ab anima hoc dici nequit. 2. Quia eſt hebraicum **שָׁחַל**, *nepheſ* illam ſignificationem admittat, hanc non patitur græcum **ψυχή**, quod habetur Act. 11. 27. tandem quia caro ibidem designatur proprio nomine, **σάρκα**, *caro mea*. Atque his abunde ſatiſfactum eſt argumento primo, & iis quæ in gratiam Phereponi addidi adverſus Serrium. Brevi dicam; *Sheol* eſſe ſepulchrum foſſam, **τὸν τάφον**, non nego; nec damno Ariam Montanum, Pagninum, Steuchum: eſſe ſolummodo foſſam ac tumulum, id nego.

At alterum ſic refellitur. Nullibi invenies, quod equidem ſciam, **ἀδύ** accipi pro ſepulchro. Innumera apud profanos Scriptores invenies loca, ubi hoc nomine designatur receptaculum animorum. Lege Homeri Odysſæam lib. xi. & invenies *Aden* eſſe locum, in quo degebat anima Agamemnonis, Patrocli,

Hh

Anti-

17.
Solutio 2.

Antilochi, Achillis. Hinc fabulam suam finxit Virgilius de Aeneae ad inferos descensu: hinc etiam Elysi, moenia Ditis, ac Tartara. Nec sequitur antiquos Patres fabulas graecas fuisse imitatos; nam e contra, quae in Graecorum libris narrantur, de nostris translata sunt, permixtis aliis rebus futilibus ac superfluis; ut docet Ambrosius de Bono Mortis cap. 10. Et quidem universam Graecorum Theologiam esse sacrorum librorum depravationem, demonstrat Daniel Huetius in Demonstrat. Evangelica, ipsemet Vossius in erudito Opere de Theologia Gentilium, sive de Origine Idolatriae, ne commemorentur quisquiliæ nostrae collectae cap. 1. hujus libri. Profecto *ἄδης* nequit inter fabulas amandari, quoniam extat in Scripturis sapissime, ac in ipsis locis citatis Genes. xxxvii. 35. Psalm. xv. 10. Act. 11. 27. Fallitur solemnissime Vossius derivans *Ἄδης* ab *אדמה*, terra. Derivatio est ab *עדן*, Eden, quo nomine appellatur Genes. ii. 8. Paradisus voluptatis: quod præter vocabulorum similitudinem commonstrant verba Christi Lucae xxi. 43. *Hodie mecum eris in Paradiso*; nam hoc in loco veteres omnes Eden intelligunt, id est, Receptaculum animorum, & locum tranquillitatis, ubi animæ ante Christi mortem asportabantur. Atque hinc intelligimus Christum descendisse ad Lymbum Patriarcharum, eisque felicissimo completæ Redemptionis nuncio, ac præsentia sua gaudium maximum attulisse, & pio latroni præstitisse quod paulo ante promiserat: quamquam an istic recepta fuerit latronis anima, non sit adeo certum, ut dixi libro iii. cap. 9. Hinc quoque infertur nugari hæreticos circa vocabulum *ἄδης*, ut suadeant imperitis descensum Christi ad inferos, & *Lymbum* veterum Patrum esse commentum scholasticum. Secundæ itaque argumentationi hoc modo satisfecerimus.

18. Tercio autem argumento hoc habeto
Solutio 3. responsum. Perdifficilis est locus Petri, Epist. prima cap. 111. 19. *His, qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicavit: qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe, cum fabricaretur arca.* Hunc locum Irenæus, Hermas, & Clemens Alex. 3. Strom. ita accipiunt, quasi Christus apud inferos prædicaverit, & baptismum cotulerit. Theodorus Abacura Opusc. 17. ait Sanctos credentes Christo advenienti ad inferos baptizatos aqua, quæ ex latere Divino pro-

fluxit resoluta in elementum. Vide Cotelerium Tom. 1. PP. Apost. pag. 118. S. P. Aug. Epist. 99. ad Evodium, nunc 164. interpretatur hunc locum, de prædicatione facta à Christo spiritu divinitatis etiam incredulis tempore Noe, dum in carcere corporis detinerentur. Non video cur hanc interpretationem rejiciat lib. 1v. de Christo Bellarminus. Etenim versu proximo ait Petrus: *Quod & vos nunc similis formæ salvos facit baptismus, &c.* Comparat ergo Arcam Noe Ecclesiæ: octo animas, quæ salvæ factæ sunt per aquam, baptizatis; & incredulos quibus per internas revelationes Christus in spiritu prædicavit poenitentiam, Gentibus, quibus annuntiatum est Evangelium. Confirmat hanc interpretationem, quod legitur Lucae xvii. 26. Eam probat D. Thomas 111. P. q. 52. art. 2. Quid ergo in Augustiniana interpretatione aut abstrusum, aut repugnans? Ea est ceteris omnibus planior, licet Augustini singularis modestia non sine hæsitazione eam tradat: & nisi hanc prædicationem ad Christum migrantem ad inferos referamus, nulla occurreret in Epistola Petri difficultas: neque hoc loco demonstramus descensum ad inferna, sed ex 2. cap. Act. ex Psalm. 15. ex traditione. Si dicas Christum post mortem prædicasse spiritibus incredulis ad increpationem, aut iis, qui in carcere purgatorio detinebantur latum attulisse nuncium, ob auctoritatem Damasceni, aliorumque Patrum non repugnabo. Ob varias ergo de hac prædicatione sententias temere & impudenter asseritur descensum Christi ad inferos derivasse ex Platoniorum Philosophia.

Ad postremam argumentationem respondere oportet in hunc modum. Descensus ad inferos habetur in Symbolo Cyrilli Hierosolymitani Catech. 4. ubi legitur: *Passus, crucifixus, sepultus, descendit ad loca inferna, eis tamen vivis.* Floruit autem Cyrillus circa annum 370. Extat & in Symbolo Epiphani, qui floruit circa annum 390. lib. 3. adv. hæres. in Compendio Fid. Cath. Falsum est ergo, quod inquit Vossius, Patres nunquam hoc dogma agnovisse, & in omnibus Symbolis omitti. Imo est in Symbolo etiam Arianorum proposito in Concilio Ariminensi anno 359. Nam inter Arianos erat secta Lucianistarum, de quibus Epiphanius in Ancorato, qui animam Christi impugnabant: altera, quæ opponebatur Apollinario, Acacianorum, qui

19.
Solutio 4.

animam Chriſti non denegabant, & ſcribebant Symbolo Ariminenſi. Igitur Nicenum Symbolum definiens Chriſti divinitatem adverſus totam Arianorum familiam appoſuit *Omoouſion*, nec fuit neceſſe etiam addere, quod Ariana ſecta admittebat, maxime quia ſi Chriſti divinitas eſt eadem ac Patris, gerere non potuit vices animæ, quam triftitia, & dolore affectam teſtatur Scriptura. Quare dum Chriſto tribuitur Divina natura, & vera paſſio, etiam conceditur anima capax paſſionis: nec male Ruſinus, ut vidimus, ait deſcenſum animæ ad inferos intelligi in verbis præcedentibus, *mortuus, & ſepultus eſt*. Additum ergo *deſcendit ad inferos*, ad majorem Apollinaristarum confutationem; nec negandum eſt Symbolo ab Apoſtoliſ edito aliquas particulas ſubſtantiam doctrinæ non immutantes occaſione poſteriorum hæreſum fuiſſe adjectas. His Voſſio, Pherepono, horumque prædeceſſoribus hæreticis per nos abunde reſponſum eſt.

Manet ergo inconcuſſum Catholicum dogma de Chriſti ad inferna deſcenſu, quem prænuntiavit Pſalmographus, prædicavit in Actibus Apoſtolicis Petrus, & confirmavit traditio Patrum exploratiſſima. Aperta ſunt teſtimonia Irenæi lib. v. adv. H. cap. 26. Tertulliani de Anima cap. 32. Athanaſii de Salut. Adv. Chriſti, Hilarii Pictav. in Pl. 53. & 134. Cyrilli Jeruſolymit. Catech. 4. S. P. Auguſtini in Pſal. 83. & de Civit. Dei xx. 15. Hieronymi in cap. 2. Jonæ, Leonis Magni ſerm. 8. de Paſſione Dom. & aliorum: quorum verba, cum negare non audeant heterodoxi, non eſt, neceſſe ut exſcribantur. Igitur Chriſtus, ut lib. 1. Epift. 4. canit celeberrimus Poeta Franc. Petrarcha,

*Tartara victor
Ingreſſus, clauſo poſuit ſua membra
ſepulchro
Vi repetens, ſecumque trahens felicia
Patrum
Agmina, & exhaustas longis cruciatibus
umbras.*

V. ARTICULUS.

20. In v. articulo, *Tertia die reſurrexit* Articulus 5. *à mortuis*, conveniunt omnia Symbola; nam ſi Chriſtus non reſurrexit, vanam eſſe fidem noſtram affirmat Paulus 1. ad Corinth. xv. 17. At reſurrectionem Redemptoris teſtes innumeri confirmarunt, milites cuſtodes ſepulchri, mulieres, quæ venerant ad monumentum, Angeli calorum, Diſcipuli, qui
R. P. Berti Theol. Tom. IV.

vulnera Chriſti palparunt, ipſe Dominus per dies quadraginta apparens eis.

Dicitur Chriſtus reſurrexiſſe *tertia die*, non *poſt diem tertiam*; nam ipſum triduum nondum completum fuerat, quippe Dominus per tot horas inter mortuos delituerat, quot dies poſt reſurrectionem in terris permansiſt, ſcilicet quadraginta, computandis à velperis ſeræ 6. ad diluculum proximæ Dominicæ. Diſſentiunt Auctores in assignando tri- duo ſepulturæ hujus. Alcuinus, & Paulus Foroleſempronienſis laudati à Corn. à Lap. in cap. xii. 40. Matth. videntur diſſerre Dominicam Reſurrectionem ad velperam 2. ſeræ. Nonnulli Græcorum uno die Chriſti mortem anticipant. Ipſe Cornelius à Lapide putat Evangelistas dies numerare Romanorum more à dimidio noctis, At non opus eſt hiſce commentationibus. *Ad integrum diem pars primi noviffima, & pars tertiæ prima cucurrit*: ait ſerm. 1. de Reſurr. S. Leo, ac ſimilia lib. iv. de Trinit. cap. 6. & q. 6. Epift. 49. S. P. Auguſtinus. Ita unus dies totus, reliqui ſecundum partes præterierunt; ut recte Comment. in Matth. Eſtius. Etiam Porphyrius in Qq. Homericiſ ait: *Qui vefpere domum venit, mane autem diei tertiæ exiit, dicitur tertia die iſſe peregre*. Si opponas, legi apud Matthæum citato loco: *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus ſic erit filius hominis in corde terræ*; dico dies, & noctes præpoſitos ſignificare diem naturalem, qui apud Hebræos ea circumlocutione ſignificatur, ut liquet ex 1. Genef. verſu 5. Idem eſt igitur *tribus diebus ac tribus noctibus*, ac *tertiæ diei*, per tria dienoctia, inquit Grotius. Hanc periphrasi agnoſcit citato loco Eſtius.

Reſurrectio Chriſti propria ejus virtute peracta eſt, habebat enim potestatem ponendi animam ſuam, & iterum ſumendi eam; Joan. x. 18. ideoque dicimus *Reſurrexit*, non, *ſuſcitatus eſt*; ſicut de Lazaro idem Joannes xxii. 1. Quamquam & Pater reſuſcitavit Filium, in quantum tota Trinitas id operata eſt, ſurrexitque Filius Divina illa vi, quam habet ex ſempiterna generatione, ut dixi lib. vii. cap. 9. Reſurrexit autem Chriſtus *in carne vera*, inquit S. P. Auguſtinus ſerm. 214. num. 8. ac proinde hoc articulo damnamus hæreſim Appellatarum, qui apud Tertullianum de Præſcript. aſſerebant Chriſtum in deſcenſu fideream ſibi carnem contextiſſe, & in reſurrectione eam reddidiſſe ſingulis

21. An ſurrexerit Chriſtus, tertia die & non poſt tertiam diem.

22. Reſurrectio Chriſti propria virtute peracta.

Hh 3

elementis, à quibus fuerat mutuatus; in ascensu autem ad caelos, aeri quoque dedisse corporis sui partem, atque ita carne ex quatuor elementis compacta, cuique horum restituta, in caelum solo spiritu rediisse. Denique ut in passione docuit nos Christus quid toleremus; ita in resurrectione, ait S. P. serm. 113. *ostendit quid speremus.*

VI. ARTICULUS.

23. *Sequitur, Adscendit ad caelos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.* Et in hoc articulo symbola quaeque conveniunt: aliqua tantummodo omittunt postremam vocem; quod habeatur etiam in articulo primo.

Adscendit Christus elevans, quod suscepit ex nobis, in caelum; inquit S. Pater de Symbolo ad Catech. cap. 7. & idcirco adscendit ratione naturae humanae, sicut descenderat de caelis eandem assumens. Hunc ascensum factum propria Christi virtute, indicant ipsa verba; quamquam & non repugnat dici in caelos assumptum, ea ratione, qua diximus suscitatum: nam & initio Act. Ap. legitur, *assumptus est.* Hinc refellitur praedicta haeresis Apellis ab Epiphanio adversus Her. & ab Aug. de Fide & Symbolo, si enim in caelos assumptum est terrenum corpus; illud in substantiam elementorum non est resolutum.

24. *Cur dicatur ad caelos.* Melius dictum est *ad caelos*, quam *in caelum*, primo quia hoc pacto notatur discrimen inter ascensionem Christi, & raptum Eliae, qui 1. Mach. 11. 58. dicitur *Receptus in caelum*, id est, in locum ignorum ac sublimem: deinde, quia Ecclesia ait in Praef. Pent. *Qui ascendens super omnes caelos, &c.* Ubi igitur habetur *in caelum*, (ut in Symbolo Niceno, & Act. 11. 34.) ibi *caelum* sumitur pro firmamento ac sede Beatorum; quod juxta Tychonem à nobis distat semidiametris decies novies millenis, & decies millenis secundum Mersennium. Atque ita lapis à firmamento dimissus, si minuto quolibet leucam conficeret, nec centum annorum intervallo ad nos perveniret. At missis Astro-nomicis tricis; ex quo Christus ascenderit super omnes caelos, sequitur falsam esse opinionem Seleucianorum, qui post Hermogenem affirmarunt corpus Domini nostri in sole fuisse collocatum, accipientes occasionem ex Psal. xvi. 11. 5. *In sole posuit tabernaculum suum*; ut scribit H. 59. Augustinus. Verum versiculus ille Psalmi in hebraeo legitur, *soli posuit tabernaculum in eis*, id est,

in caelis: in lxx. autem & in Vulgata est figura *hypallages*, inquit Tirinus, hoc est, oratio inversa vice profertur, velut cum dicimus, *dante classibus auros.* Mystice ab Augustino in Psalm. xli. v. num. 3. refertur ad uterum Virginis thalamum Divini Verbi.

Sedere ad dexteram Patris non ita accipiendum est, quasi Pater humana forma sit circumscriptus, ut monet idem Augustinus de fid. & symb. cap. 7. Nam qui ita sentiunt, Deo corporalia membra tribuunt cum Anthropomorphitis à me refutatis lib. 11. cap. 2. *Dextera* Patris significat primo sempiternam felicitatem, ut *sinistra* in Cant. 11. 6. commoditatem terrenam: ac propterea commentitium est temporale regnum Chiliastarum. Deinde Patris *dextra* opponitur *sinistra* reprobis, summae scilicet miseriae. Tercio eadem vox designat judicium Christi potestatem, de qua Matth. ult. 18. *Sedere* dicitur Christus, ne quis opinetur collocatum in caelis assumptam carnem vacuum sensu, & veluti *vaginam* exempta persona, ut quidam apud Tertullianum de Carne Christi. Non certam membrorum positionem ea vox significat, sed perennem habitationem, quo sensu consuetum est dicere, *In illa patria sedet per tres annos.* Ita S. Pater de Symb. ad Catech. cap. 4. Non ergo haec repugnant verbis Stephani Act. vii. 55. *Video caelos apertos, & filium hominis stantem à dextris Dei.* Hic ostenditur Christum in caelis permanere, & gerere sollicitudinem nostri: quod liquet ex 1. Joannis cap. 11. 1. & ex Epist. Pauli ad Hebraeos ix. 24. ac xii. 2. Sed haec de sexto articulo, nunc septimum explicemus.

VII. ARTICULUS.

Tam Romanum, & vulgare, quam Aquilejense, & Orientalia symbola habent, *Inde venturus est judicare vivos, & mortuos*, faciente Dupinio. Rufinus etiam, ait Vossius num. 38. nullum discrimen aperit; quamquam Venantius Fortunatus paululum haec immutet, simpliciter habens, *Judicaturus vivos, & mortuos.*

Itaque primo credimus futurum judicium adversus detestandum errorem Borborianorum, Florianorum, & Proclinatorum, qui negarunt apud Philastrium ullum fore post hanc vitam judicium, contra apertissimam auctoritatem Matth. xvi. 27. xxvi. 64. Act. xvii. 31. Apocalyp. xx. 11. &c. Venturus est idem Christus in quantum filius hominis, in assumpta scilicet humanitate. Ita

Ita Joan. cap. v. 22. & 27. Hinc intelligimus quod ſcriptum eſt, *Pater non iudicat quemquam*, nimirum ſecundum aſpectabilem formam, quam ſolus Filius ſibi per ſacramentum Incarnationis uni- vit. Videſis Auguſtinum Tract. xxi. in Joannem. Particula *inde* commonſtrat iudicem venturum de cœlis, lucida nube circumdatum, atque apparatu majeſtatis, quemadmodum aſcendit in cœlum: ita Act. i. 11. Hinc commone- mur, ne ullam habeamus fidem Pſeudo- prophetis, & Antichriſto, ex loco igno- to prodeuntibus; vide Matth. cap. xxiv. 26. 27. Comites illi aſſuturos An- gelos, Apoſtolos, omneſque Sænctos ha- bemus Matth. xxv. 31. Lucæ xxi. 30. & i. ad Corinth. vi. 2. Certum eſt Apoſtolos, ac Martyres, cæterosque Sænctos iudices aſſeſſuros, redarguentes improbos exemplo, probantes ſenten- tiam iudicis, & Chriſto tanquam mem- bra Capiti, ac Magiſtratus adharentes ſummo Principi. Apoſtolos, & qui vo- luntariam ſuſceperunt paupertatem præ- cipuo quodam titulo mundum iudica- tuos videtur colligi ex Matth. xix. 28. an quia eminentiori loco ſeſſuri ſint, an quia & ipſi ſententiam proferent, Theo- logi ac Patres non conſentiunt. Paſſio- nis Chriſti tempus in iv. articulo ex- preſſum eſt; at non in ſeptimo tempus iudicii: cum non ſit noſtrum *noſſe tem- pora vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate*, Act. i. 7. Inſaniunt itaque deſinientes ætatem mundi poſtremam, ac diem illam, quam Matth. xxiv. 36. noluit hominibus patefacere. Sed illo- rum curioſitatem atque audaciam fræ- nare ſtudi libro xi. cap. 8.

28.
iudicabun-
tur vivi, &
mortui.

Judicandi erunt omnes tam *vivi*, quam *mortui*. S. Pater de fide, & ſym- bolo cap. 8. & de ſymbolo ad Catech. cap. 14. per *vivos*, & *mortuos* intelligit juſtos & peccatores; ſive illos, qui tem- pore adventus Chriſti adhuc vivent, & qui in hoc adventu reſurgent. At Ru- ſinus per *vivos* intellexit animas, per *mortuos* corpora. Juxta interpretatio- nem Auguſtini dicimus omnibus ante tribunal Chriſti eſſe comparandum, nec excipimus parvulos decedentes ſine bap- tiſmate: de quibus plura lib. xiii. cap. 8. Quando Joannes iii. 18. ait jam eſſe iudicatos qui non credunt, & Patres aliqui affirmant iudicandos dun- taxat, qui in religione verſantur; id ac- cipiendum eſt vel de iudicii diſcuſſione, vel de privatione vitæ æternæ, vel de ordinatione, decretoque Divino; ut ſenſus ſit infidelibus jam eſſe ſtatutam gehennam, nec in iudicio diſceptan-

dum cur accenſeantur cum reprobis; in eos tamen ſententiam eſſe pronun- tiandam, eosque pro qualitate peccato- rum eſſe mulctandos. Juxta expoſitio- nem Ruſini apparet etiam extremi iudi- cii finis, nempe, ut unusquisque *reſe- rat propria corporis prout geſſit ſive bo- num, ſive malum*, ut inquit Ap. 2. ad Corinth. v. 10. Præcipuus tamen finis eſt Dei gloria, Chriſti exaltatio, & fe- lix conſummatio principatus ac regimi- nis hujus Eccleſiæ: de quo fine idem Apoſtolus in i. ad Corinth. xv. 24. & ſeqq. Hoc articulo etiam rejicimus fa- talem neceſſitatem inductam à Gnoſti- cis; non enim iudicio ſubjiciuntur quæ eveniunt absque arbitrii libertate, ut di- ſputant adverſus Valentinianos Clemens Alex. lib. 2. Strom. & in 2. Apologia S. Martyr Juſtinus. Hæc de ſeptimo articulo; reliquos perſequamur.

VIII. ARTICULUS.

Proximus eſt, *Credo in Spiritum ſan- ctum*. In Aquilejenſi omittitur creden- di verbum; quod tamen extat in Gra- cis, apud Auctorem Hiſt. ſymboli Ap. p. 262. & falſus eſt hac in parte Dupi- niuſ: conſentiunt quoque vetuſta Gal- lorum, & Belgarum ſymbola. Ubi omiſ- ſum eſt, ſuppleri debet ex initio, prout indicat particula *Et* appoſita in ſymbo- lo Ruſini, & apud Auguſtinum de ſym- bolo ad Catech. cap. v. num. 12.

29.
Articulus 8

Repetitur ergo verbum credendi, ne quis à fide in Chriſtum filium Dei, & ſuæque Patrem, diſjungat Spiritum ſan- ctum: cum & ejus explicita fides ad æternam ſalutem neceſſaria ſit, ut con- ſtat ex concione à Paulo habita Epheſi Act. xix. 2. Conſideranda eſt quoque vis illius particulæ *In*, quæ, ut conſtat ex Articulo 1. & 2. demonſtrat hujus Spiritus divinitatem. Hac de cauſa, ut acute animadvertit Ruſinus, hæc pro- poſitio articulo proximo non præmitti- tur, quoniam Eccleſia non eſt Deus, ſed Deo congregata. Tam ergo exigua vo- ce ſignificatur in tribus Perſonis, ait ci- tato loco Auguſtinus, *una natura, una ſubſtantia, una potentia, ſumma æqua- litas, nulla diviſio, nulla diverſitas, per- petua charitas*. Atque ita reſelluntur Macedoniani, & Pneumatomachi, qui negarunt Sancti ſpiritus divinitatem. Perſtringuntur eadem ratione Gallica Catecheſis Calvinistarum, & Clypeus Fidei Genev. ubi traditur adorandum eſſe ſolum Patrem in nomine Filii; nec- non Philippus Melanchthon qui in Lo- ciſ Theolog. negat in Spiritu ſancto ha-

30.
Explicantur
verba Credo,
& in,

Hh 3

beri

beri perfectam divinitatem. Rejicitur & Petri Abaelardi insignis error, de quo in Tom. 2. pag. 137.

31.
Nomen Spiritus
quid
dicat.

Nomen *Spiritus* tribuitur tertiæ personæ, primum quia cum ab illa nulla alia procedat, nequit habere peculiare nomen, quod relativum sit ad personam à se procedentem: deinde quia nomen istud *Spiritus* distinguit hanc personam à prima, & secunda, quæ sunt unum, ut inquit Theologi, principium spirans: atque ita profitentes credere nos in tertiam Personam, iterum anathematizamus Sabellianos. Hoc nomen *Spiritus* etiam processionem tertiæ Personæ à prima & à secunda demonstrat, quemadmodum explicatum est lib. VIII. cap. 21. ideoque propugnemus adversus Græcos dogma Romanæ Ecclesiæ; de quo eodem libro cap. 18. Hinc Spiritum appellamus *sanctum*, quoniam ejus inhabitatione remittuntur peccata, & anima sanctitate exornatur; ideoque detestanda est blasphemia Theodori Beze scribentis in Confess. punct. 4. art. 10. Spiritum sanctum æque ac in justis permanere in iis, qui turpissimis sceleribus inquinantur. Ex quo autem in justis habitet sanctitatem impertiendo, & spiritum innovando, recta ratione damnamus Novatores, qui negant inherentem justitiam.

IX. ARTICULUS.

32.
Articulus 9.
Nonus est, *Sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem*. Aquilejense, & Orientalia non habeant *Catholicam*, & quæ deinceps sequuntur. Hæc tamen jure meritoque adjecta sunt. Nam vox illa *Catholicam* extat in antiquissimo symbolo Alexandri Episcopi Alexandrini apud Theodoretum lib. 1. cap. 4. in utroque symbolo Epiphani in Ancorato: cumque Alexander Episcopus Alexandrinus floruerit ante annum 325. aut circa hæc tempora, errat Franciscus Picus assumens sententiam de *Ecclesia Catholica*, tempore Nicænæ synodi, hoc anno celebratæ, nequaquam apparuisse. Reliqua adversus Schismaticos dicuntur appositæ: sed omnia in solo *Ecclesia* vocabulo continentur: nam ipsa est *Ecclesia Sancta, Ecclesia una, Ecclesia vera, Ecclesia Catholica, contra omnes hæreses pugnans, &c.* inquit S. P. de symb. ad Catech.

33.
Unde vocabulum Ecclesia.
Ecclesia sic appellata ab ἐκκλησία, evoco, est aggregatio fidelium, quos de rebris gentium Deus vocavit in admirabile lumem suum, ut in unum cœtum coadunati teneant eandem fidem, de-

gant sub eodem capite, eademque participant sacramenta. Cur huic articulo præpositio *In* non addatur, dixi paulo supra ex Rufino. Nunc ex ipso nomine *Ecclesiæ* colligimus credere nos unam Christianorum congregationem à Jesu Christo institutam, & ab Apostolis per orbem terrarum divulgatam, non incertis privatisque documentis directam, neque invisibilem & occultam; sed præditam salutaribus fidei morumque regulis, certisque distinctam characteribus, id est, doctrinâ, sacrificio, cultu, Pastorum ordinatione ac regimine, sanctitate morum, & Apostolica originis antiquitate. Firmissime itaque tenemus Ecclesiam hanc non extare apud Protestantes, qui illam constituunt in occulto cœtu electorum, negantque Apostolicæ Cathedræ auctoritatem, Sacerdotum ordines ac ministeria, & excogitatis pro libidine dogmatibus ac institutionibus non Apostolos habent auctores, sed Apostatas, ejectos, turpissimisque flagitiis contaminatos.

Hanc *Ecclesiam* singulari numero appellamus, quoniam debet esse *una*; quod explicationis causâ addidit symbolum Nicænum, & Constantinopolitanum. Alexander vero Alexandrinus citato loco majori emphasi ait, Μίαν, ἁ μὴν, ἑνὴν, & unicam. Hæc Ecclesiæ unitas est conspiratio omnium fidelium in eadem fide, ac doctrina; quamobrem segregati sunt ab Ecclesia omnes manifeste hæretici: & idcirco Rufinus scribit, quod docuit Marcion, quod Manichæus, quod Paulus Samosatenus, quod Arius, quod cæteri hæretici, commonstrare quomodo horum sectæ non Ecclesiam constituent, sed *concilium vanitatis*. Præter unionem doctrinæ, character Ecclesiæ est unio membrorum inter se, & cum mystici hujus corporis Capite, id est, Romano Pontifice. Hæc de causa separatos ab Ecclesia Novatianos dolet Ep. 43. ad Cornelium Papam S. Cyprianus. Idem scribit de Donatistis lib. 2. contra Parmenianum Optatus. Econtra S. P. Augustinus in libris de Baptismo impense eundem Cyprianum commendat, quod ebulliente controversia de Rebaptizandis, nunquam passus sit invehi schisma, & fidei charitatem disrumpi. Vide lib. 2. de Baptismo contra Donatistas cap. 6. Assentiendum propterea est Bellarmino lib. III. de Eccl. cap. 5. aliisque plurimis segregantibus ab Ecclesia non solum hæreticos, verum etiam schismaticos.

Præ-

Et de San-
ctitate Ec-
clesiæ.

Præterea Ecclesia dicitur *Sancta*.
I. ratione doctrinæ, cum in Ecclesia
nihil à ſupremo Rectore proponatur
quod non ſit pium, honeſtum, forman-
diſque bonis moribus conſentaneum.
II. ratione Inſtitutoris, qui nobis factus
eſt redemptio, & ſanctificatio, ac mem-
bris ſibi per fidem unitis, dummodo apte
ſe diſponant, juſtitiam ac ſanctitatem im-
pertitur. III. ratione Sacramentorum,
quæ digne diſpoſitis conferunt remiſſio-
nem peccatorum, & gratiæ augmen-
tum. IV. ratione antiquorum rituum,
quibus Dei, Sanctorumque cultum Ec-
clesia promovet. V. ratione plurium
membrorum, id eſt, fidelium, qui vi-
vunt vitam cœlibem, incontaminatam,
atque honeſtiſſimam. Jure ergo meri-
toque ſcripſimus cap. v. non extare
apud Heterodoxos, qui flagitioſam vi-
tam approbant, Eccleſiam Chriſti.

35.
Unde Eccle-
ſia Catholica.

Deinde Ecclesia appellatur *Catholica*,
ſcilicet, univerſalis. *Catholicum* idem
eſt, ac toto orbe diſfuſum; ideoque
non eſt vera Ecclesia hæreticorum, qui
latitant in angulis provinciarum. *Catho-
licam*, (inquit Auctor ſerm. 181. de
Temp. inter Auguſtinianos,) dicit toto
orbe diſfuſam, quia diverſorum hæreti-
corum Eccleſiæ ideo Catholica non di-
cuntur, quia per loca, & per ſuas quas-
que provincias continentur. Apoſtolo-
rum ergo tempore Ecclesia erat Catho-
lica, quia diſtincta à Synagogis limitibus
terræ Chanaan circumſcriptis. Nec
valet quod opponit Voſſius, tunc extra
Palaſtinam fuiſſe aliquos religione Ju-
dæos; nam ſingulis Religionis cauſa Je-
roſolymas conveniendum erat. Inſu-
per Apoſtoli mandatum acceperant præ-
dicandi Evangelium in univerſo mundo,
eratque amplitudinis Eccleſiæ ſpes fir-
miſſima, & aperta promiſſio. Etiam
Catholica appellatur, quatenus nemo,
ubicunque exiſtat, niſi in ipſa Ecclesia
ſalvari poteſt; quia nequit *fructus ra-
mus ab arbore fructus germinare*, ait in
libro de unitate Eccl. Cyprianus. Id-
circo credimus neminem extra Roma-
nam Eccleſiam ſalutem conſequi.

36.
De Sancto-
rum Com-
munione.

Sanctorum communionem Auctor præ-
dicti ſerm. 181. de Temp. refert ad Ci-
ves ſupernæ Jeruſalem, quibuſcum ſo-
cietate, & ſpei communionem tenemur,
ita ut nos de illorum imitatione cogite-
mus, illi autem pro nobis dignentur
Domino ſupplicare. Rejicienda non eſt
hæc interpretatio: cum enim charitas
nunquam excidat, nequeunt ſancti à
nobis ſocietate diſjungi: & ideo credi-
mus illos jam beatitudine perfrui, pro
nobis orare, & à nobis religioſe coli,

adverſus antiquos Millenariorum erro-
res, & recentiorum hæreticorum per-
fidiam. Hæc tamen Sanctorum *Com-
munionem* duo alia ſignificat, id eſt, appel-
lationem fraternitatis, quam invicem
Catholici ſovent, & orationum, bono-
rumque operum, quæ fiunt in Ecclesia,
participationem. In illius fraternitatis
confeſſationem conſueverunt olim no-
vi Episcopi alios electionis ſuæ reddere
certiores per literas, quas appellarunt
Communionis: quarum exemplar extat
Epiſt. 42. Cypriani ad Cornelium Papam,
& viciffim Corneli ad Cyprianum. Huc ſpectant literæ datæ fidelibus pere-
gre proſecturis, ut in communionem ab
omnibus Eccleſiis reciperentur; præque
conſuetudo confeſſationis olim de licen-
tia Episcopi advenis demandata, ut nar-
rat de Polycarpo Roman ſub Aniceto
adventante Eusebius lib. v. H. Eccl.
cap. 24. Bonorum orationes cæteris pro-
deſſe, ne alia exempla proferam, de-
monſtrant preces Stephani, & piæ ma-
tris Monicæ lacrymæ.

X. ARTICULUS.

Decimus eſt: *Remiſſionem peccato-
rum*. In tabula Dupinii conveniunt in
hoc articulo quatuor antiqua ſymbola.
Quidam putant eundem articulum re-
ceptum tempore Cypriani; eoquod de-
ſideretur in ſymbolis Tertulliani, Irenæi,
& Origenis. Nil id ingerit difficultatis;
commemorata enim *Ecclesia*, ſtatim in-
telligitur peccatorum remiſſio: quo-
niam & Eccleſiæ miniſtris data aſt po-
teſtas remittendi, & retinendi peccata,
Joannis xx. 23. & in Eccleſiam coopta-
mur per Baptiſmum, quo remittuntur
ipſa peccata, Act. 11. 28.

Credimus itaque hoc articulo per Ba-
ptiſmum deleri omnia peccata, & legem
Chriſti etiam hoc titulo cæteris eſſe
præſtantiorem, quod habeat expiatio-
nem pro procunquæ flagitio; cum Gen-
tiles viam delendi culpam, & fugiendi
ſupplicium ignorarent, expertes ſacri-
ficiis quibus culpæ reatus abſtergeretur:
cujus delendi vim nec habebant ſacra-
menta veteris legis ſuapte natura: imo
adverſus adulteria, & graviora de-
licta hæc nullum afferebant remedium.
At Baptiſmus omnia proſus peccata
tollit, ut docet Auguſtinus in Ench.
cap. 64. Ad hunc ſenſum innuendum
ſymbolum Nicænum poſuit, *Confiteor
unum baptiſma in remiſſionem peccato-
rum*. Credimus tamen in Ecclesia re-
mitti quoque peccata poſt baptiſmum
patrata, contra Baſilidem, Montanum,
&

37.

Articulus 16.

38.

Quid per
hunc articu-
lum creda-
tur.

& Novatum: quorum primus apud Clem. Alex. libro 4. Strom. volebat condonari tantum peccata ex ignorantia & prater voluntatem commissa: alter, ut inquit Hieronymus lib. 2. adversus Jovinianum, negabat posse renovari per poenitentiam, qui sibi crucifixerunt filium Dei: ultimus, auctore Epiphano H. Cathar. aiebat nullam spem veniæ lapsis post baptismum relinquere. Fatemur quoque peccata vere dimitti, non tegi duntaxat, damnantes cum Lutherum asserentem art. 2. inter damnatos à Leone X. remanere post baptismum peccata, tum Calvinum scribentem in 111. Instit. cap. 2. §. 11. reprobos nunquam consequi remissionem peccatorum. Venialia peccata etiam eleemosyna & oratione deleri, docet S. Pater de Symb. ad Catech. Ita peccata ante baptismum commissa delentur Sacramento regenerationis: quæ postea patrata sunt, per sacramentalem absolutionem; quotidiana autem ac venialia oratione, jejuniis, eleemosyna. Etiam temporalis scelerum poena per Indulgentias relaxatur. At hæc non nisi baptizatis prodesse possunt, quoniam nequit percipere fructum passionis Christi, qui in morte ipsius baptizatus non est, ut scribit Apostolus ad Rom. cap. 6. Etiam baptismum adulterum præcedere debent debita dispositiones: ut liquet ex Act. 11. 38. *Penitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum, &c.* necnon ex iis, quæ ante baptismum exigebantur à Catechumeno, recensitis à Justino in 2. Apologia, à Tertulliano in libro de Baptismo, & ab Origene hom. 21. in Lucam. Verum, de his dispositionibus pertractavi lib. XIX. c. 4.

XI. ARTICULUS.

39. *Carnis Resurrectionem*, Undecimum Articulus II. scilicet articulum, habent symbola quæque. Aquilejense addito pronomine ait, *Hujus Carnis*. De antiquitate hujus articuli, nec Vossius mullat; annuntiatam quippe resurrectionem ab initio Evangelii, constat ex Act. xvii. 18. ex 1. ad Corinth. xv. & 2. ad Timoth. 2.

40. Non corporis dictum est, sed *carnis*; quoniam corpora sunt cælestia, terrestria, & aerea; caro autem designat speciem corporis peculiarem. Recte dicitur à Damasceno lib. IV. de fide Orthodox. cap. 2. anastasis, sive resurrectio, *ἀνστήσις τοῦ πεπρωμένου σώματος*, nova ejusdem corporis, quod ceciderat, suscitatio, sive, ut inquit de Resur. carnis 6. Tertullianus, *recidivatus*. Ipsa Resurre-

ctionis ratio postulat, ut quod morte cecidit, illud excitetur: & ideo pronomen additum ab Aquilejensibus continetur in ipso *Carnis* vocabulo. Apparet hinc error Origenistarum, & Bardesanistarum, qui *Corporis* resurrectionem dicere maluerunt, opinantes non carnem hanc redituram, sed corpus æreum, atque alterius naturæ: de quo errore vide Hieronymum in Epist. ad Pammach. & Oceanum. Rufinus in 1. adversus eundem Hieronymum Inectiva, ut se purget ab hoc errore, affert symbolum Ecclesiæ suæ Aquilejensis, in qua, ut diximus, addebatur pronomen, & digito etiam tangebatur frons, quasi diceretur, *Credimus carnis hujus, quam contingimus, resurrectionem*. Opinonem, quam secuti sunt Origenistæ, viguisse tempore Clementis Romani, non obscure conjectat Auctor Hist. Symboli Apost. cap. VII. n. 40.

Deterrimā viā aberrarunt, qui resurrectionem negarunt penitus: cujusmodi fuere Sadducaei Act. xxii. 8. Hymanæus & Philetus 2. ad Timotheum 11. 17. Basilides, Cerdon, & Apelles apud Tertull. de Præscript. Valentini, Archontici, & Hierarchitæ, apud Augustinum de Hæres. n. 11. 20. 47. Seleuciani, & Procliniatæ, apud Philastrium; alique plures apud Vossium disput. XII. Th. 1. num. 3. Recte Justinus in Exposit. Symboli ait hanc resurrectionem non solum à gentilibus, sed etiam ab hæreticis impugnari. Mover me tanta adversariorum pervicacia ad vindicandum hoc loco Catholicum dogma demonstrando futuram esse resurrectionem, & idem corpus restitutum animæ suæ, licet diversis affectionibus præditum. Leget autem, qui plura desiderat, Tertullianum de Resurrect. Carnis, S. P. Augustinum lib. XX. de Civ. D. cap. 6. 7. 14. 20. 21. lib. XXI. cap. 5. & seqq. serm. 240. & duobus sequentibus, Friderici Nauseas Episcopi Viennensis tres libros de Resurrect. Estium, aliosque Scholasticos in dist. 43. libri quarti, Vossium quoque citata disput. XII. & XVII. Nos satis esse arbitramur tria, quæ proxime sequuntur, asserta.

41. Affero primum futuram esse corporum Resurrectionem, quod probo auctoritate utriusque testamenti, Patrum traditione, confutatione Gentilium, & ratione Theologica. Et loca quidem prioris testamenti afferenda sunt adversus submorfos quosdam Recentiores, qui etsi Resurrectionem fateantur, negant hanc evinci ex libris legis veteris. Jo-

41. Error negantium resurrectionem.

42. Probatur futuram primum esse resurrectionem.

bus enim XIX. 25. ait, Scio quod Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum: & rursus circumdabor pelle mea, &c. Psalmus XI. 9. Nunquid qui dormit, non adjiciet, ut resurgat? & CIIII. 29. Auferes spiritum eorum, & deficient, & in pulverem suum revertentur. Emittere spiritum tuum, & creabuntur, & renovabis faciem terræ: de quo loco plura adversus Sadducæos R. Manasses ben Israel in lib. de Res. mort. Esaias XXVI. 19. *Vivent mortui tui; interfecti mei resurgent: expergimini, & laudate qui habitatis in pulvere.* Ezech. XXXVII. 12. *Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de tumulis vestris, popule meus: & scietis quia ego Dominus, cum dederō spiritum meum in vobis, & vixeritis, &c.* Daniel XII. 2. *Et multi de his, qui dormiunt in terrā pulvere evigilabunt: alii in vitam æternam, & alii in opprobrium, ut videant semper.* Oseas denique XIII. 14. *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero mors tua, & mors, morsus tuus ero inferne.*

43. Objectiones ex SS. Scriptura. Mercerus, Grotius, Vossius, Manasses Ben-Israel, & Rabbiorum complures negant resurrectionem probari ex cap. XIX. Jobi, ob diversum sensum quem exhibent hebræa, Scio quod Redemptor meus vivit, & novissimo surget super pulverem, & postquam pellem meam corroserint hanc, rursus illa circumdabor. Ait ergo Job duntaxat, posse Deum restituere pristinam formam corpori ejus morbis, vermibusque prope modum exeso. Verba Esaiæ, & Ezechielis explicantur à viris doctis de insperata liberatione Israelitarum, qui ob summas calamitates mortuis æquiparantur. Reliqua nunquam adversus Sadducæos ab antiquis Rabbiniis prolata sunt, quod nullam vim ad eos revincendos viderentur habere. Ex veteri itaque Testamento minime probatur resurrectio mortuorum. Imo occurrunt ibidem aliqua, quibus hæc resurrectio oppugnatur. Nam Pl. I. 5. legitur: *Non resurgent impii in judicio;* & LXXVII. 39. *Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens, & non rediens.* Job resurrectionem negat cap. XIV. 7. *Lignum habet spem; si præcisum fuerit rursus vireſcit, & rami ejus pullulant . . . .* Homo vero cum mortuus fuerit, & nudatus atque consumptus, ubi quæso est? Ecclesiastes autem cap. III. 19. inquit: *Idcirco unus interitus est hominis & jumentorum, & æqua utriusque conditio.* Hæc & alia his consimilia corporum re-

R. P. Berti Theol. Tom. IV.

surrectionem potius evertunt, quam evincant.

44. Verum ex adverso reponimus, sensum Jobi optime à Latino interprete expressum. Ut enim mittam quod observat Didacus à Stunica nostri Ordinis, Comment. in Job. pag. 306. facile commutari quiescentes literas, אדני, nec mirum esse, si ponitur יקום, surget, pro אקום, surrecturus sum: Vulgata cum hebraico textu non pugnat. Illorum quippe verborum, *Redemptor meus novissimo surget super pulverem*, sensus est, inquit in hunc locum Guillelmus Estius, *Surget ad suscitandum sua præsentia mortuos in die judicii, quod ex subjectis verbis est manifestum.* Hanc Estii expositionem probat etiam Codurcus. Præterea si ad Christum Redemptorem textus referatur; annon prædicatur aperte resurrectio Salvatoris, qui primitiæ fuit dormientium, ut explicat etiam Clarius? Referri autem ad Christum, qui resurrectione sua nostram repromisit, cum ipsa Lectione hebraica manifestum est, tum Græca, & Syriaca: quarum una habet, *Scio enim quia æternus est, qui me resoluturus est super terram ad resuscitandam cutem meam:* altera, *Ego quidem scio, quod Salvator meus vivens sit, & in consummatione super terram appariturus.* Vide Biblia Waltoniana Tom. III. p. 41. Denique Jobum non loqui de sola vermium corrosione, sed de resolutione proprii corporis in pulverem, post quam ait carnem suam jam contritam, macieque solutam fore resuscitandam, tria commata ostendunt: primum est, ואחר נקפו עורי ואה, *Et postquam, pellem meam contriverint hanc,* ubi non solam cutis corrosione, sed omnimodam corporis corruptionem demonstrat verbum נקפו, quod est *confringere, occidere, excutere:* unde Angelorum versio apud Sixtinum Amama in Antibarbaro est, *Etiamsi post pellem meam, hoc corpus destruant;* & Scholia Genevensia, *Quand mesmes il me réduiroit à plus grand extrémité, & que je seroy du tout consumé.* Itaque ex ipsa Novatorum expositione Job non solum sperabat restaurationem cutis, sed & resurrectionem corporis penitus consumpti, & emaciati. Alterum est illud, יקום על עפר, *surget super pulverem*, quod volunt ad Redemptorem referri. At עפר, non cutem disruptam atque corrosam significat, sed terram, minutumque pulverem; ideoque sensus est, potentiā Domini non solum

corrosam carnem restituendam, sed etiam suscitandum corpus, posteaquam redierit in pulverem. Tertium est, **אחור אלון**. *Videbo Deum meum*; nam **אחור**, non est experiri Divina beneficia corporis sanitate, sed *videre, mente intueri, & contemplari*, & consequenter exprimitur visio Dei, in carne surrecturis repromissa. Atque ita ex hebraico textu, quem tam mirifice extollunt Sectarii: comprobatur sensus Vulgatæ. Nisi ergo Mercerus, Grotius, Amama, Vossius, & alii subscribere velint Augustino, qui libro XXI. de C. D. cap. 29. ait, *Job, sicut in exemplaribus, quæ in hebræo sunt, invenitur, resurrectionem carnis sine dubio prophetavit*; audiant saltem commilitonem suum, Sebastianum Munsterum scribentem in hunc locum, *Aperte adstruitur resurrectio mortuorum: & quod hic habet Castalion, Christi resurrectio, quam hominum resurrectio sequetur.*

45.
Objicitur
Prophetia
Ezechielis &
Solvitur.

Saltem Prophetiam Ezechielis non posse accommodari soli Israelitarum restitutioni probat Manassès Ben-Israel, quia Prophetia collectionem populi ibidem prænuntiat parabolâ duorum lignorum, in quorum uno scriptum erat nomen Ephraim, in altero Juda: & quia manifeste sepulchra, cadavera, & spiritus vitæ ibidem commemorantur. At dato tam ab Esaia, quam ab Ezechiele annuntiari restitutionem regni Israel sub resurgentium ossium imagine: consequitur etiam ipsam resurrectionem futuram esse; quoniam, ut ait in hunc locum Hieronymus, *Nunquam poneretur similitudo resurrectionis ad restitutionem Israelitici populi significandam, nisi stare ipsa resurrectio, & futura crederetur: quia nemo de rebus non extantibus incerta confirmat.* Idem demonstrat Tertullianus de Resurrect. Carnis cap. 30. & 31. Danielis verba, ut observat S. P. Augustinus lib. xx. de C. D. cap. 23. confirmantur à Christo Joannis v. 29. & verba Osee repetuntur ab Apostolo I. ad Corinth. xv. 59. & utrobique aptantur resurrectioni, unde nequeant nisi impudentissime aliter exponi.

46.
Cur Saddu-
cæi non fue-
rint confu-
tati.

Cur Sadducæi refutati non fuerint hisce Propheticiis testimoniis in causa est, quod quinque libros Moyssis recipere, rejectis Prophetis. Taceo (inquit Tertull. de Præscript. cap. 45.) *Judaismi hæreticos, Dositheum Samaritanum, qui primus ausus est Prophetas, quasi non in Spiritu sancto locutos repudiare: taceo Sadducæos, qui ex hujus erroris radice surgentes ausi sunt ad hanc hæresim etiam resurrectionem carnis negare.* Et Hieronymus in cap. 22. Matth. Sadducæi, inquit, *quinque tantum libros Moyssis recipiebant, Pro-*

phetarum vaticinia respuentes. Id negat Clericus in Proleg. H. E. sect. I. cap. 111. n. 9. quia nusquam à Christo, & Apostolis, nusquam à Josepho hoc flagitium Sadducæis exprobratur. At Ger. Vossius disp. x. num. 7. ait assertionem Tertulliani, & Hieronymi verissimam esse, Scaligerum, quem sequitur Clericus, duci argumentis haud satis firmis, consentire hac in re veteres & recentiores, Flavium quoque Josephum lib. x111. cap. 18. & Josephum Gorionidem lib. IV. H. cap. 6. Adamus nonnulla. R. Simon Ben Johay refellit Sadducæos ex Gen. 111. 9. In Jalkut revincuntur ex Gen. xxxv11. 10. Rabb. Mehir illos confutat ex cap. xv. 1. Exodi. Gamaliel ex Deut. IV. 1. Raba ex Deut. xxx111. 6. Collegit omnia Manassès Ben-Israel in libro de Resurrect. Mortuorum: nos hæc Rabbiorum argumenta nimis abstrusa relinquimus studiosis: & hinc inferimus Sadducæos præsertim ex Pentateuco à Rabbis refelli, quod solos Moyssis libros summo honore dignarentur, reliquos aut abjicerent, aut saltem pro Canonicis non haberent.

Neque dogma Catholicum ullo contrario textu oppugnatur. Nam Psalm. 1. *resurgere* idem est ac *justificari, consistere, non erubescere*: ac sensus est, impii non justificabuntur Deo iudice, confundentur, causa cadent. Psal. lxxv11. demonstratur vitam hominis ad instar venti, esse brevis ævi, per se statim recedere, nec redire, nisi divinitus, voluptuosam hanc vitam cito deperdi, & in puncto cum summa calamitate commutari, nullam ex gehennæ supplicio redemptionem sperandam. Jobus resurrectionem non denegat, sed ibidem v. 12. futuram ait post celorum transitum, & constituto tempore: ne repetam exquisitum testimonium cap. xix. abunde à falsis interpretationibus vindicatum. Ecclesiastæ denique sensus est, nil mirum si in hac vita boni non discernuntur à malis, cum vix discrimen sit homines inter ac pecudes, dum simul procedunt in lucem, ac similiter dissolvuntur in pulverem: bonorum præmium manere post mortem; & Deum tandem, uti habetur in fine libri, omnia adducturum in judicium. Vide 2. Volum. p. 303.

In novo Testamento apertissime carnis resurrectio prænuntiata est. Matth. xx11. 31. *De resurrectione autem mortuorum non legistis, quod dictum est à Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed viventium.* Joan. v. 28. *Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei: & procedent qui bona fecerunt*

47.
Probat re-
surrectio ex
veteri Testamento.

48.
Probat et
novo.

erunt in reſurrectionem vita: qui vero mala egerunt in reſurrectionem iudicii: & Martha Joan. xi. 24. Scio quia reſurget in reſurrectione in noviffimo die. Act. xxiv. 15. Paulus Felici præſidi proſitetur credi à ſe, Reſurrectionem futuram juſtorum, & iniquorum. Luculenter idem Paulus in 1. ad Corinth. xv. hoc demonſtrat I. Ex reſurrectione Chriſti verſu 12. Si autem Chriſtus prædicatur quod reſurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam reſurrectio mortuorum non eſt? II. Ex veritate Apoſtolice prædicationis ac fidei, verſu 14. Si Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt ergo prædicationis noſtra, inanis eſt & fides veſtra. III. Ex quo, niſi reſurrectionis & melioris vitæ ſpes ſuperellet, Chriſtiani forent omnium mortalium miſerrimi, verſu 19. Si in hac vita tantum in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus. IV. Ex comparatione Adæ v. 22. Et ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur.

49.
Probat ex
traditione
Patrum.

Traditionem Catholicorum Patrum nemo unus negabat. Polycarpus apud Eusebium lib. iv. H. Eccl. 15. morti proximus ait: *Benedico te, qui me in hunc diem, & ad horam hanc perducere dignatus es, ut partem caperem in confortium Martyrum, & in calice Chriſti tui, in reſurrectionem vitæ æternæ, anima ſimul & corporis in incorruptione Spiritus ſancti.* Juſtinus reſurrectionem aſſertit in 2. Apologia. Athenagoras & Tertullianus de hoc argumento librum integrum conſcripſerunt. Irenæus futuram reſurrectionem probat libro v. adverſus hæreſes. S. Pater Auguſtinus exquiſite hanc quæſtionem adverſus Gentiles pertractat in locis ſuperius laudatis, quod & præſtant alii Patres, Ambroſius lib. 2. de fide, Theodoretus lib. v. H. fab. cap. 19. &c.

50.
Reſutantur
Sadducei &
Gentiles.

Facillimum eſt Sadducæos & Gentiles reſutare oppoſites hanc reſurrectionem eſſe impoſſibilem. Ac 1. Auguſtinus xxii. de C. D. cap. 5. ingenioſe demonſtrat, id cum jam credatur ab univerſo fere mundo, non eſſe incredibile. 2. Juſtinus in Apologetico demonſtrat non eſſe cenſendum impoſſibile Deo, quod eſt impoſſibile alicui, ſicut naturæ impoſſibile eſt ſine ſemine animas producere, quod tamen potuit Deus. 3. Scholaſtici demonſtrant illum, qui compoſitum produxit ex nihilo, à fortiori poſſe illud reſtituere diſſolutis quidem principiis, ſed remanentibus. 4. Fridericus Episcopus Viennensis probat poſſibilitatem reſurrectionis ex quo Elias ſuſci-

R. P. Berti Theol. Tom. IV.

tarit filium viduæ Sareptanæ, Eliſæus filium Sunamitidis, Chriſtus adoleſcentulum Naimi, puellam filiam Jaiſi, & Lazarum quatrIduanum, Petrus Tabitham, Paulus Eutychum: quos olim ſuſcitatos ſacri libri commemorant. 5. Nec ſapientes Ethnici id impoſſibile crediderunt; cum ſuſcitatum Armænum quemdam ſcribat Plato in x. de Republ. Valerius Max. lib. 1. cap. 8. Plutarchus Sympoſ. ix. 5. Macrobius, ac Tullius in Som. Scipionis. Reſuſcitatam mulierem ſcribunt Heraclides Ponticus in libro de Exanimi, Diogenes Laertius in Empedocle, Galenus vi. de locis affectis, Plinius lib. vii. cap. 32. Idem accidiſſe Ariſtæo narrant Herodotus in Melpomene & Plutarchus in Romulo: quas fabulas literis non mandaſſent, ſi incredibileſt exiſtimaviſſent, ut inquit Grotius lib. 11. de Verit. Relig. Chriſt. cap. vii. Vid. Aeneam Gazæum in Theophrasto Tom. vii. Bibl. PP. plura Gentilium teſtimonia proferentem. 6. Nequit in dubium revocari Chriſti reſurrectio, ut demonſtro lib. xxv. cap. 10. neque id negat ex Judæis Joſephus lib. xviii. Antiq. cap. 4. R. Jehuda in libro Arcanorum citato ab Huetio Dem. Evang. Prop. ix. cap. 142. & R. Bechai apud H. Grotium. 7. Omnes Platonici affirmarunt abſtruſiora, opinantes Juſtorum animas facta oblivione veterum miſeriarum, poſtquam cum diis requieverint, velle reverti ad corpora corruptibilia; quod, ut Auguſtinus obſervat ſerm. 143. de Temp. nunc 241. horruit etiam Virgilius, dum ait 6. Aeneidum Anchifi aſſerenti redituras ad corpora animas illuſtrium Romanorum, reſpondiſſe Aeneam admiratione percuſſum:

O Pater, an ne aliquas ad cælum hinc ire putandum eſt

Sublimes animas, iterumque ad tarda reverti

Corpora?

Opponebat Porphyrius, omne corpus fugiendum eſſe: ſed S. P. eodem ſermone illum revincit, ex quo idem Porphyrius crederet mundum animal magnum prædictum intellectu, & anima, quam appellabat aut Jovem, aut Hecatem. Si ergo, ait Auguſtinus, *æternus mundus, & ſine fine manet mundus, & animaleſt mundus; anima iſta ſemper tenetur in mundo. Quid eſt quod dicebas, Corpus eſt omne fugiendum? Ego dico beatas animas incorruptibilia corpora ſemper habituras. Tu qui dicis corpus omne fugiendum, occide mundum. Tu dicis, ut fugiam de carne mea; fugiat Jupiter tuus de cælo & terra.*

li 2

Pla-

51.
Oppoſito
Porphyrii
ſolvitur.

52.
Refutantur
Platonici.

Platonicos vero negantes terrenum corpus posse consistere in cælo refutamus 1. quia si aves levitate pennarum portantur in aere, possunt quoque Divina virtute in cælis immortalia corpora permanere. 2. Quia etiam homo sine pennis, cum sit terrenus, carpit vitam de superiori elemento. 3. Quia aut Dei, aut dæmonis virtute Vestalis virgo aquam continuit in cribro. 4. Quia & imbres antequam in terram decendant, pendent in nubibus. 5. Quia si plumbum ab artifice accipit formam, qua natet super aquam, potest omnipotens corpori humano talem qualitatem concedere, qua feratur in cælum. His exemplis refellit Platonicos opposcentes corporum gravitatem magnus Augustinus lib. xx. 1. de C. D. cap. xi. serm. 147. de Temp. nunc 242. Adde dotes corporis gloriosi, de quibus infra.

53.
Probatur ra-
tione.

Nullâ ergo contrariâ argumentatione mortuorum resurrectio concutitur; eamque etiam ipsa ratio suadet. Spectatâ enim Divina retributione, ut anima simul & corpus moralia opera exercent, licet illa tanquam causâ princeps, hoc tanquam instrumentum, ita debet utrumque pro sua conditione aut præmium aut supplicium referre. *Caro* (inquit Tertullianus de Resurr. cap. 7.) *dum ministra, & famula animæ deputatur, consors, & cohæres invenitur: si temporalium, cur non æternorum?* Et Acneas Gazæus paulo supra laudatus, *Quo pacto justum non erit animæ bonis id corpus frui, cujus in adversis rebus societatem nunquam declinavit?* Vide & Chrysostomi in Epistolam ad Corinth. Hom. 38. & 39. Accedit argumentum Apostoli petiit ex comparatione Adami cum Christo. Illud urget Tertullianus eodem libro cap. 48. Prætermitto argumentationem depromptam ex Apostolorum ac Martyrum tolerantia; quam adhibet idem Apostolus versu 32. præcitati capitis xv. verfatque eleganter Auctor Resurrectionis ad objecta Græcorum inter Opera S. Justini. Hactenus autem primum assertum satis, ut arbitror, confirmatum est.

54.
Probatur fu-
turam resur-
rectionem in
eodem cor-
pore.

Deinde affirmo resurrectionem futuram in eodem corpore, quod morte dissolvitur: atque id proxima argumenta corroborant. I. Ipso Resurrectionis vocabulo ostenditur, quod excidit, hoc resurgere. II. Mortuos, qui in monumentis audient vocem filii Dei, nemo, inquit, Tertull. cap. 37. poterit interpretari nisi corpora & carnem, quia nec ipsa monumenta aliud sunt, quam cadaverum *stabula*. III. Christus, ait Ambrosius lib. 2. de Sacram. cap. 6. invenit resurrectio-

nem, ut redintegraret cæleste beneficium, quod fraude fuerat serpentis amissum; ideoque restituendum est idem corpus, quod ablatum est morte. IV. Non omnes resurgentes immutabuntur, ut docet Apostolus eodem cap. vers. 51. quoniam multi in ictu oculi requiescent, & reviviscunt, ait S. P. Augustinus lib. xx. de C. D. cap. 20. Si autem hi in proprio corpore resurgent; cur non alii? V. In resurrectione Christi, & Lazari, quæ sunt typus universalis, suscitatum idem corpus membrorum contactu, epulisque probatum est. VI. Hoc, non aliud corpus effecit quæ animus cogitavit, ideoque & istud aut pœnæ reservatur, aut gloriæ.

Mirum quanta hoc loco obijciunt increduli! Primo, inquit, si corpus incineres resolutum est; quomodo iterum coagmentabitur? Deinde quædam corpora mare deglutivit, quædam vorarunt fera ac pisces, & in membra & carnem aliorum animantium conversa sunt. Præterea cui bono suscitatio abortivorum foetuum, atque monstrorum? Rursus si ulterius non erunt nuptiæ, & concubitus, cur resurgent foeminae? Ad quid sexus discrimen? Num ut flectat ad libidinum oblectamenta? Insuper si idem surgat corpus, habebit pilos, ungues, humores excrementitios, & sanguinem; quæ iterum inducent corruptionem, ac mortem. Denique, nisi in altera vita paratæ sint epulæ turpesque voluptates, superfluum est ad illam corporalia membra evocare.

At respondeo hæc omnia revinci sola fide in summam Dei potestatem. Brevi ad singula aliquid reponamus. Ad primum Apostolus affert comparationem feminis, quod putrefactum humorem circumfusum attrahit, radices figit, emit tit florem, erigit culmum, aristas nutrit, resuscitatque extinctum jam triticum. *Seminatur corpus animale*, inquit Paulus v. 44. *surgat corpus spiritale*. Mire explicat hanc feminis comparationem in suo Theophrasto, sive Dialogo de Resurr. mort. Gazæus. Vide & Tertullianum cap. 52. S. Paulinus de obitu Celsi pueri satis apposite.

Nullus eram & faciente Deo sum natus ut essem,

Nunc jam de proprio semine rursus ero.

Nam licet in tenuem redigantur & ossa favillam,

Corporis integri semina pulvis habet.

Idem

55.
Objectiones
circa resur-
rectionem
in eodem
corpore.

56.
Solutio 1.

57.
ſolutio 2.

Idem dicendum de membris diſſipatis, atque diſperſis. Tertullianus cap. 63. ait carnem in ſuam matricem terram, quaſi per ambages reſorberi, ut ruſus ex illa repræſentetur. S. Pater Auguſtinus, *Abit* (inquit de C. D. lib. XXI. cap. 20.) *ut ſinus ullus, ſecretumque naturæ ita recipiat aliquid ſubtractum ſenſibus noſtris, ut omnium Creatoris aut lateat cognitionem, aut effugiat poteſtatem.* S. Paulinus ibidem :

*Sed licet è membris in humum trans-
miſſa ferinis,
Membra hominum vivo ſemine
ſalva manent.*

58.
ſolutio 3.

Affirmandum idem eſt de pueris, monſtris, & abortivis anima informatis, quos omnes ſuſcitandos Divina poteſtate integris membris, atque ætate perfectæ, non eſt incredibile: quoniam, ut ait S. Pater Auguſtinus eodem libro, cap. 14. *Hunc perfectionis modum ſic habent omnes, ut cum illo concipiantur, atque naſcantur: ſed habent in ratione, non in mole; ſicut ipſa jam membra omnia ſunt latenter in ſemine, cum etiam natis nonnulla adhuc deſint.* Fæminas in proprio ſexu reſuſcitandas dicimus, cum eodem Auguſtino ſeq. cap. 17. quia *non eſt vitium ſexus fæmineus, ſed natura: neque ex fæminarum aſpectu conſequetur oblectamentum libidinis; nam prius, quam peccaſſent, nudi erant, & non confundebantur vir & fæmina. Corporibus ergo illa vitia detrabentur, natura ſervabitur:* ait ibidem Auguſtinus. Haud vereor, quin S. Patris opinio verior ſit, quidquid viſum aliquibus: adſtipulantur enim illi Tertull. cap. 60. Ambroſ. de Reſurrect. Hieronymus Ep. ad Pammachium, Eugenius, & Julianus Tolet. lib. III. *Ἱπocρις*. cap. 24. Scholaſtici fere omnes in IV. ſent. diſt. 44. Porro quod nonnullos movet dictum Matth. XXI. 30. *In reſurrectione neque nubent, neque nubentur;* & ad Rom. VIII. 29. *conformes fieri imaginis filii ſui,* nequit trahi ad fæminei ſexus abolitionem; cum unum de ſexus uſu accipiendum ſit, alterum de immortalitate, & gloria prædeſtinatorum. Humores deſervientes tantum generationi ac nutritioni, nec non excrementis non adfuturos in corpore reſurgentium ultro aſſentimur. Erunt tamen reliquæ partes, quia licet plures priſtina non exercebunt officia, ut alvei gurges & ubera, ſpectant tamen ad corporis decorem, & complementum. Ita inquit Tertullianus cap. 60. *Omnis compago priſtina neceſſaria eſt ſoli navis ſaluti,*

licet vacatura. Recte ergo Prudentius in fine Apoth.

*Qui modo vivit, erit: nec me vel
dente, vel ungue
Fraudatum removel patefacti
foſſa ſepulchri.*

Si opponas quod ait Apoſtolus verſu 50. non ſemel laudati cap. xv. ad Corinth. *Caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt;* Reſpondeo carnem, & ſanguinem eo loci poni ſecundum mortalitatem, ſive carnis & ſanguinis corruptionem; nam ſequitur, *Neque corruptio incorruptionem poſſidebit;* id eſt, ſignificari corpus, quale nunc habemus, fluidum & fragile: ſive etiam intelligi opera carnis & ſanguinis, quamvis de incorruptione loqui Apoſtolus pateſcat ex verbis proximis, & ſuperiori explicatione demonſtret ſummum vas ſcientiæ Auguſtinus Ep. 146. nunc 205. ad Conſentium. Sed otioſum erit amplius in hac ſecunda theſi verſari.

Tertio loco dicendum eſt de qualitate corporum reſurgentium. Futura hæc incorruptibilia & immortalia, probatur cum ex Apoſtolo v. 52. *Canet tuba, & mortui reſurgent incorrupti;* tum ex ſine Reſurrectionis, qui eſt, ut qui bona egerunt ſimul cum corpore transferantur in vitam æternam, qui mala in gehennam ac ſempiternum opprobrium, Dan. XII. 2. Matth. xxv. 46. Joan. v. 29. Accedit ratio, quoniam otioſa mors eſſet, ſi in vitam eandem iterum eſſet redeundum; inquit Aeneas Gæzæus citato Dialogo, qui inferibitur Theophrastus. De futura itaque immortalitate bonis malisque communi non eſt ulla tenus dubitandum.

Non erunt tamen utriſque eadem omnino affectiones. Beatorum corpora comitabitur incorruptio. De hac Apoſtolus v. 42. *Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione:* & Ambroſius de fide Reſurrect. *Flos reſurrectionis immortalitas eſt.* Conſequetur decor & venuſtas; de qua Apoſtolus v. 43. *Seminatur in ignobilitate, ſurget in gloria:* & ad Philipp. III. 21. *Reformatum corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ.* Aſſert Gæzæus pulchram ſimilitudinem Artificis, qui ſtatuum Achillis æream minutiffime contractam conſtat & expurgat in aurum, & inducta priori forma videtur aureus idem ille Achilles, qui fuerat æreus. Ad gloriam hanc demonſtrandam utuntur ſcripturæ comparatione ignis, ſtellarum, & ſolis, Sap. III. 7. Danielis XII. 3. Matth. XII. 43. quod hæc

59.
ſolutio.

60.

Probatur
cum ex Apoſtolo v. 52. *Canet tuba, & mortui reſurgent incorrupti;* tum ex ſine Reſurrectionis, qui eſt, ut qui bona egerunt ſimul cum corpore transferantur in vitam æternam, qui mala in gehennam ac ſempiternum opprobrium,

61.

Quomodo
Beatorum
corpora in-
corrupta.

hæc corpora sint cæteris splendidiora. Imitabor ego laudabilem moderationem Augustini scribentis lib. xxi. de Civ. Dei cap. 21. *Quæ sit autem, & quam magna spiritualis corporis gratia, quoniam nondum venit in experimentum, vereor ne temerarium sit omne, quod de illa profertur, eloquium.* Propterea corpora beatorum mirabili prædita erunt agilitate; de qua Apostolus versu proximo: *Seminatur in infirmitate, surget in virtute.* Et S. Pater cap. ultimo ejusdem libri, *Certe ubi volet spiritus, ibi protinus erit corpus.* Iisdem denique corporibus erit subtilitas, quam innuit Apostolus versu 43. dicens *seminatur corpus animale, surget corpus spiritale:* quo in loco non solum innuitur puritas purgata ab omni labe terrena, & facultas densos obices permeandi, verum etiam perfecta subjectio spiritui, unde oriatur tranquillitas, impeccantia, & cessatio ab operationibus mere animalibus, iis scilicet, quæ non solum perficiuntur corporeis organibus, sed & ad animalem vitam sunt necessariæ: quamvis perseverent actus corporei, quos sine labe exercet sentiens animus, ut videre, loqui, audire, moveri. Atque hæc est interpretatio Augustini de Fide & Symb. cap. 6. & D. Thomæ in iv. contra Gentes cap. 86. Ex his constat dotes corporum beatorum esse carere corruptione, opacitate, pondere, atque crassitie, quibus afficitur corpus hoc animale.

62.
Obiectio &
Solutio.

Obiectiebant Gentiles: Si corruptio non erit, quare post resurrectionem manducavit Christus? quare surrexit cum suorum vulnerum cicatricibus? At magnus Augustinus respondet, quod manducavit, potestatis fuisse, non egestatis: manducasse etiam Angelos incorruptibiles ab Abraham, & Tobia susceptos hospitio: exhibitas cicatrices vulneris, ut sanaretur vulnus incredulitatis. Legatur sermo 147. de Temp. nunc 242. n. 2. & 3.

63.
Quomodo
corpora
damnato-
rum incor-
ruptibilia.

Ut de corpore damnatorum dicamus aliqua: Gerardus Vossius disp. xix. num. 28. ait D. Thomam in illud Apostoli, *Et mortui resurgent incorrupti* sensisse reprobos non resurrecturos cum istorum corporum vitiis. At falso, & audacter. Doctor enim Angelicus in loco citato à Vossio, id est, in cap. 15. Epist. 1. ad Corinthios, lect. 6. ait tantum Sanctos fore incorruptos, non solum eo sensu, quod illorum anima non dividetur à corpore, *quam incorruptionem habebunt & corpora damnatorum*, sed etiam quia nullam habebunt noxiam passionem sive ab interiori, sive ab exte-

riori. Libro autem iv. contra Gentes cap. 89. ubi hanc quæstionem dissolvit, principio ait verba Apostoli, *Mortui resurgent incorrupti*, de omnibus debere intelligi tam bonis, quam malis: ideoque & ipse cum Hieronymo, quem illi immerito opponit Vossius, verba Apostoli interpretatur de statu immortalitatis. Deinde S. Thomas ait, quod corpora damnatorum non erunt spiritualia, id est spiritui subiecta: non agibilia, sed ponderosa; non impassibilia, sed magis, quam nunc sint, obnoxia passionibus; non luce perfusa, sed tenebrosa & opaca: optimamque rationem profert, quia & reproborum anima experietur carnis affectus, aversa erit à Deo, acerbissime excrucietur, & à lumine Divinæ cognitionis erit aliena. Quare Vossius & in hoc iniquus est, quod D. Thomæ præfert Durandum scribentem in iv. dist. 44. art. 6. reprobos cum iisdem vitiis corporum resurrecturos; cum hac in re Durandus Magno Aquinati non disconveniat. Eisdem nos pollice utroque subscribimus. Atque hæc est nostra de *Resurrectione carnis* dissertatio: de qua si videmur pingui minerva, & jejuna oratione dixisse, adeat Theologus Patrum, & Scriptorum, quos in hoc articulo laudavimus, ornatas suasque lucubrationes.

XII. ARTICULUS.

Ultimus articulus est, *Vitam æternam.* Non explicat hunc articulum Rufinus, nec Venantius Fortunatus: vel quia in eorum symbolis desit, vel quia ex prædictis obviam habeat intelligentiam. Neque nos hic immorabimur. In quo sita sit vita æterna sanctorum diximus superiori libro cap. 6. nunquam post mortem corpora interitura dictum est articulo præcedenti; perpetuas fore poenas damnatorum ostendimus lib. x. cap. 17. Circulum ac transmigrationem animorum refutavimus libro xxi. capite 6. Nunc duobus verbis damnamus Epicureos negantes animæ immortalitatem, Pythagoricos asserentes reditum, fluxumque perpetuum vitæ, & interitus, Gnosticos inficientes remunerationem meritorum, Origenistas statuentes finem exilii, suppliciique reprobos. Verbo dicam; credimus Evangelio Mat. xxv. 46. *Et ibunt (impii) in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam;* in quem locum Juvenecus:

*Æternum miseri penâ fodientur iniqui,
Æternumque salus justis concessa manebit.*

DE